

DOKTOR LUTHER MÁRTON NAGY KÁTÉJA

Rövid előszó¹

1–6: A családfő feladata a káté tanítása

¹ Ezt <912> a prédikációt arra szántam, és azért kezdtem el, hogy a gyermekek és az egyszerű hívek tanítását szolgálja. Éppen ezért nevezik ezt régtől fogva görögül katekizmusnak, vagyis gyermekek tanításának. ² Minden keresztyénnek feltétlenül tudnia kell ezt, úgyhogy aki nem tudja, nem sorolható a keresztyének közé, és a szentségekhez sem bocsátható. ² Hiszen kidobják és alkalmatlannak tartják azt a mesterembert is, aki nem érti mestersége minden titkát. ³ Az ifjúságot tehát jól és tökéletesen meg kell tanítanunk a kátéba vagy gyermekprédikációba tartozó részekre, és ezeket velük ismételtetnünk és gyakoroltatnunk kell.

⁴ Köteles ezért minden családfő hetenként legalább egyszer gyermekeit és háza népét sorra kikérdezni és kihallgatni, hogy mit tudnak

¹ A fordítás alapjául szolgáló szöveg az új kritikai kiadás (BSELK 912–1162), amely a *Konkordiakönyv* 1580-as német kiadását közli szövegkritikai megjegyzésekkel. A német szöveg ott a páros, a latin pedig a páratlan oldalakon található, ezt tükrözik a fordításban megjelenő oldalszámok is. A szövegen belül az egyes szakaszoknak a könnyebb azonosíthatósága és idézhetősége érdekében átvettük azoknak az 1930-as kritikai kiadásban (BSLK 546–690) is alkalmazott – évszázados hagyományra visszatekintő – számozását, amelyet az újabb kiadás (BSELK) sajnos elhagyott. A fordítást Pröhle Károly készítette (1957; 1983). S átvettük azokat a tartalmi eligazodást segítő alcímeket is, amelyeket Pröhle Károly iktatott be a szövegbe. Csak ott változtattunk, ahol esetleg hibát találtunk, vagy ahol elengedhetlenül szükségesnek tartottuk. Ezt az előszót Luther az első kiadáshoz készítette.

² Ez nem Luther javaslata volt, hanem középkori egyházi előírás.

vagy tanulnak belőle, s ha nem tudják, köteles komolyan rászorítani őket. ⁵ Mert jól emlékszem arra az időre, sőt most is megesik naponta, hogy olyan tudatlan, öreg, vén emberekre akadunk, akik ebből semmit sem tudtak, vagy még mindig nem tudnak, mégis élnek a keresztséggel és a szentséggel,³ és élvezik mindazt, ami a keresztyéneké. Pedig hát a szentséggel élőknek méltán többet kellene tudniuk, és az egész keresztyén tanítást jobban kellene érteniük, mint a gyermekeknek és a kezdő tanulóknak. ⁶ Egyébként az egyszerű népnél megelégszünk azzal a három kátérésszel, amely régtől megvolt a keresztyénségben,⁴ de alig tanították és gyakorolták; megelégszünk ezzel mindaddig, <914> amíg ezt jól begyakorolja és folyékonyan tudja apraja-nagyja: mindenki, aki keresztyén akar lenni név szerint és valósággal. Ezek a részek a következők:

³ A középkori gyakorlatot követve Luther is rendszeresen az úrvacsorára gondol, amikor a szentségről beszél.

⁴ A középkori katekizmus három része a Tízparancsolat, az Apostoli hitvallás és a Miatyánk volt.

Doktor Luther Márton

keresztyén, üdvös és szükséges előszava

és igaz, komoly intelme minden keresztyénhez,
de különösen is minden lelkészhez és igehirdetőhöz,
hogy az egész Szentírás rövid summáját és kivonatát,
a kátét naponként gyakorolják és mindig foglalkozzanak vele stb.⁵

1–2: Egyes papok hanyagsága és anyagiassága ellen

1 Nem csekély okunk van arra, hogy sokat foglalkozzunk a kátével,⁶ és hogy ezt várjuk és kérjük másoktól is. Sajnos azt látjuk ugyanis, hogy sok lelkész és igehirdető⁷ nagyon elhanyagolja és lenézi hivatását és ezt a tanítást. Egyesek szédítően nagy tudásuk miatt, mások meg csupa lustaságból és haspártiságból viselkednek úgy, mintha hasukért volnának lelkészek vagy igehirdetők, és mintha más dolguk sem volna, mint hogy élvezzék a földi jókat, amíg csak élnek, ahogyan azt megszokták a pápaság alatt. 2 Noha most éppen elég világosan és érthetően ott van orruk előtt sok jó könyvben mindaz, amit tanítaniuk és prédikálniuk kell, és rendelkezésükre állnak az igazi *Sermones per se loquentes*, a *Dormi securék*, a *Paratusok* és *Thesaurusok*⁸ – így

⁵ Luther ezt az előszót az 1538. évi, harmadik kiadáshoz írta, az első kiadás ún. rövid előszava elé. A korábbi kritikai kiadás (BSLK 1930) ezért előre tette. Az újabb kritikai kiadás (BSELK 2014) viszont, amelyet ez a magyar változat is követ, a keletkezés sorrendjéhez ragaszkodik.

⁶ A káté itt nem egy könyv megnevezése, hanem a hitbéli dolgok tanításának megjelölése.

⁷ Luther idejében határozottan megkülönböztették a a helyi gyülekezetet vezető lelkészt (*Pfarrherr*) a meghatározott igehirdetői és tanítási feladatokkal megbízott papi embertől (*Prediger*).

⁸ A kész prédikációkat tartalmazó, széles körben elterjedt könyvekre utaló címek jelentése: „Maguktól megszólaló beszédek”, „Aludjál békén”, „Készen kapod”, „Kincstár”. Sok ilyen kézikönyv volt, amelyekről LUTHERnak nem volt jó véleménye (vö. *Keresztyén iskolák állítása*, 1524, in: LM 4: 183–184; WA 15: 50,2–11). Mégis már 1521-ben maga is kiadta első posztilláskötetét, amelyet továbbiak követtek, hogy a reformátori szellemben folyó prédikálásban segítse a lelkészeket és igehirdetőket.

hívták régen az ilyesmit, még sincs annyi tisztesség és becsület bennük, hogy megvegyenek ilyen könyveket, vagy ha megszerezték, akkor sem néznek bele, és nem olvassák. Ezek bizony gyalázatos zabálók és hasuk imádói⁹ valamennyien: inkább valók kondásnak vagy kutya-mosónak, mint lelkipásztornak és lelkésznek.

3–4: Visszaélés az evangéliumi szabadsággal

3 Miután pedig most megszabadultak a hét zsolozsma¹⁰ haszontalan, fárasztó mormolásától, legalább azt megtehetnék, hogy helyette reggel, délben és este elolvasnának egy-két lapot a kátéból, az Imádságos könyvecskéből,¹¹ <916> az Újtestamentumból vagy a Biblia más részéből, elmondának magukért és híveikért egy Miatyánkot, és így legalább lerónák tiszteletüket és hálájukat az evangéliumnak azért, hogy megszabadította őket ettől a sokféle tehertől és nyűgtől. Kissé szégyenkezhetnének is azért, hogy disznók és kutyák módjára nem jegyeztek meg az evangéliumból mást, csak ezt a rothadt, káros, gyalázatos, testi szabadságot. 4 Sajnos a tömeg úgyis nagyon kevésre becsüli az evangéliumot, és ezért még akkor is alig érünk el valamit, ha erre fordítjuk minden igyekezetünket, hát még ha olyan anyagok és lusták maradunk, mint a pápaság alatt voltunk!

5–8: A káté gyermeke és tanulója

5 Ennek nyomában jár még az elbizakodottság és az önteltség gyalázatos bűne és lappangó, pestises járványa is. Azt gondolják ugyanis sokan, hogy a káté egyszerű, könnyű tanítás: ha egyszer átolvassák, máris mindent tudnak, a könyvet sarokba vágják, és szinte szégyellik tovább olvasgatni. 6 Még a nemesek között is akadnak olyan durva,

⁹ Vö. Róm 16,18.

¹⁰ A zsolozsma az imaórák liturgiája és napi hét alkalma, amelyben meghatározó Szent Benedek szabályzata, és amely a szüntelen és kitartó ima parancsának (Lk 18,1; 21,36) kívánt eleget tenni.

¹¹ Az *Imádságos könyvecske* (*Betbüchlein*) 1522-ben jelent meg először, és számos kiadást ért meg latinul és németül. Luther ebben a káté részein kívül néhány zsoldárt és a halálra készülésről szóló tanítást adott közre (in: WA 10/II: 375–501).

zsugori emberek, akik azt állítják, hogy nem kell már sem lelkész, sem igehirdető, mert minden megtalálható a könyvekben, és azokból mindenki maga megtanulhat mindent. Ezért aztán nyugodt lélekkel nézik, hogy pusztuljanak és vesszenek a parókiák, a lelkészek és igehirdetők pedig szépen nyomorogjanak és éhezzenek.¹² Így is illik ez a bolond németekhez. Mert ilyen gyalázatos a mi német népünk, és kénytelenek vagyunk ezt elszenvedni. 7 Ezt azonban a magam számára mondom. Én is doktor és igehirdető vagyok, sőt vagyok olyan tanult és tapasztalt, mint azok valamennyien, akik ennyire elvakultak és elbizakodottak. Mégis azt teszem, amit a gyermek, akit kátéra tanítanak: reggel, és amikor időm van rá, elolvasom és el is mondom szóról szóra a Miatyánkot, a Tízparancsolatot, a Hitvallást,¹³ zsoltárokat¹⁴ stb., sőt mindennap mást is kell olvasnom és tanulmányoznom. Mégsem tudok úgy helytállni, ahogyan szeretném. 8 Ezért a káté gyermekének és tanulójának kell maradnom, s az is maradok szívesen.¹⁵ Ezek a kényes, finnyás legények meg azt képzelik, hogy egyszeri átolvasásra nyomban minden doktor doktoraivá lettek, mindent tudnak, <918> és nincsen már szükségük semmire. Ez aztán biztos jele annak, hogy lenézik nemcsak hivatásukat és a nép lelkét, hanem még Istent és igéjét is. Ezek már el sem eshetnek,¹⁶ mert máris borzalmasan elestek. Bizony rájuk férne, hogy gyermekké legyenek, és kezdjék az ábécét tanulni, bár azt hiszik, hogy kinőttek belőle, mint a gyermekcipőből.

¹² LUTHER többször panaszkodott különösen a vidéki lelkészek és igehirdetők sanyarú helyzete miatt, és bírálta a közeimbereket és a nemeseket egyaránt, hogy lelkészeikről nem gondoskodnak. Többek között: *Hurka Gyurka ellen* (1541), in: LVM 2: 691–692; WA 51: 486,27–33; *Asztali beszélgetések*, LVM 8: 478–479; WA.TR 4: 67–68 (4002. sz.).

¹³ Luther szövegében *Glaube* az a szó, amely az Apostoli hitvallást jelöli. A korábbi magyar fordítások ezt a megszokott, de nem szerencsés Hiszekegy kifejezéssel adták vissza.

¹⁴ Erről vall LUTHER itt is: *Így imádkozzál!* (1535), in: LVM 5: 657; WA 38: 358,7–359,9. *Asztali beszélgetések*, in: LVM 8: 629; WA.TR 5: 209–210 (5517. sz.).

¹⁵ Amikor Luther kátéről beszél, a hagyományos kátétanítás három alapszövegére gondol, ezek: a Tízparancsolat, az Apostoli hitvallás, a Miatyánk. Wittenbergben ezt 1523 körül kiegészítették még kettővel: a keresztség és az úrvacsora szereztetési igével.

¹⁶ Vö. 1Kor 10,12; 2Pt 3,17.

9: A Szentlélek jelenléte a kátétanulásnál

9 Ezért arra kérem ezeket a potrohos lustákat vagy elvakult szenteket: az Istenért, hallgassanak a jó szóra, és higgyék el, hogy bizony nem olyan tanult és nagy doktorok, ahogyan azt képzelik, és azt se gondolják soha, hogy elvégezték a kátérészek tanulását, vagy untig eleget tudnak, még ha úgy érzik is, hogy nagyon jól ismerik. Mert ha tökéletesen tudnánk és ismernénk az egészet – pedig ez lehetetlen ebben az életben –, még akkor is nagyon hasznos és termékeny számunkra, ha naponként olvassuk, gyakoroljuk, elmélkedünk és beszélünk róla. A Szentlélek ugyanis jelen van az ilyen olvasásnál, beszédnél és elmélkedésnél, és egyre több világosságot és áhítatot ad hozzá, úgyhogy egyre jobban ízlik, és belénk hatol, ahogyan Krisztus is megígéri Máté 18,20-ban: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevében, ott vagyok közöttük.”

10–11: Isten ereje a kísértések ellen

10 Azonkívül minden képzeletet meghaladó erővel segít minket ördög, világ, test¹⁷ és minden gonosz kívánság ellen az, ha Isten ígéjével foglalkozunk, róla beszélünk és elmélkedünk. Ezért mondja boldognak az első zsoltár is azokat, akik éjjel és nappal Isten törvényével foglalkoznak (Zsolt 1,2). Kétségtelen, hogy nem gyűjthatsz hatásosabb tömjént vagy más füstölőszert az ördög ellen, mint ha Isten parancsolataival és ígéjével foglalkozol, arról beszélsz, énekelsz vagy elmélkedel. Bizony ez az igazi szenteltvíz és jel, amely elől menekül, s amelylyel meg lehet futamítani.

11 Bizony már csupán ezért is örömmel kellene ezeket a kátérészeket olvasnod és gyakorolnod, róla elmélkedned és beszélned, ha semmi más hasznod vagy előnyöd nem is volna belőle, mint az, hogy elúzhated vele az ördögöt és gonosz gondolataidat. Mert az ördög

¹⁷ Az ördög, a világ és a test legkésőbb a 3. század óta összefoglalása a hívőket fenyegető mindenféle gonosznak. A test (*Fleisch*) LUTHERNÁL nem az anyagit, az ember testi mivoltát jelenti, hanem az egész ember irányultságát és hajlamát, amelyet a hitetlensége, az Istennel és törvényével szembeni ellenkezés jellemez. Vö. *Előszó a rómaiakhoz írt levélhez* (1522), in: LVM 5: 297; WA.DB 7: 12,5–15.

nem bírja Isten ígését sem hallgatni, sem elviselni. Isten ígéje nem is olyan üres locsogás, mint a berni Dietriché,¹⁸ hanem „Istennek ereje”, ahogyan azt Szent Pál Róm 1,16-ban mondja. Bizony, Istennek olyan ereje ez, <920> amely az ördögöt perzseli, minket pedig minden képzetet meghaladóan erősít, vigasztal és megsegít.

12–13: Mindennapi kenyerünk az Isten ígéje

12 De miért szaporítsam a szót? Honnan vennék elég papírt és időt, ha el akarnám számlálni mindazt a hasznot és előnyt, amely Isten ígéből származik? Az ördögöt ezermesternek hívják: de minek nevezzük akkor Isten ígését, amely ezt az ezermestert minden mesterkedésével és hatalmával együtt megfutamítja és megsemmisíti? 13 Bizony, több mint százezer mester! Hát megvetnénk ezt a hatalmat, hasznot, erőt és előnyt, főként mi, akik gyülekezeti lelkészek és igehirdetők szeretnénk lenni? Ha ezt tennénk, akkor nemcsak azt érdemelnénk, hogy koplaltassanak minket, hanem azt is, hogy kutyákat uszítsanak reánk, kidobjanak, mint a lócitromot,¹⁹ és elkergeessenek minket. Hiszen az ígére napról napra nemcsak úgy szorulunk rá, mint a mindennapi kenyérre, hanem azt napról napra használnunk is kell az ezermester ördög mindennapos szüntelen kísértése és ólálkodása ellen.

14–15: Isten parancsolja ígéjének állandó tanulását

14 Ha pedig ez nem volna elég intés arra, hogy naponként olvassuk a kátét, akkor Isten parancsa egymagában is éppen eléggé kényszeríthetne. Deuteronomium 6-ban szigorúan elrendeli, hogy parancsolatát fontolgassuk szüntelen, amikor ülünk, járunk, állunk, fekszünk vagy felkelünk, és állandó jegyül és jelül tartsuk magunk előtt és kezünkben.²⁰ Kétségtelen, hogy nem ok nélkül rendeli és követeli ezt ilyen szigorúan,

169

¹⁸ Theoderich keleti gót király, aki a középkori néphit legendás alakjává lett, akit prófétának és védelmezőnek is tartottak. Luther ismételt a középkori egyház kitalált történeteinek és babonás gyakorlatának példaként említi.

¹⁹ Kihalt, mai szótárakban nem található német kifejezés: *mit Lungen auswerfen*.

²⁰ Utalás a zsidóság imagyakorlatára, amely szerint az imaszíjakra írták 2Móz 13,1–10 és 5Móz (Deuteronomium) 6,4–9.11.13–21 szövegét.

hanem ismeri a minket fenyegető bajt és veszedelmet, sőt az ördögök szüntelen dühös rohamát és kísértését is, s ezért akar minket ezzel figyelmeztetni, felszerelni és oltalmazni, mint valami jó vértézettel tüzes nyilaik ellen (Ef 6,11.16) és jó orvossággal ártalmas, mérges szennyük és rontásuk ellen. 15 Micsoda megveszett, örült bolondok is vagyunk, hogy olyan hatalmas ellenség között élünk és lakunk, mint az ördögök, és mégis megvetjük védő és támadó fegyvereinket, sőt még arra is restek vagyunk, hogy megszemléljük azokat, vagy rájuk gondoljunk!

16–18: A tanulást nem lehet befejezni

16 Hát nem arra vetemednek-e mégis ezek az elbizakodott, elvakult szentek, hogy magukat tudósabbnak tartják még Istennél is minden szent angyalával, prófétájával, apostolával és minden keresztyénnel együtt, amikor a kátét nem akarják vagy nem bírják mindennap olvasni és tanulni? Hiszen még Isten <922> sem röstelli mindennap ezt tanítani, mintha jobbat nem is tudna tanítani! Mindig ugyanezt az egyet tanítja, nem is vesz elő sem újat, sem egyebet. Sőt az összes szent sem tud jobbat vagy mást tanítani, és megtanulni sem tudják. Hát nem vagyunk mi hetyke legények, amikor azt hisszük, hogy ha egyszer olvastuk és hallottuk, már tudjuk az egészet, és nem kell többé olvasnunk és tanulnunk? Vagy talán egy óra alatt meg tudjuk tanulni azt, aminek tanítását még Isten sem tudja befejezni, pedig hát tanítja a világ kezdetétől végéig, de mégis csak tanulók maradtunk, sőt annak kell maradnunk?

17 Mert így van ez: aki jól és teljesen tudja a Tízparancsolatot, az tudja az egész Írást is, tud minden ügyben és minden esetben tanácsolni, segíteni, vigasztalni, döntení, ítélni, akár lelkiekben, akár világiakban, és bírása lehet minden tanításnak, rendnek, léleknek, jognak és mindannak, ami csak van a világon. 18 Ugyan mi a Zsoltárok könyve mindenestől, ha nem az első parancsolat fejtegetése és gyakorlása? Jól tudom, hogy az ilyen nagy hasú lusták vagy elvakult lelkek egyetlen zsoltárt sem értenek meg, nemhogy az egész Szentírást, és mégis azt hiszik, hogy tudják és megvethetik a kátét, pedig az az egész Szentírás rövid kivonata és foglalata!

19–20: Tanulás közben jön meg a kedv a tanulásra

19 Ismételten is kérek tehát minden keresztyént, különösen a lelkészeket és az igehirdetőket, ne akarjanak időnap előtt doktorok lenni, és ne képzeljék, hogy mindent tudnak – a képzelet szüleménye és a lazán szőtt posztó nagyon zsugorodik –, hanem naponként gyakorolják magukat benne, mindig foglalkozzanak vele, és teljes gonddal és igyekezettel óvakodjanak az ilyen elbizakodottság vagy önhittség mérges fertőzésétől. Kitartóan olvassák, tanítsák, tanulják szüntelenül, gondolkodjanak és elmélkedjenek rajta, és abba ne hagyják, amíg meg nem tapasztalják és meg nem bizonyosodnak arról, hogy az ördögöt halálra tanították, és tudósabbak lettek még Istennél és minden szentjénél is.

20 Ha ennyire igyekeznek, akkor megígérem, sőt maguk is észlelni fogják, mekkora hasznuk lesz belőle, és Isten milyen kitűnő embereké teszi őket. Idővel pedig maguk is szépen bevallják, hogy minél hosszabb ideig és minél többet foglalkoznak a kátéval, annál kevesebbet tudnak belőle, és annál több tanulnivalót találnak benne, sőt – éhezőkhoz <924> és szomjazókhoz hasonlóan – akkor ízlik majd igazán az, aminek most a szagát sem bírják a nagy teltségtől és csömörtől. Adj a Isten erre kegyelmét. Ámen.

ELŐSZÖR: ISTEN TÍZPARANC SOLATA²¹

- 1 1. Ne legyen más Istened rajtam kívül!
- 2 2. Ne vedd hiába Isten nevét!
- 3 3. Szenteld meg az ünnepnapot!
- 4 4. Tiszteld apádat és anyádat!²²
- 5 5. Ne ölj!

²¹ 2Móz 20,2–17; 5Móz 5,6–21. A Bibliában nincsenek sorszámozva a parancsolatok, Luther számozása a középkori egyházban szokásos rendet követi.

²² A szövegben mindenütt, ahol családi viszonyokról van szó, az apa, egyébként a hagyományos atya szót használjuk.

6 6. Ne paráználkodjál!²³

7 7. Ne lopj!

8 8. Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot!

9 9. Ne kívánd felebarátod házát!

10 10. Ne kívánd felebarátod feleségét, szolgáját, szolgálóleányát, bar-
mat vagy bármiféle tulajdonát!

MÁSODSZOR: HITÜNK FŐ ÁGAZATAI

11 Hiszek egy Istenben, a mindenható Atyában, a mennynek és föld-
nek Teremtőjében.

12 És Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, a mi Urunkban,
aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától, szenvedett
Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghalt és eltemették, alászállt
a poklokra, harmadnapon feltámadott halottaiból, fölment a meny-
nyekbe, ott ül Istennek, a mindenható Atyának jobbján, ahonnan
eljön ítélni élőket és holtakat.

13 Hiszek a Szentlélekben, egy szent keresztyén²⁴ egyházat, a szen-
tek közösségét, a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök
életet. Ámen.²⁵

²³ A német szöveg: „Ne légy házasságtörő!” Magyar nyelven a latin nyomán a „Ne paráználkodjál!” vált általánossá, ami tágabb értelmű, ezért ehhez ragaszkodtunk.

²⁴ A hitvallás latin szövegét (*ecclesia catholica*) már a 15. században megszokott volt a „keresztyén egyház” kifejezéssel fordítani. A kassai jezsuiták Kassán 1674-ben kiadott latin és magyar nyelvű tankönyvének (*Libellus alphabeticus. Abces könyvecske*) szövege is így tesz: „közönséges keresztyén anyaszentegyházat”.

²⁵ A német szöveg alapján készült fordítás.

HARMADSZOR <926>: AZ IMÁDSÁG, VAGY A MIATYÁNK, AMELYRE KRISZTUS TANÍTOTT

14 Miatyánk, aki a mennyekben vagy,

1. szenteltessék meg a te neved,
2. jöjjön el a te országod,
3. legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is,
4. mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
5. és engedd el nekünk vétkeinket, ahogyan mi is elengedjük az ellenünk vétkezőknek,
6. és ne vígy minket kísértésbe,
7. de szabadíts meg minket a gonosztól. Ámen.²⁶

15 Ezek azok a legszükségesebb részek, amelyeket először kell megtanulnunk és szóról szóra elmondanunk. Arra kell a gyermekeket szoktatnunk, hogy mindennap elmondják, amikor reggel fölkelnek, asztalhoz ülnek, és este lefeküsznek. Ne is adjunk nekik sem enni, sem inni addig, amíg el nem mondták. 17 Köteles minden családfő ezt a rendet megtartani háznépével, szolgálóival és szolgálóleányaival is, és ne tűrje meg őket, ha ezt nem tudják, vagy nem akarják megtanulni.

18 Semmi esetre sem szabad eltűrnünk, hogy egy ember annyira tudatlan és elvadult legyen, hogy ezt meg ne tanulja. Ebben a három részben ugyanis röviden, de érthetően és egyszerűen van összefoglalva mindaz, amire a Szentírás tanít minket. 19 Mert a kegyes atyák vagy apostolok – akárhik voltak azok – ebben foglalták össze a keresztyének tanítását, életét, bölcsességét és tudományát, vagyis azt, amiről a keresztyének beszélnek, tárgyalnak és amivel foglalkoznak.

20 Ha aztán ezt a három részt elsajátítottuk, illik, hogy tudjunk mit mondani azokról a szentségeinkről, amelyeket maga Krisztus rendelt, vagyis a keresztség szentségéről, valamint Krisztus szent teste és vére szentségéről; mégpedig azt a szöveget, <928> amelyet Máté²⁷ és

²⁶ Mt 6,9–13; vö. Lk 11,2–4.

²⁷ Vö. Mt 28,19 (a *Nagy káté* szövegének fordítása).

Márk²⁸ megírnak evangéliumuk végén arról, hogy miként búcsúzott Krisztus tanítványaitól, és hogyan bocsátotta ki őket.

A KERESZTSÉGRŐL

21 „Menjetek el, és tanítsatok minden népet, és kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik.”

22 Egyszerű hívőnek elég ennyit tudnia az Írásból a keresztségről. Hasonlóan a másik szentségről is rövid, egyszerű szavakkal, mégpedig Szent Pál szövegét:

A SZENTSÉGRŐL

23 „Jézus Krisztus Urunk azon az éjszakán, amelyen elárultatott, kezébe vette a kenyeret, és hálát adott, megtörte, tanítványainak adta, és ezt mondta: Vegyétek, és egyétek, ez az én testem, amely értetek adatik. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

Hasonlóképpen a kelyhet is vacsora után, és ezt mondta: Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amely értetek kiontatik bűnök bocsánatára. Ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok, az én emlékezetemre.”²⁹

24–28: A keresztyén tanítás öt része

174 24 Így az egész keresztyén tanításnak összesen öt része volna. Állandóan kell foglalkoznunk ezekkel, szóról szóra kell ezeket megkövetelnünk és számon kérnünk. Ne hagyatkozzál tehát arra, hogy az ifjúság egyedül az íghirdetésből tanulja és jegyzi meg azt. 25 Ha pedig ezeket a részeket jól tudják, akkor azután ráadásul és ezek megerősítéséül

²⁸ Vö. Mk 16,16.

²⁹ Mt 26,26–28; Mk 14,22–24; Lk 22,19–20 és 1Kor 11,23–25 harmonizált szövege.

elénk lehet adni néhány ezekről írt zsoltárt vagy éneket.³⁰ Így vezetjük be az ifjúságot az Írásba, és így haladunk napról napra.

26 Nem elégedhetünk meg azonban azzal, hogy ezeket szó szerint megjegyezzék és fel tudják mondani, hanem küldjük az ifjúságot az igehirdetés hallgatására is, <930> különösen abban az időben, amely a kátéra rendeltetett,³¹ hogy hallják magyarázatát, és megértsék, mi van az egyes részekben, hogy fel is tudják mondani úgy, ahogyan hallották, és tudjanak szépen, helyesen felelni, ha kérdezzük őket. Így azután meglesz a prédikációnk haszna és eredménye. 27 Ezért igyekszünk tehát gyakran prédikálni a kátét, hogy az ifjúság szívébe oltuk, nem magas színvonalon és szörszálhasogatóan, hanem röviden és a lehető legegyszerűbben, hogy jól megértsék és emlékezetükbe véssek. 28 Ezért most sorba vesszük az említett részeket, és a lehető legvilágosabban elmondunk róluk annyit, amennyire szükség van.

³⁰ Luther a káténak mind az öt fő részéhez írt éneket, lásd a kísérő tanulmányban, 373–374. o.

³¹ Ti. az adventi és böjti időben. Wittenbergben (1533) egyházi előírás volt, hogy évente négyszer kell a kátéről prédikálni.

Első rész: A Tízparancsolat³²

AZ ELSŐ PARANC SOLAT

1 Ne legyen más Istened!

1–3: Isten és a hit összetartozik

Vagyis: Egyedül engem tekints Istenednek! Mit akar ez mondani? Hogyan értsük? Mit jelent az, hogy van Istened? Mi az Isten? 2 Felelet: Isten az, akitől az ember minden jót vár, és akihez minden bajban menekül. „Istened van” tehát azt jelenti, hogy szívem szerint bízom és hiszek benne; vagyis egyedül a szív bizodalma és hite alkot Istent vagy hamis istent, ahogyan ezt sokszor mondtam. 3 Ha igaz a te hited és a te bizodalmad, igaz a te Istened is; ahol viszont <932> téves és hamis a bizodalom, ott nincs az igaz Isten sem. Mert e kettő: hit és Isten összetartozik. Mondom tehát: amire szívedet hagyod és bízod, valójában az a te istened.

4: Ez a parancsolat igaz hitet követel

176 4 Ennek a parancsolatnak tehát az az értelme, hogy a szívnek azt az igazi hitét és bizodalmat követeli, amely az egy igaz Isten felé fordul, és egyedül rajta csüng. Azt akarja tehát mondani: Vigyázz, és hagyd, hogy egyedül én legyek a te Istened, és soha ne keress senki más, vagyis ha valami jót nélkülözöl, azt tőlem várd és nálam keresd, ha szerencsétlenség és nyomorúság ér, folyamodjál és ragaszkodjál hozzám. ÉN, én elégítlek meg, és én segítelek ki minden nyomorúságból, csak azt ne engedd, hogy máson csüngjön és máson pihenjen meg a te szíved.

³² Ez a cím nem szerepel a *Konkordia* könyvben (1580).

5–12: A hamis hit hamis istent terem magának

5 Ezt kissé erősebben kell színeznem, hogy megértsük és megjegyezzük a mindennapi élet ellentétes példáin. Nem egy ember azt hiszi, hogy van Istene és mindene bőven, ha van pénze és vagyona, olyan hetykén és biztosan hagyatkozik rá, és kérkedik vele, hogy fittyet hány mindenkire. 6 Lásd, ennek is van istene: Mammon³³ a neve, vagyis a pénz és vagyon, amelynek egészen átadja a szívét. Ez a legnépszerűbb hamis isten a földön. 7 Akinek pénze s javai vannak, az biztonságban érzi magát, vidám, és nem fél, mintha a paradicsom kellős közepén élne. 8 Akinek viszont nincsen, az kétségbeesik és elcsügged, mintha mit sem tudna Istenről. 9 Mert kevés olyan ember akad, aki bizakodik, nem szomorkodik és nem panaszkodik, ha nincs Mammonja: természetünkhöz nőtt és tapad ez a síríg.

10 Ez a helyzet annál is, aki abban bízik és azzal kérkedik, hogy nagy tudása, bölcsessége, hatalma, pártfogója, rokonsága és becsülete van: ennek is van istene, de az nem az egy igaz Isten. Ezt megint abból állapíthatod meg, hogy mennyire elvakult, elbizakodott és gőgös az ilyen ember ezeknek a javaknak a birtokában, viszont mennyire elcsügged, ha nélküli vagy elveszti azokat. Ismétlem tehát, ennek a résznek a helyes <934> magyarázata ez: Istenem van, ez azt jelenti, hogy van valamim, amiben teljesen bízok a szívem.

11 Gondolj arra is, amit eddig műveltünk és tettünk vakságunkban a pápaság alatt. Ha valakinek a foga fáj, az böjtölt, és napot ajánlott fel Szent Apollóniának.³⁴ Ha valaki tűzvészről félt, Szent Lőrincet³⁵ tette meg védőszentjének. Ha pestistől félt, fogadalmat tett Szent Sebestyénnek³⁶ vagy Rókusnak,³⁷ és így végtelenségig sorolhatnám a sok szörnyűséget, mert kiválasztotta mindenki a maga szentjét, s azt

³³ Vö. Mt 6,24.

³⁴ Alexandriai Szent Apollónia (200 k. – 249), vértanú, a fogfájósok és fogorvosok védőszentje, mert kínvallatásakor kiverték a fogait.

³⁵ Szent Lőrinc (+258) diakónus, vértanú, akit üldözői lassú tűzhalálra ítélték.

³⁶ Szent Sebestyén (3. sz.) vértanú, Rómát a pestistől mentette meg.

³⁷ A 14. században élt Szent Rókus pestises betegeket gyógyított meg, és maga is meggyógyult.

imádta és hívta segítségül nyomorúságában. **12** Ide tartoznak azok is, akik egészen botrányosan csinálják ezt, és az ördöggel kötnek szövetséget azért, hogy sok pénzt adjon nekik, vagy szeretőt szerezzen, marhájukat megőrizze, elveszett javaikat előkerítse stb. Ilyenek például a varázslók és az igézők. Hiszen mindezek szíve és bizodalma máson csüng, nem az igaz Istenen: nem várnak tőle és nem keresnek nála semmi jót.

13–15: Isten a szív teljes bizalmát kívánja

13 Így mármost könnyen megérted, hogy mit és mennyit követel ez a parancsolat: vagyis az ember egész szívét, és azt, hogy egyedül Istenben bízson, senki másban. Hiszen könnyen felfoghatod, hogy ha Istenünk van, őt nem tapinthatjuk és nem foghatjuk meg ujjunkkal, zsebre sem vágthatjuk, szekrénybe sem zárhatjuk. **14** Ellenben úgy fogjuk meg Istent, hogy szívünk ragadja meg őt és csüng rajta. **15** Ha pedig szívünk rajta csüng, ez azt jelenti, hogy egészen rá bízunk magunkat. Azért akar minket minden mástól eltéríteni, ami rajta kívül van, és magához vonni, mert ő az egyetlen örök jó. Mintha ezt mondaná: amit ezelőtt a szenteknél kerestél, vagy a mammontól és egyébtől vártál, azt most tőlem reméld, és úgy tekints rám, hogy én vagyok az, aki megsegít, és minden jóval bőségesen eláraszt téged.

16–21: A világ tele van hamis istentisztelettel

16 Lásd, ez Isten igazi dicsőítése és tisztelete, ez tetszik Istennek, ezt parancsolja is örök haragjának terhe mellett: mégpedig azt, hogy szívünk ne legyen hajlandó semmi másban vigasztalódni és bizakodni, csak őbenne, ne is engedje magát <936> elszakasztani ettől a vigasztalástól és bizodalomtól, hanem legyen bátorsága, és vessen meg érte mindent, ami a földön van. Viszont ebből könnyen meg is láthatod és megítélheted, hogy a világ tele van hamis istentisztelettel és bálványimádással. Soha nem volt ugyanis egyetlen nép sem annyira elvetemedett, hogy ne alkotott és ne gyakorolt volna valamilyen istentiszteletet. Mindenki azt tette saját külön istenévé, akitől jót, segítséget és vigasztalást remélt.

18 Például azok a pogányok, akik hatalomra és uralomra törekedtek, Jupitert emelték legfőbb istenükké; mások, akik gazdagságra, boldogságra vagy élvezetekre és szórakozásra vágytak, Herkulest, Mercuriust, Venust vagy másokat; a várandós anyák Dianát vagy Lucinát,³⁸ és így tovább: mindenki azt tette istenévé, akihez szíve vonzotta. Valamennyi pogány azt tartja tehát, hogy ha valaki ezt mondja: „Istenem van”, ez azt jelenti, hogy „bízom” és „hiszek”. 19 Csak az a baj, hogy bizodalmuk hamis és helytelen, mert nem az egy Istenre irányul, akin kívül pedig valóban nincs Isten sem égen, sem földön. 20 A pogányok tehát valójában az Istenről költött vélekedésüket és vágyalmukat teszik istenükké, és az üres semmiben bíznak. Ez történik minden bálványimádásnál. Mert ez nemcsak abból áll, hogy az ember képet állít fel, és azt imádja, hanem ez főként a szív ügye, amely másfelé bámul, teremtményeknél, szenteknél vagy ördögöknél keres segítséget és vigasztalást; Istennel pedig nem törődik, és annyi jót sem tételez fel róla, hogy hajlandó segíteni, azt sem hiszi, hogy Istentől ered az a jó, amelyben részesül.

22–23: Istenellenes bizalom a cselekedetekben

22 Még egy hamis istentisztelet van ezen kívül, és a legnagyobb bálványimádás, amelynek eddig hódoltunk, és amely még mindig uralkodik a világban; ezen alapul valamennyi egyházi rend is. Ez a bálványimádás azt a lelkiismeretet terheli, amely saját cselekedeteiben keres segítséget, vigasztalást és üdvösséget, arra vetemedik, hogy Istentől kicsikarja a mennyet, és számolgotja, mennyi alapítványt tett, mennyit bőjtölt, misézett stb. <938> Úgy bízuk ebben, és úgy hivatkozik rá, mintha semmit sem akarna tőle ajándékuul venni, hanem maga akarna mindent megszolgálni és megérdemelni, mintha Istennek rendelkezésünkre kellene állnia, és adósunk volna, mi pedig hitelezői! 23 Hát nem az történik-e itt, hogy Istentől

179

³⁸ Herkulest és Merkúrt a régi rómaiak a gazdagság és jólét, Vénuszt, a szerelem istennőjét a szépség és a boldogság adójának tartották. Diána és Lucina pedig a termékenység és szülés istennői voltak.

bálványt, sőt árnyékistent³⁹ csinálnak, magukat pedig Istennek tekintik, és helyébe lépnek? Ez azonban már kissé nehéz, nem való fiatal tanulóknak.

24–25: Istentől várjunk minden jót

24 Azt azonban mondjuk meg az egyszerű híveknek, hogy jól jegyezzék meg és tartsák meg ennek a parancsolatnak az értelmét, vagyis azt, hogy egyedül Istenben kell bízunk, és csupa jót kell tőle remélnünk és várnunk, mert ő adja testünket, életünket, ételünket, italunkat, megélhetésünket, egészségünket, oltalmunkat, békességünket és mindazt a mulandó és örök jót, amelyre szükségünk van. Ezenkívül megőriz nyomorúságtól, ha pedig bajba jutunk, megment és megsegít, úgyhogy – ezt elégszer mondtuk – egyedül Isten az, akitől minden jót kapunk, s aki minden nyomorúságtól megszabadít. 25 Azt hiszem, mi, németek éppen azért nevezzük Istent ősidők óta minden más nyelvnél szebben és találóbban a „gut” (jó) szócskáról „Gott”-nak,⁴⁰ mert ő olyan örök forrás, amelyből csupa jószág ömlik, és amelyből árad mindaz, ami jó és jónak nevezhető.

26–27: Isten jóságának közvetítői

26 Noha sok jóban emberek részesítenek minket, mégis az a valóság, hogy Istentől kapjuk mindazt, amit parancsa és rendelése szerint kapunk. Hiszen szüleink és minden felsőbbség, sőt minden felebarátunk parancsot kapott arra, hogy jót tegyen velünk: azt tehát nem tőlük, hanem Istentől kapjuk általuk, a teremtmény ugyanis csak az a kéz, csatorna és eszköz, amelyen keresztül Isten ad mindent. Például emlőt és tejet ad az anyának, hogy gyermekének nyújtsa, gabonát és mindenféle terményt növeszt a földből táplálékul. Egyetlen teremtmény sem tud e javak közül csak egyet is maga teremteni. 27 Senki se merjen tehát bármit is elfogadni vagy adni, hacsak nem

³⁹ A német szóhoz (*Apffelgott*) vö. BSELK 938.

⁴⁰ A német *gut* és *Gott* etimológiai szempontból nem egy töről származnak. Luther értelése nyelvészeti téves, népi szófejtésnek tartandó.

Isten parancsolta azt, hogy így az ő ajándékát <940> ismerjük fel benne, és hálát adjunk érte úgy, ahogyan azt ez a parancsolat követeli. Éppen ezért nem szabad elutasítanunk azokat a közvetítőket, amelyek arra valók, hogy teremtmények révén kapjunk jót, nem is szabad elvakultan más utat-módot keresnünk, mint amit Isten parancsol, mert ez nem azt jelentené, hogy Istentől fogadjuk el, hanem azt, hogy magunktól várjuk.

28: A hit próbája: hova húz a szívünk?

28 Vigyázzon tehát mindenki arra, hogy ezt a parancsolatot minden-nél nagyobbra tartsa, és tréfának ne vegye. Jól kérdezd ki és vizsgál-d meg szívedet, és majd meglátod, hogy egyedül Istenen csüng-e vagy nem. Ha olyan a szíved, hogy csupa jót remél tőle, különösen nyomo-rúság és inség idején, sőt Istenen kívül mindenről le tud mondani és mindent tud nélkülözni, akkor az egy igaz Isten a te istened. Viszont ha valami máson csüng, inkább vár attól jót és segítséget, mint Is-tentől, s nem fut hozzá, hanem menekül tőle, amikor rossz dolga van: akkor valami más, hamis istened van.

29–34: Isten haragja és áldása

29 Hogy pedig lássuk, hogy Isten ezt nem ereszti szélnek, hanem komolyan szemmel tartja, először elrettentő fenyegetést, azután meg szép vigasztaló ígéretet fűzött ehhez a parancsolathoz. Ezzel is sokat kell foglalkoznunk, sokszor kell beszélnünk róla a fiatalságnak, hogy megszívlelje és megtartsa.

30 „Mert én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető⁴¹ Isten vagyok! Meg-büntetem az atyák bűnéért a fiakat is három, sőt négy nemzedéken át, ha gyűlölnék engem. De irgalmasan bánok ezer nemzedéken át azokkal, akik szeretnek engem, és megtartják parancsolataimat.” (2Móz 20,5–6)

31 Jóllehet – mint később hallani fogjuk – ezek az igék minden parancsolatra vonatkoznak, mégis éppen ehhez a főparancsolathoz

⁴¹ 2Móz 34,14.

kapcsolódnak azért, mert főként ezen fordul meg, hogy az embernek rendben legyen a feje. Ha ugyanis rendben van a feje, az egész élete is rendben van, és megfordítva. ³² Tanuld meg hát ezekből az igékből, hogy mennyire haragszik Isten azokra, akik valami másra hagyatkoznak rajta kívül, viszont milyen jóságos és kegyelmes azokhoz, akik egyedül benne bíznak és hisznek teljes szívükkel: haragja nem enyhül a negyedik nemzedékig vagy ízig, a jótétemény és jószág viszont kiárad sok ezerre. ³³ Senki se érezze tehát magát olyan biztonságban, és <942> ne éljen olyan vaktában, mintha mindez semmit sem számítana, ahogyan a keményszívűek gondolják. ³⁴ Olyan Isten ő, aki nem hagyja büntetlenül, ha elfordulnak tőle, és nem szűnik haragja a negyedik ízig, amíg maradéktalanul ki nem pusztulnak. Azt akarja tehát, hogy féljék és meg ne vessék őt.

35–38: A történelem félelmetes tanulsága

³⁵ Ennek bizonyosságát is adta sok történésben és eseményben. Böven tanúskodik ilyenekről az Írás, és a tapasztalat is elég tanúsággal szolgál mindennap. Kezdetől fogva ugyanis egészen kiirtott minden bálványimádást: ezért irtott pogányokat is, zsidókat is, de ma is megdönt minden hamis istentiszteletet, úgyhogy végül mindenkinek el kell buknia, aki ragaszkodik ahhoz. ³⁶ Ha tehát akadnak is gőgös, hatalmas és gazdag nagy hasúak, akik kérkednek mammonjukkal, és nem törődnek azzal, hogy Isten haragszik-e vagy nevet, mintha könnyen kibírnák haragját: mégsem fognak célt érni, hanem hamarabb tönkremennek, mintsem hinnénk, mindazzal együtt, amiben bíztak. Hiszen ugyanígy buktak el mindazok is, akik még biztosabbnak és hatalmasabbnak érezték magukat.

182 ³⁷ Éppen ilyen keményfejükért – akik azt gondolják, hogy Isten nem tud viselkedésükről, vagy nem törődik vele, mert elnézi és nyugton hagyja őket – kénytelen úgy odacsördíteni és büntetni, hogy az unokáig sem enyhül meg, hogy mindenki meghökkenjen, és lássa, hogy ő nem tréfál. ³⁸ Éppen ezekre céloz, amikor ezt mondja: „akik gyűlölnék engem”, vagyis akik konokul ellenkeznek és kérkednek, nem akarják hallani azt, amit prédikálunk vagy mon-

dunk nekik. Ha pedig megdorgáljuk őket, hogy észre térjenek és megjavuljanak, mielőtt utoléri őket a büntetés, akkor annyira megvadulnak és megbolondulnak, hogy becsülettel rászolgálnak a haragra. Napról napra így tapasztaljuk ezt most is püspököknél és fejedelmeknél.

39–40: Isten irgalma mindent felülmúl

39 Bármennyire félelmetes azonban ez a fenyegetés, sokkal hatalmasabban vigasztal az az ígéret, hogy azok, akik egyedül Istenhez ragaszkodnak, bizonyosak lehetnek abban, hogy irgalmát megmutatja rajtuk, vagyis, hogy csupa jót ad és jót tesz nemcsak velük, hanem gyermekeikkel is, ezer <944> meg ezer nemzedékig. 40 Ez aztán igazán arra indíthatna és ösztönözhetne minket, hogy szívünk teljes bizodalommal forduljunk Isten felé, ha azt kívánjuk, hogy megkapjunk minden ideig és örökkévaló jót. Hiszen a mennyei Felség őszintén ajánlkozik, kedvesen biztat, és bőségesen ígér.

41–42: Emberek a mammon ígézetében

41 Azért hát szívlelje meg ezt mindenki komolyan, és ne vegye úgy, mintha ember mondta volna. Hiszen vagy örök áldást, boldogságot és üdvösséget, vagy örök haragot, boldogtalanságot és gyötrelmet szerez neked! Mit akarhatnál vagy kívánhatnál jobbat annál, amit olyan kedvesen ígér neked: hogy tied akar lenni minden gazdagságával, oltalmazni és segíteni akar minden nyomorúságodban? 42 Sajnos azonban csődöt mond ez azért, mert a világ semmit sem hisz ebből, nem is tartja Isten ígéjének. Mert nyomorognak és szűkölködni azok, akik Istenben és nem a mammonban bíznak, az ördög is rájuk támad és ellenük szegül, úgyhogy nem tudják megtartani sem pénzüket, sem becsületüket, sőt életüket is alig. Visszont akik a mammont szolgálják, azoknak van hatalmuk, pártfogójuk, becsületük, vagyonuk és teljes biztonságuk a világban. Ezt az ígét tehát úgy kell felfognunk, hogy éppen ennek a látszatnak mond ellene, és tudnunk kell, hogy nem hazudik és nem csal, hanem igaznak kell bizonyulnia.

43–46: Isten nem hazudhat

43 Emlékezzél csak, vagy kérdezősködjél, és mondd meg nekem: mire mentek végül is azok, akik minden gondjukat és igyekezetüket arra fordították, hogy sok vagyont és pénzt harácsoljanak? Rájössz majd arra, hogy fáradozásuk és munkájuk kárba vészett, vagy még ha sok kincset halmoztak is össze, az úgy elporladt, és úgy elhordta a szél, hogy maguk sohasem élvezték vagyonukat, utánuk pedig sohasem maradt a harmadik örökösre. 44 Elég példát találsz bármely történelemben, öreg tapasztalt emberektől is hallhatod: <946> nézz csak utána és figyelj rá. 45 Saul nagy király volt, Isten választotta, derék ember. Amikor azonban megszilárdult a királyi székben, elvesztette szívét, megszerette koronáját és hatalmát, akkor elveszett mindazzal, amiye volt, úgyhogy egyetlen gyermeke sem maradt.⁴² 46 Dávid viszont szegény, megvetett ember volt, üldözték és kergették, úgyhogy élete sehol sem volt biztonságban, mégis megmenekült Saultól, és királlyá lett. Érvényesülnie kellett ennek az ígének, és igaznak kellett bizonyulnia, mert Isten nem hazudhat és nem csalhat. Bízd csak az ördögre és a világra, hogy csaljon látszatával, amellyel kápráztat egy ideig, de végül is megsemmisül.

47–48: Az első parancsolaton fordul meg minden

184 47 Jól tanuljuk meg tehát az első parancsolatot, hogy lássuk, mennyire nem tűri Isten azt, hogy elbizakodjunk, vagy hogy bízunk bármi-fele más dologban. Főként pedig azt kívánja, hogy olyan biztosan reméljünk tőle minden jót, hogy becsületesen és célegyenest haladjunk előre, és Istentől kapott javainkat csak úgy használjuk, ahogyan a cipész használja munka közben tűjét, árját és fonalát, és azután félreteszi, vagy ahogyan a vendég használja a szállást, az edelt és a fekvőhelyet: tehát csakis ideiglenes szükségletére, mindenki a maga életrendjében Isten rendelése szerint, és semmiképpen ne engedje, hogy bármi is ura vagy hamis istene legyen. 48 Legyen ennyi elég az első parancsolatról. Sok szóval kellett ezt kiszíneznünk, mert főként

⁴² Saul és fiainak történetéhez vö. 1Sám 15,1; 31,2; 2Sám 4,7.

ezen van a hangsúly, hiszen – már előbb is mondtuk – ha szívünk Istenhez vonzódik, és megtartjuk ezt a parancsolatot, akkor a többi magától adódik.

A MÁSODIK PARANC SOLAT

49 Ne vedd hiába Isten nevét!

50–52: Isten neve **bűn fedezésére**?

50 Az első parancsolat a szívet oktatta és a hitet tanította, ez a parancsolat pedig kifelé vezet: száinkat és nyelvünket igazítja <948> Istenhez. Mert elsősorban a beszéd az, amely feltör és megnyilatkozik szívünk-ből. Ahogyan tehát fentebb megtanítottalak felelni arra: mit jelent az, hogy Istened van, úgy kell megtanulnod azt is, hogy világosan megragadd és magadra alkalmazd ennek és a többi parancsolatnak az értelmét. 51 Ha mármost azt kérdezik: Hogyan érted a második parancsolatot: hogyan vesszük hiába Isten nevét, vagy hogyan élünk vissza vele, akkor feleld röviden ezt: Visszaélünk Isten névével, ha az Úristen nevét hazugság vagy bármiféle bűn fedezésére ejtjük ki, bár-miképpen történik is az. Azt parancsolja tehát, hogy ne említsük és ne vegyük ajkunkra Isten nevét hamisan, vagyis ha szívünk jól tudja, vagy legalábbis jól kellene tudnia, hogy más a valóság, mint amit mondunk, ha például esküt tesznek a bíróság előtt, pedig egyik fél hazudik a másiknak. 52 Isten névével ugyanis akkor élünk vissza leggonoszabbul, ha hazugságra vagy csalásra használjuk. Fogadd el ezt a parancsolat világos és legegyszerűbb értelméül.

53–55: Hamis eskü és hamis tanítás Isten névében

53 Ebből azután mindenki maga könnyen kiszámíthatja, hogy mikor és hányféleképpen élnek vissza Isten névével, bár lehetetlen minden visszaélést felsorolni. Foglalkozzunk vele mégis röviden. Sokféle visszaélés fordul elő az isteni névvel először is az olyan világi ügyeknél és üzleteknél, amelyek pénzzel, vagyonnal, becsülettel függenek ösz-

sze, akár nyilvánosan a törvényszék előtt és a piacon, akár másutt, amikor esküt tesznek, de hamisan esküsznek Isten nevére vagy lel-
kükre. Különösen házassági ügyekben fordul elő gyakran, hogy ket-
ten csak úgy titokban eljegyezkednek, azután pedig esküvel tagadják.
54 Ez a visszaélés azonban leginkább az olyan lelki ügyekben burján-
zik, amelyek a lelkiismeretet érintik, amikor hamis prédikátorok
lépnek fel, és koholmányukat Isten ígéjeként kínálgatják. 55 Látod,
minden ilyen esetben Isten nevével ékesíti, szépíti és igazolja magát
az ember, akár közönséges világi ügyekről, akár a hit és a tanítás
fenségesen finom dolgairól van szó. Az Isten nevével hazudozók kö-
zé tartoznak az istenkáromlók is, de nemcsak a közismerten durvák,
akik gátlástalanul gyalázzák Isten nevét – ezek nem is a mi iskolánk-
ba, hanem a hóhéréba valók –, hanem <950> azok is, akik az igazságot
és Isten ígét nyilvánosan cáromolják és az ördögnek tulajdonítják.
Most azonban erről nem beszélünk bővebben.

56–58: Isten neve szent –

56 Most tehát tanuljuk és szívleljük meg azt, hogy milyen fontos ez a
parancsolat: teljes igyekezettel óvakodjunk és iszonyodjunk attól,
hogy bármiképpen visszaéljünk a szent névvel, mert ez a legnagyobb
bűn, amely külsőképpen elkövethető. Hiszen a hazugság és csalás
önmagában is nagy bűn, de még sokkal súlyosabbá lesz, ha igazolni
akarjuk, Isten nevét használjuk erre bizonyításként, és tesszük a gyalá-
zat leplévé, úgyhogy egy hazugságból kettő, sőt egész szövevény lesz.

57 Ezért csatolta Isten ehhez a parancsolathoz azt a komoly fenye-
getést is, amely így hangzik: „Mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül
azt, aki hiába mondja ki a nevét!”, vagyis azt senkinek el nem nézi,
sem büntetlenül nem hagyja. Amilyen kevésbé hagyja ugyanis meg-
bosszulatlanul, ha szívünk elfordul Tőle, ugyanolyan kevésbé tűri azt
is, hogy nevét hazugságok szépítésére használjuk. 58 Sajnos, bizony
annyira elterjedt ez a nyavalya az egész világon, hogy ugyanolyan
kevesen vannak azok, akik Isten nevét nem használják hazugságra és
mindenféle gonosszágra, mint amilyen kevesen vannak azok, akiknek
szíve egyedül Istenben bíz.

59 Hiszen természetünk az a szép erény, hogy aki gázságot követ el, az szívesen takargatja és palástolja, hogy ne lássa, ne tudja senki, mert senki sem annyira arcátlan, hogy nyíltan dicsekednék gonosztettével, sőt azt szeretné, ha titokban maradna, nem pedig azt, hogy észrevegyék. Ha pedig valakit elővesznek, akkor Isten kénytelen azt nevével fedezni, és a gáztettet erénnyé, a gyalázatot dicsőséggé változtatni. 60 Általános szokás ez a világban, és nagy özönvízként árasztja el a világ minden részét. Jutalmul meg is kapjuk azt, amit keresünk és megérdemlünk: <95> pestist, háborút, drágulást, tűzvészt, árvizet, rendetlen feleséget, gyermekeket és háznépet, és mindenféle csapást. Miért volna egyébként annyi nyomorúság? Nagy kegyelem az, hogy mégis elhordoz és eltart minket a föld.

61 Az ifjú nemzedéket mindennél komolyabban kellene arra szorítanunk és szoktatnunk, hogy ezen és a többi parancsolaton csüngjön a szeme. Ha pedig megszegik, rögtön legyünk nyomukban a bottal, sőt tartsuk elébük és ismételtessük velük a parancsolatot, hogy ne csak büntetéssel neveljük őket, hanem arra is, hogy rettegjenek és féljenek Istentől.

62 Így mármost megérted, hogyan élünk vissza Isten nevével, vagyis – egészen röviden ismétlem – ha azt hazugságra és valótlanosság fedezésére, vagy átkozódásra, esküdözésre, ígézésre, egyszóval: bármiféle gonoszság elkövetésére használjuk. 63 Ezenkívül tudnod kell azt is, hogyan kell nevét helyesen használnunk. Ezekkel a szavakkal ugyanis: „Ne vedd hiába Isten nevét”, egyszersmind azt is tudtul adja, hogy azt nagyon is használnunk kell. Hiszen nevét éppen azért jelentette ki és adta nekünk, hogy használjuk és hasznunkra legyen. 64 Mivel itt megtiltja azt, hogy a szent nevet hazugságra vagy rosszra használjuk, ebből következik, hogy viszont parancsolja, hogy azt igazságra és minden jóra használjuk. Például igaz eskünél, ha szükség van rá, és megkövetelik, vagy igaz tanításnál is, vagy ha nevét bajban segítségül hívjuk, jó sorban dicsérjük, és halálával emlegetjük stb. Mindezt

egybefoglalja és parancsolja ez a mondas az 50. zsoltárban: „Hívj segítségül engem a nyomorúság idején! Én megszabadítlak, és te dicsőítesz engem.” (Zsolt 50,15) Mert mindez azt jelenti, hogy nevét az igazságért említjük, és üdvösségesen használjuk: így szenteltetik meg a neve, ahogyan a Miatyánkban imádkozzuk.

65–68: Az eskü igaz ügyért istentisztelet

65 Ezzel <954> röviden megkaptad az egész parancsolat magyarázatát. Ilyen értelmezés alapján könnyen megoldható az a kérdés, amellyel sok tanító küszködött, hogy miért tilos esküt tenni az evangélium szerint (Mt 5,33–37), holott Krisztus, Szent Pál és más szentek gyakran esküdtek (Mt 26,63–64; Gal 1,20; 2Kor 1,23). 66 Magyarázata pedig röviden ez: nem szabad esküdnünk gonoszságra, hazugság fedezésére, és ha nem szükséges, és nem használunk vele, de kell esküdnünk a jóra és felebarátunk javára. Mert nagyon jó cselekedet ez: dicsőítjük vele Istent, megerősítjük az igazságot és a jogot, visszaverjük a hazugságot, békéltetjük az embereket, engedelmeskedünk, megszüntetjük a viszálykodást. Itt ugyanis maga Isten lép közbe, és elválasztja egymástól az igazságot és az igazságtalanságot, a gonoszt és a jót. 67 Ha valamelyik fél hamisan esküszik, akkor máris elhangzott felette az ítélet, a büntetéstől sem menekül meg, és ha egy ideig késik is, mégsem sikerülhet neki semmi, hanem mindaz, amit nyert vele, elolvad a kezében, és sohasem élvezheti boldogan. 68 Sokszor tapasztaltam ezt olyanoknál, akik házassági ígéretüket esküvel tagadták le: egyetlen jó órájuk vagy egészségben eltöltött napjuk sem volt attól kezdve, és nyomorultan pusztult el testük és lelkük vagyonukkal együtt.

188 69–70: Isten nevének tisztelete vallástétel

69 Újra mondom tehát, és figyelmeztetek mindenkit, hogy a gyermekeket idejében szoktassák intéssel és fenyegetéssel, óvással és büntetéssel arra, hogy iszonyodjanak a hazugságtól, különösen pedig attól, hogy erre Isten nevét használják. Ha ugyanis engedünk nekik ebben, akkor semmi jó sem származik abból. Most is láthatjuk, hogy a világ gonoszabb, mint valaha, nyoma sincs a vezetésnek, az engedelmes-

ségnek, a hűségnek és a hitnek, hanem vakmerő, féktelen az ember mindenütt, nem fog rajta sem a tanítás, sem a büntetés: mindez Isten haraga és büntetése e parancsolatának tudatos megvetéséért. ⁷⁰ Másrészt viszont arra is kell őket buzdítanunk és ösztönöznünk, hogy Isten nevét tiszteljék, és állandóan emlegetsék mindennél, ami csak történik velük, és szemük elé kerül. Nevének ugyanis az az igazi tisztelete, hogy <956> tőle remélünk minden vigasztalást, és ezért őt hívjuk segítségül, tehát – ahogyan fentebb hallottuk – először szívünk tiszteli Istent a hittel, azután szánk a vallástétellel.⁴³

71–72: Isten nevének segítségül hívása

⁷¹ Ez egyúttal üdvös és hasznos szokás is, nagyon hatásos az ördög ellen, mert az szüntelenül környékezik minket, és azt lesi, hogyan dönthetne bűnbe és gyalázatba, bajba és nyomorúságba; ellenben nagyon kelletlenül hallja, és nincs maradása, ha őszinte szívvel emlegetjük és segítségül hívjuk Isten nevét. ⁷² Bizony nem egy rettenetes és borzalmas szerencsétlenség érne minket, ha Isten nem tartana meg neve segítségül hívásáért. Magam is próbáltam, és bizony azt tapasztaltam, hogy hirtelen jött nagy szerencsétlenség gyakran azonnal jóra fordult, és elmúlt ilyen segítségül hívásra. Mondhatom: mindig emlegetnünk kellene a szent nevet az ördög bosszúságára, hogy ne árthasson, akár-hogyan szeretné.

73–74: Imádkozásra nevelés

⁷³ Jó erre az is, ha hozzászokunk ahhoz, hogy minden váratlan veszedelem ellen naponként Istennek ajánljuk testünket, lelkünket, feleségünket, gyermekünket, házunk népét és mindazt, amink van. Ezért keletkezett és maradt fenn a *Benedicite*⁴⁴ és a *Gratias*⁴⁵ (az asztali áldás és hálaadás) és más esti meg reggeli áldás, ⁷⁴ valamint az a gyermeki szokás is, hogy keresztet vetünk, ha valami szörnyűt

⁴³ Vö. Róm 10,10.

⁴⁴ Az étkezés előtti áldáskérés.

⁴⁵ Az étkezés utáni hálaadás.

vagy retteneteset látunk vagy hallunk, és ezt mondjuk: „Úristen, ol-
talmaz!” „Segíts meg, drága Uram, Krisztusom!” vagy más hasonlót.
Ha viszont váratlanul valami jó ér minket, bármilyen csekély is az,
ezt mondjuk: „Dicséret és hála Istennek!”, „Isten ajándéka ez!” stb.
Úgy kell erre szoktatnunk a gyermekeket, ahogyan régen arra szok-
tatták őket, hogy Szent Miklós⁴⁶ és más szentek tiszteletére böjtölje-
nek és imádkozzanak. Ilyesmi tetszene Istennek, és jobban kedvelné,
mint a kolostori életet vagy a karthauziak szentségét.⁴⁷

75–77: Nevelés Isten félelmére és tiszteletére

75 Gyermeki módon és játszva nevelhetnénk az ifjúságot Isten félel-
mére és tiszteletére, ha mindenki igazán megkedvelné és állandóan
gyakorolná az első és a második parancsolatot. Gyökeret verhetne
ebből valami jó, szárba szökhetne, és <958> gyümölcsöt teremhetne,
és olyan emberek nevelkedhetnének, akiknek hasznát látná és örül-
hetne az egész ország. 76 Az a gyermeknevelés igazi módja, hogy
szépszerével és kedvvel szoktatjuk őket. Semmi jó sem származik
ugyanis abból, amit bottal és veréssel kell kikényszerítenünk, mert
ezzel a legjobb esetben is csak azt érzük el, hogy csak addig marad-
nak tisztességesek, amíg a bot a hátukat éri. 77 A nevelésnek az a
módja azonban a szívbe gyökerezik, mert így inkább félnek Istentől,
mint a vesszőtől és a furkósbottól. Ilyen egyszerűen mondom el ezt
az ifjúságnak, hogy végre egyszer megértse. Mert ha gyermekeknek
prédikálunk, akkor gügyögnünk is kell velük. Övtünk tehát az iste-
ni név bűnös használatától, és tanítottunk helyes használatára – en-
nek nemcsak szóval, hanem gyakorlattal és étellel is kell történnie! –,
hogy tudjuk: Isten szíve szerint gyönyörködik ebben, és olyan bő-
ségesen jutalmaz majd érte, amilyen borzalmasan büntet bűnös
használatáért.

⁴⁶ Miklós, Myra püspöke († 352). December 6-án már Luther idejében is megaján-
dékolták a gyermekeket, amire böjtöléssel készültek.

⁴⁷ Luther a karthauziakat, akiknek szintén volt kolostoruk Erfurtban, többször a
különösen szigorú szerzetesrend példaként emlegette.

A HARMADIK PARANCSOLAT

78 Szenteld meg az ünnepnapot!

79–81: Az ótestamentumi sabbát

79 Ünnepnapot mondunk a héber *sabbát* szócska nyomán. Ennek eredeti jelentése *feiern*, vagyis: szüneteltetni a munkát. Ezért szoktuk ezt mondani: *Feierabend machen*, vagy *heiligen Abend geben*.⁴⁸ 80 Isten a hetedik napot az Ótestamentumban elkülönítette, ünnepül rendelte, és megparancsolta, hogy azt minden más napnál szentebbnek tekintsék.⁴⁹ Ez a parancsolat az ünneplés külső rendje szempontjából csak a zsidóknak adatott, mégpedig az, hogy ne végezzenek durva munkát, és pihenjenek, hogy ember és állat ismét felüdüljön, és a szakadatlan munkától el ne sorvadjon.⁵⁰ 81 Ámbár később túlságosan megszorították ezt, és durván visszaéltek vele, gyalázták és nem tűrték Krisztus olyan cselekedeteit sem, amelyeket ők is elvégeztek volna azon a napon, ahogyan az evangéliumban olvasható.⁵¹ Mintha bizony teljesítenénk a parancsolatot azzal, hogy semmiféle külső testi <960> munkát nem végzünk; pedig nem is ez volt a parancsolat célja, hanem valójában az, hogy megszenteljük az ünnepnapot vagy a pihenés napját úgy, ahogyan azt hallani fogjuk.

⁴⁸ *Feiern*: a munkát szüneteltetni, ünnepelni. *Feiertag*: munkaszüneti és ünnepnap. Ezeknél a szavaknál a fordításban csak egyik jelentést adhatjuk, de mindkettő beleértendő. *Feierabend*: az ünnepnap előestéje, amelyen a munkát hamarabb szünetetik be, mint máskor. *Feierabend machen*: fajrontot csinálni, a munkát (hamarabb) beszüntetni. *Heiligen Abend geben*: soron kívül hamarabb beszüntetni a munkát, tréfás utalással a szenteste soron kívüli munkaszünetére.

⁴⁹ Vö. 1Móz 2,3.

⁵⁰ 2Móz 20,8–11; 5Móz 5,12–15.

⁵¹ Vö. Mt 12,1–13; Mk 2,23–28; 3,2–6; Lk 6,1–10; 13,10–17; 14,1–6; Jn 5,5–18; 7,22–23; 9,14–16.

82–84: Pihenés és istentisztelet

82 Ez a parancsolat tehát szó szerinti értelme szempontjából egyáltalában nem vonatkozik ránk, keresztyénekre, mert ugyanolyan külső dolog az, mint az Ótestamentum más rendelkezései is, amelyek bizonyos szokásokhoz, személyekhez, időhöz és helyhez vannak kötve. Krisztus pedig mindezt már szabad tetszésünkre bízta.⁵² 83 De meggyarazzuk meg az egyszerű híveknek is azt, amit Isten ebben a parancsolatban követel tőlünk. Jegyezd meg, hogy ünnepnapokat nem az értelmes és tanult keresztyének kedvéért tartunk, hiszen azoknak egyáltalában nincs rá szükségük, hanem először is olyan testi okok és szükségletek miatt, amelyeket a természet mutat és követel, vagyis azért, hogy az egyszerű népnek, szolgálóknak és szolgálóleányoknak, akik egész héten végzik munkájukat és szolgálatukat, legyen egy napjuk pihenésre és felüdülésre is. 84 Azután pedig főként azért, hogy ezen a pihenőnapon – mert máskor nem volna rá lehetőségünk – alkalmat és időt keressünk az istentiszteleten való részvételre, vagyis arra, hogy egybegyülekezzünk, Isten ígését hallgassuk, róla elmélkedjünk, azután Istent dicsérjük, neki énekeljünk és imádkozzunk.

85–86: A szegény nép pihenőnapja

85 Ez azonban – mondom – nincs időhöz kötve úgy, ahogyan a zsidóknál, hogy éppen ennek vagy annak a napnak kell lennie, hiszen magában egyik sem különb a másiknál, sőt ennek mindennap kellenie történnie. Mivel azonban a nép ezt nem tudja megtartani, hetenként legalább egy napot kell erre kijelölni. Mivel pedig ősidők óta a vasárnap rendeltetett erre,⁵³ meg is kell ezt hagyni, hogy egyöntetű rend szerint történjék, és senki zavart ne támasszon szükségtelen újítással. 86 E parancsolat egyszerű értelme tehát az, hogy mivel amúgy is megtartjuk a munkaszünetet, ezt a pihenést Isten ígésének tanulására használjuk; vagyis ennek a napnak igazi rendeltetése az

192

⁵² Kol 2,16–17; vö. Mt 12,1–14; 23,1–28.

⁵³ Az óegyházban a hét első napján, a szombatot követő napon kora reggel ünnepelték Krisztus feltámadását, míg 327-ben a Római Birodalomban törvényesen előírt ünnepnap nem lett.

igeszolgálat a fiatalság és a szegény nép kedvéért, a munkaszünetet pedig nem szabad olyan szűkkeblűen értelmezni, mintha tilos volna minden más elkerülhetetlen munka.

87–88: A megszentelésen van a hangsúly

87 Ha tehát kérdezik, hogy mit jelent ez: „Szenteld meg az ünnepnapot!”, akkor feleld ezt: „Az ünnepnap megszentelése azt jelenti, hogy azt szentnek tartom!” De hát mit jelent az, hogy „szentnek tartom”? Azt, hogy szentül beszélek, cselekszem és élek. <962> Ezt a napot ugyanis nem önmagáért kell megszentelnünk, mert Isten amúgy is szentnek teremtette. Isten azonban azt akarja, hogy neked legyen az szent. Tőled lesz az tehát szent vagy szentségtelen, aszerint, hogy azon szent vagy szentségtelen dolgokat végzel-e. 88 Hogyan történik mármost ez a megszentelés? Nem úgy, hogy a kuckóban ülünk a kályha mellett, és nem végzünk semmi durva munkát, vagy koszorút teszünk fejünkre, és felöltjük legjobb ruhánkat, hanem – mint mondtam – úgy, hogy Isten igéjével foglalkozunk, és abban gyakoroljuk magunkat.

89–90: A hívők összegyülekezésének napja

89 Nekünk, keresztyéneknek bizony mindig ilyen ünnepnapot kellene tartanunk, csupa szent dologgal foglalkoznunk, vagyis mindennap kellene Isten igéjét tanulnunk, szívünkben s ajkunkon hordoznunk. Mivel azonban – mint mondtam – nincs mindnyájunknak ideje és nyugalma, az ifúságért hetenként néhány órát, az egész gyülekezetért legalább egy napot arra kell szánnunk, hogy csakis ezzel törődjünk, éppen a Tízparancsolattal, az Apostoli hitvallással és a Miatyánkkal foglalkozzunk, s így egész életünket és viselkedésünket Isten igéjéhez szabjuk. 90 Amikor tehát ezt buzgón gyakoroljuk, akkor tartunk igazi ünnepnapot, ha pedig nem, akkor az nem nevezhető keresztyén ünnepnapnak. Mert munkaszünetet tartani és tétlenkedni a nem keresztyének is tudnak; például papjaink egész raja is mindennap ott áll a templomban, énekel és csilingel, de egyetlen ünnepnapot sem szentelnek meg, mert nem hirdetik és nem gyakorolják Isten igéjét, sőt éppen vele ellentétben tanítanak és élnek.

91–94: Ünnepszentelés Isten igéjével

91 Isten igéje ugyanis minden ereklyénél szentebb ereklye, sőt nekünk, keresztyéneknek nincs más ereklyénk, nem is tudunk másról. Hiszen ha a szentek minden csontja vagy szent és szentelt ruhája egy rakáson mienk volna, ez sem segítene rajtunk semmit, mert csupa holt dolog az, és senkit sem tud megszentelni.⁵⁴ Isten igéje viszont olyan kincs, amely megszentel mindent; ez szentelte meg magukat a szenteket is mind. 92 Amikor tehát Isten igéjével foglalkozunk, azt prédikáljuk, hallgatjuk, olvassuk, vagy róla elmélkedünk, akkor <964> ez megszenteli személyünket, napunkat és cselekvésünket, de nem ezért a külső cselekvésért, hanem az igéért, amely mindnyájunkat szentté tesz. Ezért mondom mindig azt, hogy Isten igéje szerint kell folynia egész életünknek és minden cselekedetünknek, ha azt akarjuk, hogy Istennek tetsző vagy szent legyen. Ha ez történik, akkor érvényesül és teljesül ez a parancsolat. 93 Viszont ha valamely eljárás és cselekedet Isten igéje nélkül történik, az szentségtelen Isten előtt, akárhogy csillog és ragyog, és ha csupa ereklyével aggatják is körül. Ilyenek például a kitalált papi rendek, amelyekben nem ismerik Isten igéjét, és cselekedeteikkel törekszenek szentségre.

94 Jegyezd meg hát, hogy ez a parancsolat nem a tétlenséget sürgeti és hangsúlyozza, hanem a megszentelést, mégpedig úgy, hogy legyen ennek a napnak valami külön szent gyakorlata. Mert más munka és tevékenység csak akkor nevezhető igazán szent gyakorlatnak, ha az ember már előbb szent. Ehhez azonban olyan cselekedetnek kell történnie, amely az embert magát szentté teszi: ezt pedig – ahogyan hallottuk – egyedül Isten igéje cselekszi. Éppen ezért szereztettek és rendeltettek helyek, idők, személyek és az egész külső istentisztelet, hogy Isten igéjét nyilvánosan is terjesszék és kedveljék.

95–98: Isten igéjének hallgatása és megtartása

95 Mivel tehát Isten igéje annyira fontos, hogy nem lehet nélküle az ünnepnapot megszentelni, tudnunk kell, hogy Isten ezt a parancsola-

⁵⁴ Vö. ASm II, 2, 22–23; 32. o.

tot szigorúan meg akarja tartatni, és megbüntet mindenkit, aki igéjét megveti, és nem akarja sem hallgatni, sem tanulni, különösen abban az időben, amely arra rendeltetett. ⁹⁶ Nemcsak azok vétkeznek tehát e parancsolat ellen, akik az ünnepnappal visszaélnék, és durván megszeptségtelenítik, például azok, akik kapzsiságból vagy könnyelműségből hanyagolják el Isten igéjének hallgatását, vagy korcsmában tanyáznak, leisszák magukat, és részegek, mint a disznók; hanem az a másik tömeg is, amely Isten igéjét úgy hallgatja, mint valami idegen mesét, csak megszokásból jár prédikációra, ha pedig vége az évnek, idén is csak annyit tud, mint tavaly. ⁹⁷ Eddig ugyanis azt gondolták, hogy jól ünnepeltek, ha vasárnaponként meghallgatták a misét vagy az evangélium olvasását,⁵⁵ de senki sem érdeklődött Isten igéje után, aminthogy azt senki nem is tanította. Most pedig, amikor hangzik nálunk Isten igéje, még mindig nem szüntetjük meg azt a visszaélést, hogy elvárjuk ugyan az állandó prédikálást és intést, <966> de komolytalanul és könnyelműen hallgatjuk. ⁹⁸ Tudd meg hát, hogy nemcsak hallgatás a dolgunk, hanem meg is kell tanulnunk, és meg is kell tartanunk. De azt ne gondold, hogy ez tetszésedre van bízva, vagy hogy nem nagyon fontos; sőt értsd meg, hogy Isten parancsolata ez, és ő számon kéri majd, hogyan hallgattad, tanultad és becsülted igéjét.

99: A lelki közömbösség bűne

99 Ugyanilyen ostorozást érdemelnek azok a finnyás szellemek is, akik ha egy-két igehirdetést hallottak, jóllaktak vele, és megunták, mintha azt már jól tudnák, és többé nem szorulnak tanítómesterre. Éppen ez az a bűn, amelyet eddig a halálos bűnök⁵⁶ közé soroltak, és „akédiának” neveznek, vagyis lelki tunyaságnak, közömbösségnek. Ez az

⁵⁵ Azok, akik a misén nem akarták magukhoz venni a szentséget, gyakran távoztak az evangélium felolvasása után.

⁵⁶ Az Újtestamentumból is ismert erény- és bűnjegyzékekből fejlődött ki a késői ókorban, hogy hét halálos vagy főbűnt tartottak számon: kevélység (*superbia*), kapzsiság (*avaritia*), bujaság (*luxuria*), irigység (*invidia*), falánkság (*gula*), harag (*ira*) és lustaság (*acedia*). A fogalom már Nagy Gergelynél (pápa 590–604) és Sevillai Izidornál (560–636) is megtalálható.

a gyűlöletes, ártalmas rontás, amellyel az ördög sokak szívét megigézi és megcsalja, hogy megleljen minket, és titkon ismét elragadja tőlünk Isten igéjét.

100–102: Isten igéje élő és ható beszéd

100 Fogadd el ezt a figyelmeztetést: bármilyen jól ismered is az igét, sőt a mesterek mestere is lehetsz, akkor is állandóan a sátán országában élsz. Az pedig nem nyugszik sem éjjel, sem nappal, hanem környékezz téged, hogy szívedben hitetlenséget és gonosz gondolatokat ébresszen az eddig felsorolt és minden más parancsolat ellen. Isten igéjének ezért mindig szívedben, ajkadon és füledben kell hangzania. Ha azonban tétlenkedik a szívünk, és nem hangzik az ige, akkor betör az ördög, és kárt tesz benne, mire észrevesszük. 101 Viszont, ha komolyan figyeljük, hallgatjuk és magyarázzuk az igét, akkor van ereje arra, hogy sohasem marad meddő, hanem mindenkor új örömet és áhítatot ébreszt, megtisztítja szívünket és gondolatainkat. Mert Isten igéje nem tétlen vagy holt, hanem élő és ható beszéd. 102 Ha pedig semmi más érdek vagy szükség nem hajtana minket, akkor legalább az ösztönözhetne, hogy elriasztjuk és elűzzük vele az ördögöt, sőt teljesítjük ezt a parancsolatot is. Ez pedig jobban tetszik Istennek minden más ragyogó, képmutató cselekedetnél.

A NEGYEDIK PARANC SOLAT

103: Isten felebarátunk felé irányít

196 103 Eddig <968> azt a három első parancsolatot tanultuk, amely Isten felé irányít. Először azt, hogy teljes szívünkkel bízunk benne, féljük és szeressük őt egész életünkben. Másodszor azt, hogy ne használjuk szent nevét hazugságra vagy valamiféle gonosszágra, hanem Isten dicsőítésére, felebarátunk és magunk javára és üdvösségére. Harmadszor azt, hogy ünnepnapon és pihenéskor szorgalmasan hallgassuk és gyakoroljuk Isten igéjét, hogy hozzá igazodjék minden cselekedetünk és egész életünk. Következik mármost a

többi hét parancsolat, amely felebarátunk felé irányít. Az első és legfőbb közöttük ez:

Tiszteld apádat és anyádat!

104–108: Isten helyettesei

104 Ezt az apai és anyai hivatást Isten – minden neki alárendelt hivatásnál jobban – külön kitünteti azzal, hogy nem egyszerűen azt parancsolja, hogy szeressük szüleinket, hanem hogy tiszteljük őket.

105 Testvér és általában felebarát iránt ugyanis nem parancsol nagyobbat a szeretetnél. Az apát és anyát tehát elkülöníti és kiemeli minden más földi ember közül, és maga mellé ülteti. 106 Mert a szeretetnél sokkal több a tisztelet: nemcsak a szeretetet foglalja magában, hanem a tisztességtudást, alázatot és hódolatot is, mintha valami királyi fenség rejtőznék bennük. 107 Nem is csak azt parancsolja, hogy szépen és tisztelettel szólítsuk meg szüleinket, hanem főként azt, hogy szívünk és külsőnk tanúsítsa és mutassa, hogy nagyra becsüljük és Isten után legtöbbször tartjuk őket; mert akit őszintén kell tisztelnünk, azt igazán nagyra kell becsülnünk.

108 Szoktassuk tehát az ifjúságot arra, hogy Isten helyettesét lássa a szülőben, és úgy vélekedjék, hogy még ha megvetett, szegény, törődött és különös is a szülője, akkor is apja és anyja az, és Isten adta őt. Magaviseletük vagy hibájuk nem fosztja meg őket méltóságuktól. Nem az embert kell tehát néznünk, hogy milyen az, hanem Isten akaratát, amely ezt parancsolja, és így rendelkezik. Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, magunk között azonban nem lehetünk meg ilyen egyenlőtlenség és Istentől rendelt különbség nélkül. <970> Isten parancsaként kell tehát megtartanunk azt a rendet, hogy te engedelmeskedel nekem, a te apádnak, én pedig feljebbvalód vagyok.

109–111: Mindennél jobban tiszteljük szüleinket!

109 Először tehát tanuld meg azt, hogy mi a szülők tisztelete, amelyet ez a parancsolat követel, vagyis azt, hogy minél jobban tiszteljük és becsüljük őket, mert ők a mi legnagyobb földi kincsünk. 110 Azután pedig: tisztességesen beszéljünk is velük, csúnyán rájuk ne förmedjünk,

ne ellenkezzünk és ne hangoskodjunk velük, hanem hagyjuk rájuk, hadd legyen igazuk, és hallgassunk, még ha el is veszítik a mértéket. *111* Harmadszor: cselekedetekkel is, tehát életünkkel és mindenünkkel tanúsítsuk ezt a tiszteletet: szolgáljuk, segítsük és gondozzuk őket, amikor öregek, betegek, törődöttek vagy szegények, és mindezt ne csak örömet, hanem alázatosan és tisztelettel tegyük, mintha Istennek tennénk. Mert aki tudja, hogy őszinte szívvel kell becsülnie szüleit, az nem hagyja őket szűkölködni vagy éhezni, hanem maga elé és mellé ülteti őket, és szolgál nekik azzal, amije van, és ami csak telik tőle.

112–114: A szülők tisztelete az igazi jócselekedet

112 Másodszor: lásd és jegyezd meg, hogy milyen kitűnő, jó és szent cselekedetet tanácsolunk ezzel a gyermekeknek. Sajnos nagyon megvetik és szélnek eresztik ezt: senki sem veszi észre, hogy Isten parancsolata, vagyis szent és isteni ige és tanítás ez. Mert ha annak tartották volna, akkor mindenki meg is értette volna belőle, hogy az a szent, aki ez igék szerint él. Akkor nem is kellett volna sem a kolostori életet, sem az egyházi rendeket kitalálni, megmaradt volna minden gyermek ennél a parancsolatnál, és lelkiismeretében Isten felé fordulva ezt mondhatta volna: „Ha jó és szent cselekedeteket kell tennem, bizony nem tudok jobbat annál, hogy őszintén tisztelem szüleimet, és engedelmeskedem nekik, hiszen maga Isten parancsolta ezt. *113* Mert amit Isten parancsol, az sokkal nemesebb, mint bármi, amit magunk gondolunk ki. Minthogy pedig Istennél nagyobb és jobb tanítómester nincs, jobb tanítás sincs annál, mint amelyet ő ad. Már pedig ő bőségesen tanít arról, hogy mit kell tennünk, ha igazi jócselekedeteket <97> akarunk tenni, és parancsolatával bizonyítja, hogy azok nagyon tetszenek neki. Ha Isten az, aki ezt parancsolja, és nem tud jobbat rendelni, akkor én sem tudok jobbat tenni.”

114 Íme, így kellett volna derék gyermeket helyesen tanítani, üdvösségesen nevelni és otthon tartani a szülők iránti szolgálatban és engedelmisségben, hogy kedvüket és örömeiket leljék benne. De nem látták szükségét annak, hogy Isten parancsolatát ennyire magasztalják, hanem mellőzhetőnek tartották, végigszáguldottak rajta, hogy a

gyermek meg ne fontolhassa, viszont szájtátva csodálja azt, amit magunk találtunk ki, úgy, hogy Istent meg sem kérdeztük.

115–119: Isten jótetszése az engedelmes gyermekén

115 Az Isten szerelmére, tanuljuk meg hát végre, hogy a fiatalság minden mást félretéve elsősorban erre a parancsolatra nézzen, ha igazi jócselekedetekkel akarja szolgálni Istent: azt tegyék tehát, ami kedvére van apjuknak és anyjuknak vagy azoknak, akiknek alá vannak rendelve ezek helyett. Amelyik gyermek ugyanis tudja és cselekszi ezt, az először is azzal vigasztalódhat szívében, hogy mindazokkal szemben, akik maguk választotta cselekedetekkel foglalkoznak, vidáman dicsekedve mondhatja: „Íme, tetszik ez a cselekedet Istenemnek a mennyben, ezt biztosan tudom.” 116 Gyülekezzenek csak össze valamennyien egy rakásra sok, nagy, keserves és nehéz cselekedetekkel, és dicsekedjenek! Lássuk, tudnak-e csak egyet is felmutatni, ami nagyobb és nemesebb volna az engedelmességnél apa és anya iránt! Hiszen ezt Isten mindjárt a maga Felsége iránti engedelmesség mögé állította, és elrendelte, hogy amikor Isten ígését és akarátát hirdetik és cselekszik, semmi se legyen érvényesebb a szülők szavánál és akaratanál, mégis úgy, hogy a szülő engedelmeskedjék Istennek, és ne vétkezzék az előbbi parancsolatok ellen.

117 Örvendezzél tehát, és adj hálát Istennek szívedből azért, hogy arra választott és méltatott téged, hogy ilyen gyönyörű és kedves cselekedetekkel szolgálj őt. Még ha csekélynek és jelentéktelennek tekintik is ezt, te akkor is becsüld sokra és nagyra, nem azért, mert mi méltók vagyunk, hanem azért, mert ékszerbe és ereklýébe, mégpedig Isten ígéjébe és parancsolatába van beleágyazva. 118 Mit adna érte bármelyik karthauzi szerzetes és apáca,⁵⁷ ha egész kegyességéből csak egyetlenegy olyan cselekedetet vihetne Isten elé, amelyet parancsolatára cselekedett, és ha vidám szívvel mondhatná színe előtt: „Jól tudom, hogy tetszik neked ez a cselekedet.” Mi lesz velük, szegény

⁵⁷ Luther a karthauziakat a különösen szigorú szerzetesrend példajaként szokta emlegetni.

nyomorult emberekkel, ha majd Isten és az egész világ szeme láttára pirulva és megszégyenülten állnak egy olyan kisgyermek előtt, aki e parancsolat szerint élt, és meg kell vallaniuk, hogy egész életükkel sem <974> méltók arra, hogy neki egy korty vizet adjanak? 119 Azért az ördögi tévelygésükért, hogy lábbal tiporják Isten parancsolatát, meg is érdemlik, hogy hasztalanul kell gyötrődniük maguk kigondol-ta cselekedetekkel, ráadásul csúfság és kárvallás lesz jutalmuk.

120–124: Pokol vagy béke az otthonban

120 Hát ne ujjongna szívünk, és ne dagadna örömeiben, hogy ezt mondhatja, mikor munkához lát, és azt teszi, amit parancsolnak neki: „Íme, jobb ez valamennyi karthauzi szerzetes szentségénél, még ha halálra böjtölik is magukat, és szüntelenül térden állva imádkoznak!” Mert itt biztos ígéd és isteni bizonyosság van arról, hogy ő parancsolta ezt, arról a másíkról pedig egyetlen szóval sem rendelkezett. A világ azonban annyira nyomorult és siralmasan vak, hogy senki nem hiszi ezt. Ennyire megigézett minket az ördög saját cselekedeteinek hamis szentségével és káprázatával.

121 Nagyon szeretném tehát – ismételten mondom –, ha megnyitnánk szemünket és fülünket, és megszívlelnénk ezt, hogy ne tévedjünk majd ismét Isten tiszta ígésétől az ördög ámitó hazugságába. Akkor bizony elérhetnénk azt, hogy a szülők több örömet, szeretetet, barátságot és egyetértést élveznének otthonukban, a gyermekek pedig egészen megnyernék szüleik szívét. 122 Viszont ha akaratosak, és nem teszik kötelességüket, addig, amíg a bot a hátukat nem éri, akkor megharagítják Istent is, a szülőket is, megfosztják magukat a jó lelkiismeret ekkora kincsetől és örömétől, és csupa szerencsétlenséget zúdítanak magukra. 123 Ezért van úgy most is a világban – panaszkodik miatta mindenki –, hogy fiatal és öreg egyaránt nagyon vad és zabolátlan, nem ismer sem félelmet, sem tiszteletet, meg sem mozdulnak, csak ha bottal hajtják őket, és egymás háta mögött úgy rágalmazzák és becsmérlik egymást, ahogyan csak tudják. Isten ezért meg is bünteti őket úgy, hogy mindenféle kár és nyomorúság éri őket. 124 Mert többnyire a szülők sem tudnak sem-

mit: egyik bolond neveli a másikat, és ahogyan ők élnek, úgy élnek majd gyermekeik is.

125–126: A legmagasabb rang a földön

125 Ez legyen hát – mondom – az első és legnagyobb: ez tereljen minket e parancsolathoz. Sőt ezért, ha nem volna apánk és anyánk, azt kellene kívánnunk, hogy állítson elénk Isten valami fát és követ, hogy apának és anyának nevezhessük azokat. Mivel azonban élő szülőket adott nekünk, mennyivel inkább kell örvendeznünk azon, hogy tisztelhetjük őket, és engedelmeskedhetünk nekik! Hiszen tudjuk, hogy nagyon tetszik ez a mennyei Felségnek és minden angyalnak, <976> de bosszant minden ördögöt. 126 Sőt tudjuk azt is, hogy az előző parancsolatokba foglalt fenséges istentisztelet után ez a legnagyobb cselekedet, amit tehetünk, úgyszólván az alamizsnaosztogatás és felebarátunkért végzett minden más cselekedet sem egyenrangú ezzel. Mert Isten ezt a szülői hivatást legfelső helyre emelte, sőt a földön önmaga helyére állította. Istennek ez az akarata és jótetszése elég ok és ösztönzés arra, hogy önként és szívesen tegyünk azt, amit megtehetünk.

127–130: Sohasem lehetünk eléggé hálások

127 De a világ felfogása szerint is hálával tartozunk mindazért a jóért és jótéteményért, amelyet szüleinktől kaptunk. 128 Itt azonban megint az ördög uralkodik a világban, úgyszólván a gyermekek megfélemlenek szüleikről, ahogyan mindnyájan megfélemlünk Istenről, és senki sem gondol arra, hogy Isten hogyan táplál, véd és oltalmaz minket, és mennyi testi-lelki jót ad nekünk. Különösen ha egyszer rossz óránk van: haragszunk, türelmetlenül zúgolódunk, és hiába van mindaz a jó, amit egész életünkben élveztünk. Ugyanígy teszünk szüleinkkel is, és nincs az a gyermek, aki felismerné és meggondolná ezt, hacsak a Szentlélek meg nem adja neki. 129 Jól ismeri Isten a világnak ezt a gonosz természetét, azért emlékezteti és ösztönzi parancsolatokkal, hogy mindenki gondoljon arra, amit szülei tettek érte. Akkor rájön arra, hogy testét és életét tőlük kapta, sőt ők táplálták és nevelték fel, mert különben százszor megfulladt volna saját szennyében. 130 Ezért

helyesen és jól mondták a régi bölcs emberek: *Deo, parentibus et magistris non potest satis gratiae rependi*, vagyis : „Istennek, szülőknek és tanítóinknak sohasem lehetünk elég hálásak, és sohasem fizethetünk meg.” Aki ezt látja és meggondolja, az kényszerítés nélkül megad szüleinek minden tiszteletet, és tenyerén hordozza őket, mert Isten általuk halmozta el minden jóval.

131–133: A békés élet ígérete

131 Mindezen kívül még jobban ösztönözzön az a tény is, hogy ezt a testi életünkre vonatkozó ígéretet fűzte hozzá, és ezt mondta: 132 Hogy hosszú ideig élhess azon a földön, ahol laksz.⁵⁸ Magad is láthatod ebből, hogy milyen komolyan veszi Isten ezt a parancsolatot, mert nemcsak azt hangsúlyozza, hogy neki kedves az, neki telik benne öröme és gyönyörűsége, hanem azt akarja, hogy nekünk is hasznunkra <978> és javunkra váljék, hogy csendes, békés életünk legyen minden jóval együtt. 133 Ezért emeli ki ezt és dicséri Szent Pál is az Efezusi levél 6. fejezetében, amikor ezt mondja: „Ez az első parancsolat, amelyhez ígéret fűződik, mégpedig ez: »hogy jó dolgod legyen, és hosszú életű légy a földön«.” (Ef 6,2–3; 5Móz 5,16) Jóllehet a többi parancsolat is magában hordozza a maga ígéretét, mégsem fűződik egyikhez sem ilyen világosan és kimondottan.

134–140: Áldás vagy átok

134 Itt van hát előtted a parancsolat megtartásának gyümölcse és jutalma: aki megtartja, annak jó napokban, szerencsében, jólétben van része; viszont itt van a büntetés is: aki engedetlen, annak hamar vége, és nem élvezi az életet. Mert hosszú életűnek lenni az Írás szerint nemcsak a magas kor elérését jelenti, hanem mindannak élvezését, ami a hosszú élethez kell; például egészség, asszony és gyermekek, megélhetés, béke, jó kormányzat stb., amelyek nélkül az élet nem élvezhető boldogan, nem is tarthat sokáig. 135 Ha tehát nem akarsz apádnak és anyádnak engedelmeskedni, és nem akarod elfogadni a

⁵⁸ A *Nagy káté*ban olvasható szöveg fordítása (2Móz 20,12).

nevelésüket, akkor engedelmeskedjél a hóhérnak; ha ennek sem engedelmeskedel, engedelmeskedjél a kaszásnak,⁵⁹ vagyis a halálnak. ¹³⁶ Röviden tehát ezt akarja Isten: ha engedelmeskedel neki, ha szereted és szolgálod őt, akkor megfizet néked bőségesen minden jóval; ha pedig megharagítod őt, rád uszítja a halált és a hóhért. ¹³⁷ Miért van annyi gazember, hogy naponként kell akasztani, lefejezni és kerekbe törni, ha nem az engedetlenség miatt? Mert nem akarnak szépszerével nevelődni, ezért Isten büntetése következtében idáig jutnak, hogy az embernek csak baja és bánata van miattuk. Bizony nagyon ritka eset az, hogy az ilyen elvetemült ember tisztességes vagy természetes halállal hal meg.

A tisztességesekre és engedelmesekre azonban az az áldás száll, hogy jó békességben sokáig élnek, és látják unokáikat – ahogyan fentebb mondtunk – „harmad- és negyedízig”. ¹³⁸ Tapasztalja is az ember, hogy ha egy nemzetség kiváló, régi, jómódú és sokgyermekes, akkor ennek nyilván az az oka, hogy egyesek közülük jól neveltek voltak, követték szüleik példáját. Az istentelenekről viszont meg van írva a 109. zsoltárban: „Irtsák ki az utódait, <980> már a következő nemzedék feledje el nevüket!” (Zsolt 109,13) ¹³⁹ Értsd meg hát, hogy milyen fontos dolog Istennél az engedelmesség, ha ilyen nagyra tartja, ennyire gyönyörködik benne, és ilyen gazdagon megjutalmazza, sőt arra is szigorúan vigyáz, hogy megbüntesse azokat, akik vétkeznek ellene.

¹⁴⁰ Mindezt azért mondom, hogy jól bevéssük az ifjúság szívébe. Mert senki sem hiszi, mekkora szükség van erre a parancsolatra, hiszen eddig a pápaság alatt nem becsülték és nem tanították. Egyszerű és könnyű szavak ezek: azt hiszi mindenki, hogy jól tudja ügyis, ezért átsiklik felette, és megbámul más dolgokat, nem látja és nem hiszi, hogy mennyire megharagítjuk Istent, ha ez elmulasztjuk, viszont milyen gyönyörű, kedvére való dolgot cselekszünk, ha ragaszkodunk parancsolatához.

⁵⁹ Az eredetiben *Streckebein* (= csontkinyújtóztató) a halál népies neve.

141–149: Az előjárók atyai tisztsége

141 Ennél a parancsolatnál kell szólnunk továbbá mindarról az engedelmességről, amellyel a parancsolásra és kormányzásra hivatott előjáróknak tartozunk. Mert a szülői hatalomból ered és terebélyesedik ki minden más hatalom is. Ha ugyanis az apa nem tudja gyermekét egymaga fölnevelni, iskolamestert fogad melléje, hogy az tanítsa; ha nem bír vele, barátait vagy szomszédait hívja segítségül; ha búcsút mond a világnak, átadja és rábízza a vezetést és a felügyeletet másokra, akiket erre rendelnek ki. 142 Hasonlóan a gazdaság vezetésénél is rendelkeznie kell a ház népével, szolgálkkal és szolgálókkal. A szülőket helyettesítik tehát mindazok, akiket úrnak neveznek, sőt ezeknek tőlük kell kapniuk a jogot és a hatalmat a vezetésre. Az Írás is ezért nevezi valamennyit atyának, mert amikor kormányoznak, apai hivatást kell betölteniük, és atyai szívvel szeretniük övéiket. A rómaiak és más nyelvűek is régtől fogva *pater et mater familias*nak nevezték a ház urát és asszonyát, vagyis családapának és családayának. Országos fejedelmeiket és főuraikat is *patres patriae*nek nevezték, vagyis a haza atyjának.⁶⁰ Mi, akik keresztyének akarunk lenni, nagyon szégyellhetjük magunkat, hogy nem hívjuk őket mi is így, sőt legkevésbé sem tekintjük és tiszteljük őket atyaként.

204 143 Amivel mármost a gyermek tartozik apjának és anyjának, azzal tartoznak azok is, akik a ház kormányzata alatt állnak. A szolgálk és szolgálók tehát <982> törekedjenek arra, hogy ne csak engedelmeskedjenek uruknak és asszonyuknak, hanem olyan tiszteletben is tartsák őket, mint saját édesapjukat és édesanyjukat, és megtegyék mindazt, amiről tudják, hogy elvárják tőlük: ne kényszeredetten és ellenkezve, hanem szívesen és örömmel, éppen azért az előbb említett okért, hogy Isten parancsolata ez, és minden más cselekedetnél jobban tetszik neki. 144 Boldogok lehetnének, és még díjat is fizethetnének azért, hogy urat és úrnőt kapjanak,⁶¹ mert így vidám lehet a lelkiismeretük, és

⁶⁰ Az ókori Itáliában Cicero kapta „a haza atyja” (*pater patriae*) címet, később a római császárok hivatalos címe lett.

⁶¹ Amint a középkori céhekben a céhlegények fizettek azért, hogy elszegődhessenek, és képezzék őket.

tudhatják, hogy olyan színarany jócselekedeteket végezhetnek, amelyeket eddig elhomályosítottak és megvetettek, és amelyekért az ördög nevében kolostorokba, zárándoklatra és búcsúért⁶² futott mindenki, mégis kárt szenvedett, és rossz volt a lelkiismerete.

¹⁴⁵ Ha ezt a szegény nép szívébe lehetne vésni, a cselédleány táncolna örömeiben, dicsérné Istent, és hálát adna neki, és gondos munkájával, amelyért ellátást és bért is kap, olyan kincset szerezne, amilyen egynek sincs azok közül, akiknek legszentebb hírük van. Nem kitűnő dicsekvés-e, ha ezt tudjuk, és mondhatjuk: „Ha mindennapi házi munkádat végzed, jobb az valamennyi szerzetes szentségénél és szigorú életénél.” ¹⁴⁶ Sőt még azt az ígéretet is kapod, hogy boldogulsz, és jó dolgod lesz. Élhetnél-e üdvösségben vagy szentebbül, legalábbis a cselekedetek szempontjából? Mert Isten előtt csakis a hit tesz szentté; a hit egyedül neki szolgál, a cselekedetek pedig az embereknek. ¹⁴⁷ Uradnál tehát minden jót, védelmet és oltalmat élvezel, sőt vidám lelkiismereted és kegyelmes Istened van, aki százszorososan megfizet neked. ¹⁴⁸ Sőt igazi nemes ember lettél, ha tisztességes és engedelmes vagy. Ha pedig nem, akkor először is Isten haragja és ítélete nehezedik rád, nincs béke szívedben, azután meg mindenféle csapás és szerencsétlenség ér. ¹⁴⁹ Akit pedig ez nem <984> indít meg és nem tesz becsületessé, azt rábízzuk a hóhéra és a kaszásra.⁶³ Gondolja meg tehát mindenki, aki hallgat a szóra, hogy Isten nem tréfál; tudd meg azt is, hogy Isten beszél veled, és ő követel engedelmisséget. Ha engedelmeskedel neki, akkor kedves gyermeke vagy; ha pedig megveted, legyen hát gyalázat, nyomorúság és bánat a jutalmad.

150: A világi felsőbbtség is Isten eszköze

¹⁵⁰ Hasonlóképpen kell szólunk a világi felsőbbtség iránti engedelmisségről, amely – mint mondtuk – atyai hivatás mindenestől, és a legtagabb körre terjed ki. A felsőbbtség ugyanis nem egy család atyja, hanem annyié, ahány lakosa, polgára vagy alattvalója van. Hiszen

⁶² A búcsúhoz lásd *Nagy káté* IV, 9. (jegyz.); 286. o.

⁶³ Lásd 135. szakasz jegyz.

Isten úgy adja és őrzi meg általuk táplálékunkat, házunkat és gazdaságunkat, oltalmunkat és biztonságunkat, mintha szüleink volnának. Mivel tehát ezt a nevet és címet legnagyobb kitüntetésként teljes tisztelességgel viselik, tartozunk is azzal, hogy a legdrágább és legnemesebb földi kincsként tiszteljük és becsüljük őket.

151–157: A tisztelatlenség társadalmi következményei

151 Aki tehát engedelmes, készséges, szorgalmas, és szívesen megad minden tiszteletet, az tudja meg, hogy Isten tetszésére cselekszik, sőt öröm és boldogság a jutalma. Ha viszont nem teszi ezt szívesen, hanem megveti előljáróit, és ellenkezik vagy lázadozik, akkor tudja meg azt is, hogy nincs része se kegyelemben, se áldásban. Aki pedig ezzel szeretne egy aranyat keresni, az viszont máshol tízszer annyit veszít, vagy hóhér kezére jut, háborúban, betegségben vagy ínségben pusztul el, vagy nem lesz öröme gyermekeiben, kárt, igazságtalanságot és erőszakot kell szenvednie háza népétől, szomszédoktól vagy idegenektől és zsarnokoktól. Így fizetetik meg és térül meg az, amit keresünk és megérdemlünk engedetlenségünkkel.

152 Ha nekünk csak egyszer kellene mondani azt, hogy ezek a cselekedetek Istennek ennyire kedvére vannak, és ilyen bőséges a jutalmuk, akkor mérhetetlen bőségben dúskálnánk, és mindenünk volna, amit csak kíván a szívünk. Mivel azonban Isten igéjét és parancsolatát úgy megveted, mintha valami utcai árus mondaná, hát mutasd is meg: vagy-e olyan ember, hogy szembeszállhass vele! <986> Talán bizony nehezebb fog esni, hogy megfizessen neked?

153 Bizony sokkal jobban járnál Isten jóindulatával, békéjével és áldásával, mint haragjával és átkával. 154 Mit gondolsz, miért van most a világ annyira tele hűtlenséggel, gyalázatossággal, nyomorúsággal és gyilkossággal, ha nem azért, mert mindenki a maga ura és független⁶⁴ akar lenni, senkit sem akar becsülni, és szeretne mindent kénye-kedve szerint tenni? Isten ezért egyik gazembert a másikkal bünteti, úgyhogy ha megcsalod vagy megveted uradat,

⁶⁴ A német szó: *kaiserfrei*.

más lép a helyébe, és ugyanúgy bánik veled; vagy tízszer annyit kell szenvedned saját házádban feleségedtől, gyermekedtől vagy házad népétől.

155 Nagyon is érezzük ezt a nyomorúságunkat, zúgolódunk és panaszkodunk hűtlenség, erőszak és igazságtalanság miatt, de nem akarjuk meglátni, hogy magunk is gonoszok vagyunk, becsülettel rászolgáltunk a büntetésre, és egyáltalában nem javulunk tőle. Nem kell nekünk kegyelem és boldogság, méltán van hát részünk csupa nyomorúságban minden irgalom nélkül. 156 Egészen biztosan élnek becsületes emberek valahol a földön, hogy Isten még ennyi jót enged nekünk, mert a mi kedvünkért egy fillér sem volna házunkban, egy szalmaszál sem a földünkön. 157 Mindezt sok szóval kellett elmagyaráznom: hátha valaki egyszer megszívleli, és megszabadulunk a vakaságból és a nyomorúságból, amelybe mélyen elmerültünk; és igazán megismerjük és komolyan elfogadjuk Isten ígését és akaratát. Bizony megtanulhatnánk belőle, hogyan lehetne ideig és örökké tartó bőséges örömünk, boldogságunk és üdvösségünk.

158–166: Lelki atyáink megbecsülése

158 Ez a parancsolat tehát háromféle atyát mutat be nekünk: vérségít, házit és országot. Ezenkívül vannak még lelki atyák is, de nem úgy, mint a pápaságnál, hogy így hívták magukat, de semmiféle atyai hivatást nem töltöttek be. Mert csak az nevezhető lelki atyának, aki minket Isten ígésével kormányoz és vezet, ahogyan Szent Pál dicsekedve mondja magát atyának az Első korinthusi levél 4. részében: „...az evangélium által én vagyok a ti atyátok Krisztus Jézusban.” (1Kor 4,15) 160 Minthogy pedig atyák, azért megilleti <988> őket a tisztelet is, sőt még jobban, mint bárki mást. Ez azonban egyáltalában nem szokás, mert a világ úgy tiszteli őket, hogy kiűzi őket az országból, és egy karéj kenyeret is sajnál tőlük, és röviden – ahogyan Pál mondja – „a világ söpredékévé és mindenki szemetjévé” lettünk (1Kor 4,13).

161 Mégis szükség van arra, hogy beleneveljük a népbe is azt, hogy akik keresztyének akarnak lenni, azok felelnek Isten előtt azért, hogy

lelkigondozóikat kétszeres megbecsülésre méltassák,⁶⁵ jót tegyenek velük, és gondoskodjanak róluk. ¹⁶² Akkor Isten is meglepő téged, és nem engedi, hogy szükséget láss. Itt azonban mindenki ellenkezik és tiltakozik, tele vannak aggodalommal, hogy meghorpad a hasuk, és most egyetlen tisztességes prédikátort sem tudnak eltartani, pedig azelőtt tíz nagy hájút is megtömtek.⁶⁶ ¹⁶³ Így aztán rá is szolgálunk arra, hogy Isten megfosszon minket ígéjétől és áldásától, és ismét hazug prédikátorokat engedjen feltámadni, akik minket az ördöghöz térítenek, és ráadásul vérünket-verejtékünket szívják.

¹⁶⁴ Akik azonban figyelnek Isten akaratára és parancsolatára, azok azt az ígéretet kapják, hogy megfizettetik nekik bőségesen mindaz, amit testi és lelki atyáikra áldoznak és tiszteletükre cselekszenek: nemhogy egy-két évig kenyerük, ruhájuk és pénzük lesz, hanem hosszú életük, megélhetésük és békességük is, sőt örökké gazdagok és boldogok lesznek. ¹⁶⁵ Ezért csak tedd meg, amivel tartozol, és hagyd Istent gondoskodni arról, hogy eltartsen és megelégtsen. Ha megígérte, és még sohasem hazudott, akkor neked sem hazudik. ¹⁶⁶ Ez ösztönözhetne minket, és olyan szívet teremthetne, amely tele van szeretettel és ragaszkodással azok iránt, akiknek tisztelettel tartozik, úgyhogy felemelnénk kezünket, és boldogan adnánk hálát Istennek azért, hogy olyan ígéreteket adott nekünk, amilyenekért a világ végéig is futhatnánk. Hiszen ha az egész világ összefogna, akkor sem tudná életünket csak egyetlen órácskával is meghosszabbítani, vagy csak <990> egyetlen gabonaszemecskét is teremteni a földből. Isten azonban fölös bőséggel tud és akar adni mindent szíved kívánsága szerint. Aki pedig ezt megveti és szélnek ereszti, az nem méltó arra, hogy Isten egyetlen ígését is meghallja. Ezt most már eléggé megmondtuk azoknak, akik e parancsolat alá vannak rendelve.

208

⁶⁵ Vö. 1Tim 5,17.

⁶⁶ A reformáció azzal is járt, hogy a világi urak és hatóságok rátették kezüket az egyházi javakra, ami kihatott a javadalmakra. Lásd az Előszó 6. szakaszának jegyzetét, 167. o.

167–169: A szülők felelőssége Isten előtt

167 Emellett a szülőknek és azoknak, akik hozzájuk hasonló szolgálatot végeznek, prédikálnunk kellene arról, hogyan bánjanak azokkal, akiknek vezetését rájuk bízta. Ha ez nincs is szó szerint a Tízparancsolatban, mégis van róla rendelkezés az Írás számos helyén. Sőt Isten ebbe a parancsolatba is belefoglalja ezt, amikor atyát és anyát említ. 168 Mert nem gazembereket és zsarnokokat akar ebben a hivatásban és a vezetésben, nem is azért ad nekik tiszteletet vagy jogot és hatalmat a vezetésre, hogy imádtassák magukat, hanem azért, hogy meggondolják, hogy ők maguk is Istennek tartoznak engedelmességgel, és hogy mindenek előtt szívesen és hűséggel teljesítsék hivatásukat, ne csak táplálják és testileg gondozzák gyermekeiket, házuk népét, alattvalóikat stb., hanem főként Isten magasztalására és dicsőségére neveljék. 169 Ne gondold hát, hogy ez kedvedre vagy saját akaratra van bízva: Isten szigorúan megparancsolta és kötelelességeddé tette, és neked ezért felelned is kell majd őelőtte.

170–174: A szülői gondoskodás közéleti jelentősége

170 Itt van megint az a szörnyű csapás, hogy ezt senki sem veszi tudomásul, nem is törődik vele, úgy viselkednek, mintha Isten élvezetükre és szórakozásukra adna gyermekeket, cselédséget meg arra, hogy csak dolgoztassuk, mint a tehenet vagy a szamarat, vagy alattvalóinkat arra, hogy önkényeskedjünk velük, és magukra hagyjuk őket, mintha nem ránk tartoznék, hogy mit tanulnak, vagy hogyan élnek. 171 Senki sem akarja meglátni azt, hogy a mennyei Felség parancsa ez, és ő ezt komolyan számon kéri és megbosszulja, sem azt, hogy milyen nagy szükség van az ifjúság komoly felkarolására. 172 Mert ha a világi és egyházi kormányzásban kitűnő és arra való embereket szeretnénk látni, akkor bizony nem szabad sajnálnunk se <992> szorgalmat, se fáradságot, se költséget gyermekeink tanításánál és nevelésénél, hogy majd szolgálhassanak Istennek és a világnak. 173 Nem is szabad csak arra gondolnunk, hogy hogyan gyűjtsünk nekik pénzt és vagyont; mert Isten bizony nélkülünk is táplálhatja és gazdaggá teheti őket, ahogyan napról napra teszi is. Hiszen azért

adott és bízott ránk gyermekeket, hogy akarata szerint neveljük és vezessük őket: másért nem volna szüksége apára és anyára. ¹⁷⁴ Tudja meg hát mindenki, hogy Isten kegyelme elvesztésének terhe mellett köteles gyermekeit mindenekelőtt Isten félelmére és ismeretére nevelni, ha pedig alkalmasak rá, iskoláztatni és taníttatni, hogy ahol szükség van rájuk, használhatók legyenek.

175–178: Isten áldása az emberré nevelés szolgálatán

¹⁷⁵ Ha így cselekednénk, akkor Isten gazdagon meg is áldana, és kegyelmét adná, úgyszólván olyan embereket nevelnénk, akikből haszna volna országnak-világnak; azonkívül kitűnő képzett polgárokat nevelnénk, tisztességes és házias asszonyokat, akik aztán derék gyermekeket és háznépet nevelhetnének. ¹⁷⁶ Mérd le hát magad, milyen pokoli kárt okozol, ha hanyag vagy ebben, és ha rajtad múlik az, hogy gyermekeid hasznosan és üdvösségesen nevelkedjenek, sőt csupa bűnnel és Isten haragjával terheled magadat, és így a poklot érdemled saját gyermekeidért, még ha egyébként tisztességes és szent volnál is. ¹⁷⁷ Mivel ezt megvetjük, Isten is olyan szörnyen bünteti a világot, hogy nincs közrend, jó kormányzás és béke. Panaszkodunk is miatta mindnyájan, de nem látjuk, hogy a mi vétünk ez. Hiszen olyan rendetlenek és engedetlenek a gondjainkra bízottak, amilyenekké mi neveljük őket. ¹⁷⁸ Intésül legyen elég ennyi, mert más alkalomra való ezzel hosszasan foglalkozni.

AZ ÖTÖDIK PARANC SOLAT

210 ¹⁷⁹ Ne ölj!

180–182: Ez nem vonatkozik a felsőbbségre

¹⁸⁰ Megbeszéltük tehát az egyházi és a világi kormányzást, vagyis az isteni és az atyai felsőbbséget és a neki járó engedelmisséget. Most pedig házunktól a szomszédba megyünk, hogy megtanuljuk, hogyan kell élnünk egymás között, mindenkinek külön-külön a maga feleba-

rátjával. ¹⁸¹ Ez a parancsolat tehát nem vonatkozik sem Istenre, sem a felsőbbiségre, azt a hatalmukat sem vonja meg tőlük, hogy öljenek. Isten ugyanis <994> a szülők helyett a felsőbbiségre bízta azt a jogát, hogy megbüntetheti a gonosztevőket; mert egykor maguknak a szülőknek kellett gyermekeiket a törvény elé állítaniuk és halálra ítélniük, ahogyan ez Mózesnél olvasható. Amit tehát itt megtilt, azt az embereknek egymás között tiltja, de nem a felsőbbiségeknek.

¹⁸² Ez a parancsolat elég könnyen érthető, sokszor is tárgyaljuk, mert évről évre halljuk az evangélium olvasásánál Máté 5-öt, ahol maga Krisztus magyarázza és összegezi azt, hogy nem szabad ölni sem kézzel, sem érzéssel, sem szájjal, sem jeladással, sem viselkedéssel, sem segédkezéssel vagy tanácsadással (Mt 5,20–26).⁶⁷ Isten tehát ebben a parancsolatban tiltja mindenkinek, hogy haragudjék, csak azoknak nem, akik – mint mondtunk – Isten helyettesei, vagyis a szülőknek és a felsőbbiségnek. Mert Istent és helyetteseit megilleti az a jog, hogy haragudjanak, korholjanak és büntessenek, éppen azok miatt, akik ezt a parancsolatot és a többit megszegik.

183–185: Isten az életet védi

¹⁸³ E parancsolat oka és szükségessége pedig az, hogy Isten jól tudja, milyen gonosz a világ, és mennyi baj fenyegeti az életet: azért állította ezt és a többi parancsolatot a jó és a gonosz közé. Ahogyan minden parancsolat ellen sokféle kísértés támad, úgy van itt is, hogy sok olyan ember között kell élnünk, aki bánt minket, és okot ad arra, hogy haragudjunk rá. ¹⁸⁴ Például: látja a szomszédod, hogy jobb házad és gazdaságod van, mint neki, akkor bosszankodik rajta, irigyel, és semmi jót sem mond rólad. Az ördög ingerkedése miatt sok olyan ellenséget szerzel így, aki irigyel tőled minden testi-lelki jót. Ha azután ezt látjuk, akkor viszont a mi szívünk dühödik meg, és véres bosszút forral. Aztán megindul az átkozódás és a verekedés, a vége pedig szerencsétlenség és gyilkosság. ¹⁸⁵ Isten azonban szerető atyaként

⁶⁷ Ez az igeszakasz a Szentháromság ünnepe utáni 6. vasárnap alapigéje volt, Luthernak tizenhat prédikációja maradt fenn erről.

előzi meg ezt, közbelép, és elébe vág a civakodásnak, hogy szerencsétlenség ne legyen belőle, és el ne pusztítsuk egymást. Egyszóval: ezzel meg akar oltalmazni, mentesíteni és biztonságba akar helyezni minket bárki gonoszságával és erőszakosságával szemben, és ezt a parancsolatot bástyául, erődül és menedékül vonja felebarátom köré, hogy ne sértsük és ne bántsuk testét és életét.

186–187: A gyilkosság oka ellen

186 Ez a parancsolat tehát azt célozza, hogy senki ne bántsa felebarátját valami gonosz ügy miatt, még ha azt nagyon is megérdemelné. Mert ha tilos <996> a gyilkosság, tilos minden olyan ok is, amelyből gyilkosság származhat. Hiszen van nem egy olyan ember, aki nem gyilkol ugyan, de átkozódik, és olyant kíván, hogy akinek az nyakába szakadna, nem futna vele messzire. 187 Mivel ilyesmire természete szerint hajlik mindenki, és általános szokás az, hogy senki sem akar mástól bántalmat eltűnni, Isten el akarja távolítani azt a gyökeret és forrást, amelytől megkeseredik az ember szíve felebarátja ellen. Szoktatni is akar minket arra, hogy mindenkor magunk elé tartsuk ezt a parancsolatot, nézzük meg magunkat tükrében, tekintsünk Isten akaratára, hívjuk segítségül az ő nevét, és őszinte bizalommal bízzuk rá azt az igazságtalanságot, amelyet elszenvedtünk. Így tanulja meg az ember azt, hogy csitítsa haragját, türelmes és szelíd szívű legyen, különösen azokhoz, akik neki okot adtak haragra, vagyis ellenségeihez!

188: A parancsolat summája

212 188 Ez tehát ennek a parancsolatnak a teljes summája, amellyel az egyszerű embernek világosan emlékezetébe kell vésni, hogy mit jelent a „ne ölj!” Először: senkit se bántsunk elsősorban kezünkkel, cselekedetünkkel, de azután nyelvünket se használjuk arra, hogy ilyesmit mondjunk vagy tanácsoljunk; ezenkívül: semmiféle eszközt vagy módot ne használjunk és ne helyeseljünk, amellyel bántani lehet valakit; és végül: szívünk ne gyűlöljön senkit, ne is kíváncson senkinek rosszat haragból vagy gyűlöletből; ne vétkezzen az ellen, aki rosszat

kíván vagy kárt okoz neked; mert ha azzal teszel rosszat, aki javadat kívánja, és jól tesz veled, akkor nem emberi, hanem ördögi módon cselekszel.

189–194: A segítség elmulasztása is bűn

189 Másodszor: nemcsak az vétkezik ez ellen a parancsolat ellen, aki rosszat tesz, hanem az is, aki tudna jól tenni felebarátjával, megvédegetné, megóvhatná és megmenthetné őt, megelőzhetné és megakadályozhatná azt, hogy testét kár vagy fájdalom érje, de nem teszi meg. 190 Ha elküldöd a mezítelent, pedig fel tudnád ruházni, akkor miattad fagy meg. Ha látsz valakit éhezni, és nem adsz ennie, akkor miattad hal éhen. Ugyanígy, ha látsz ártatlanul halálra ítéltet vagy hasonló bajban levőt, és nem mented meg, pedig tudnál rá módot és lehetőséget, akkor te ölted meg őt. Az sem fog segíteni rajtad, ha azzal mented magadat, hogy nem járultál hozzá semmiféle segítséggel, sem tanáccsal, sem cselekedettel: hiszen megvontad tőle szeretetedet, és megfosztottad attól a jótéteménytől, amellyel életben maradt volna.

191 Méltán nevezi tehát Isten gyilkosnak mindazokat, akik bajban és életveszélyben nem adnak tanácsot, és nem segítenek; az ítélet napján pedig rettenetes ítéletet <998> hajt végre rajtuk. Maga Krisztus is bejelenti, hogy ezt mondja majd: „Éheztem és szomjaztam, de nem adtatok ennem és innom, jövevény voltam, de nem fogadtatok be, mezítelen voltam, de nem ruháztatok fel, beteg és fogoly voltam, de nem látogattatok meg.”⁶⁸ Vagyis: ti bizony elnéztétek volna, hogy én és enyéim éhen vagy szomjjan vesszünk, megfagyjunk, vadállatok tépjeenek szét, fogságban rothadjunk el, és nyomorúságban pusztuljunk el. 192 Hát nem azt jelenti ez, hogy gyilkosnak és vérebnek bélyegez minket? Hiszen ha nem is te követted el ezt, a magad részéről mégis hagyta őket szenvedni és elpusztulni a nyomorúságban. Ez pedig olyan súlyos eset, mint amikor például azt látnánk, hogy valaki mély vízben sodródik és küszködik, vagy tűzbe esett, és kezemet nyújthatnám neki, kiragadhatnám és megmenthetném, de mégsem

⁶⁸ Mt 25,42–43 a *Nagy káté* összevont szövegének fordítása.

teszem: hát nem tekintene-e engem méltán gyilkosnak és gonosztevőnek az egész világ?

193 Végeredményben tehát az az Isten akarata, hogy senkit se engedjünk bántani, hanem szeretetből csupa jót tegyünk mindenkivel.

194 Ez pedig – ahogyan mondtuk – különösen azokra értendő, akik ellenségeink. Mert hogy barátainkkal teszünk jót: az egyszerű pogány erény, ahogyan Krisztus Máté 5-ben mondja (Mt 5,46–47).

195–198: Igazi jócselekedet az ellenség szeretete

195 Ez tehát megint Isten olyan ígéje, amellyel minket igazi, nemes, felséges cselekedetekre ösztönöz, például szelídségre, türelemre, mindent egybevéve: szeretetre és jótettekre ellenségeink iránt. Szüntelenül emlékeztetni is akar arra, hogy gondoljunk vissza az első parancsolatra, hogy ő a mi Istenünk, vagyis hogy ő segít, támogat és oltalmaz minket, és így akarja lehűteni bosszúvágyunkat. 196 Ezt kellene ismételtetnünk, emlékezetünkbe vésnünk, s akkor két kézzel sem győznénk a jócselekedeteket. 197 Ezt a prédikációt azonban nem kedvelnék a szerzetesek, nagy csorbát ejtene az egyházi rend tekintélyén, sértené a karthauziak szentségét, sőt éppen az ő „jó” cselekedeteik eltiltását és a kolostorok kiürítését követelné. Hiszen eszerint az egyszerű keresztyén ember hivatása ugyanannyit, sőt sokkal többet ér, és ennek nyomán mindenki látná, hogyan ámitják és vezetik felfelé az egész világot szentségük hamis, képmutató ragyogásával. Mert ezt és a többi parancsolatot szélnek eresztik, és feleslegesnek tartják, mintha nem parancsolatok, hanem tanácsok⁶⁹ volnának; viszont képmutatásukat és cselekedeteiket szemtelenül a legtökéletesebb életként magasztalják és kürtölik <1000> világgá, mégpedig azért, hogy könnyen és kényelmesen élhessenek kereszt és szenvedés nélkül. Hiszen azért siettek kolostorba, hogy senkitől semmit ne kelljen elszenvedniük, és senkivel ne kelljen jót tenniük. 198 Te azonban tudd meg, hogy ezek az igazi,

⁶⁹ A középkori teológia megkülönböztette a minden embernek szóló Tízparancsolatot az evangéliumi tanácsoktól (szüzesség, szegénység, engedelmesség), amelyeket a nagyobb tökéletességre törekvők vállaltak (például szerzetesek).

szent és istenes cselekedetek, amelyeken ő minden angyalával örven-
dez, viszont minden emberi szentség, bűz és szenny nem is érdemel
mást, mint haragot és kárhozatot.

A HATODIK PARANC SOLAT

199 Ne paráználkodjál!

200–201: A hitvestárs a legdrágább kincs

200 Ezek a parancsolatok mármost önmagukban könnyen érthetők az előzőből, mert valamennyi azt célozza, hogy óvakodjunk attól, hogy felebarátunkat bármi módon megkárosítsuk. Szép rendbe is vannak szedve. Először felebarátunk személyéről van szó, azután következik a hozzá legközelebb álló személy vagy saját életéhez legközelebb álló kincse: hitvestársa, aki vele egy test és vér.⁷⁰ Felebarátunkat tehát semmi más java révén nem lehet jobban megkárosítani. Éppen ezért jelenti ki világosan ez a parancsolat, hogy feleségével kapcsolatban meg ne gyalázzuk őt. 201 Azért utal főként a házasságtörésre, mert a zsidó népnél az volt a rend és a törvény, hogy mindenkinek házasságban kellett élnie. Éppen ezért az ifjúságot a lehető legkorábban megházasították, a szüzesség állapotát pedig semmire sem becsülték, viszont semmiféle nyilvános bordélyházat nem engedtek meg, sem nőknek, sem férfiaknak – nem úgy, mint mostanában! Ezért volt náluk a házasságtörés a legelterjedtebb paráznaság.

202–205: A szív és élet tisztasága

202 Mivel azonban nálunk mindenféle erkölcstelenség és szemérmelenség szégyenletes keveréke és szennye megtalálható, ez a parancsolat is érvényes mindennemű paráznaság ellen, akárhogyan nevezik azt. 203 Nem is csupán a külső cselekedetet tiltja, hanem mindennemű okát, ösztönzését és eszközét is; vagyis azt követeli, hogy tiszta

⁷⁰ Vö. 1Móz 2,24.

legyen szívünk, szánk és egész testünk, ne adjunk se helyet, se segítséget vagy tanácsot szemérmertlenségre. 204 Sőt nemcsak ezt, hanem azt is, hogy óvjunk, védjünk és mentsünk, ahol veszély és baj van, viszont segítsünk és tanácsoljunk, hogy felebarátunk becsülete érintetlen maradjon. Mert ha ezt elmulasztod, pedig megakadályozhatnád, <1002> vagy szemet hunysz, mintha nem tartoznék rád, akkor éppen olyan vétkes vagy, mint maga a tettes. 205 Rövidre fogva tehát azt követeli, hogy mindenki tisztán éljen, és felebarátját is erre segítse. Isten tehát ezzel minden ember hitvestársát körül akarja bátyázni, és megoltalmazni attól, hogy bárki is hozzányúljon.

206–208: Isten védelme és áldása

206 Mivel azonban ez a parancsolat éppen a házasság rendjére⁷¹ vonatkozik, és alkalmat ad arra, hogy beszéljünk róla, értsd meg és jegyezd meg jól: először azt, hogy Isten mennyire kitünteti és magasbaltalja ezt a rendet azzal, hogy megerősíti és megvédi parancsolatával. Megerősítette fentebb a negyedik parancsolatban: „Tiszteld apádat és anyádat!” Itt pedig – mint mondtam – védi és oltalmazza. 207 Azt akarja tehát, hogy mi is isteni és üdvösséges rendként tiszteljük, tart-suk meg és használjuk, mert először is azt minden más rend előtt szerezte, és ezért szemmel látható különbséggel teremtette a férfit és az asszonyt, nem fajtalanzkodásra, hanem azért, hogy ragaszkodjanak egymáshoz, szaporodjanak, gyermekeket szüljenek, tápláljanak és neveljenek Isten dicsőségére.

216 208 Isten ezért ezt minden rendnél gazdagabban meg is áldotta, ezenkívül mindent a világon rászánt és rááldozott, hogy ez a rend jól és bőségesen legyen ellátva. A házaselet tehát nem tréfa, sem játék, hanem kitűnő dolog, és Isten szilárd akarata. Mert nagyon fontosnak tartja, hogy olyan embereket neveljünk, akik szolgálatukkal Isten ismeretére, üdvösséges életre és csupa jóra segítik a világot, és felveszik a harcot a gonoszság és az ördög ellen.

⁷¹ Vö. *Esketési könyvecske*, 4–5; 150. o.

209–210: A legmagasabb rangú életrend

209 Ezért tanítottam mindenkor azt, hogy ne vessék meg és ne szégyelljék ezt a rendet, ahogyan az elvakult világ és álnok papjaink teszik, hanem nézzük Isten ígéje felől, amely ékesíti és megszenteli azt, úgyhogy más rendekkel nemcsak hogy nem egyenlő rangú, hanem még meg is előzi és felül is múlja valamennyit: császárságot, fejedelemséget, püspökséget, vagy bármi mást. Hiszen minden egyházi és világi rendnek kivétel nélkül meg kell alázkodnia, és mindnek ebben a rendben kell élnie, ahogyan azt majd halljuk. 210 Ez tehát <1004> nem valami kivételes, hanem a legelterjedtebb, legnemesebb rend: átjárja és átszövi az egész keresztyénséget, sőt az egész világot is.

211–212: Szükséges életrend

211 Másodsor: tudnod kell azt is, hogy ez nemcsak tisztességes, hanem szükséges rend is, és Isten komolyan megparancsolta, hogy ebben éljen megkülönböztetés nélkül minden rendű férfi és nő, aki erre teremtetett, mégis bizonyos – ámbár kevés – kivétellel: akiket Isten kivételezett azzal, hogy nem alkalmasak házasesetre, vagy akiket nagy, természetfeletti adományokkal tett szabaddá arra, hogy meg tudják őrizni tisztaságukat e renden kívül. 212 Ha ugyanis természetünk úgy érvényesül, ahogyan azt Isten belénk oltotta, lehetetlen megőrizni tisztaságunkat házaseset nélkül. Mert a test és vér test és vér marad, és a természetes hajlam és ösztön elháríthatatlanul és feltarthatatlanul érvényesül, ahogyan azt mindenki látja és érzi. Éppen ezért, hogy a paráználkodást bizonyos mértékig könnyebben el lehessen kerülni, elrendelte Isten a házasesetet, hogy mindenki megkapja kimért részét, és megelégedjék azzal; ámbár ahhoz Isten kegyelmére is szükségünk van, hogy szívünk is tiszta legyen.

217

213–216: A házasság tilalma istenellenes

213 Ebből látod, hogy mennyire Isten rendje és parancsolata ellen van a mi pápás seregünk, valamennyi pap, szerzetes és apáca, mert megvetik és eltiltják a házaseságot, és örök szüzességet mernek vállalni és fogadni, ráadásul hazug szóval és látszattal áztatják az egyszerű hí-

veket. ²¹⁴ Hiszen senkinek sincs olyan kevés kedve és hajlama a szüzségre, mint éppen azoknak, akik nagyobb szentségért kerülnek a házasságra, de vagy nyilvánosan és szemérmetlenül élnek paráznaságban, vagy titokban még gonoszabban művelnek; úgyhogy az ember ki sem meri mondani, mert sajnos nagyon sokat is tapasztalt. ²¹⁵ És röviden: ha tartózkodnak is a cselekedetektől, szívükben mégis csupa szemérmetlen gondolatot és gonosz kívánságot rejtegetnek, úgyhogy örökös tűz és titkos fájdalom emészt bennük, pedig ez a házasságban elkerülhető. ²¹⁶ Ez a parancsolat tehát kárhoztat minden házasságon kívüli szüzségi fogadalmat, és felment alóla, sőt megparancsolja minden szegény foglyul ejtett lelkiismeretnek, amelyet megcsalt szerzetesi fogadalma, hogy lépjen ebből az erkölcstelen rendből a házasságba. Mert ha egyébként a kolostori élet istenes élet volna is, neki még sincs <1006> ereje szüzsége megőrzésére, és ha benne maradna, csak még többet és tovább kellene e parancsolat ellen vétkeznie.

217–218: A házasság becsületének helyreállítása

²¹⁷ Ezt azért mondom, hogy meggyőzzük az ifjúságot, kedvet kapjon a házasságra, és tudja, hogy üdvösséges rend ez, és tetszik Istennek. Így ugyanis idővel ismét elérnénk azt, hogy a házasság ismét visszanyeri becsületét, és kevesebb lesz a szenny, feslett, rendetlen személy, akik most az egész világon mindenütt arcátlankodnak nyílt paráználkodásukkal és más gyalázatos bűnükkel, ami a házasság megvetéséből következett. ²¹⁸ Ezért e tekintetben kötelesek is a szülők és a többség vigyázni arra, hogy az ifjúságot rendre és tisztességre neveljék, ha pedig felnőttek, Isten segítségével és becsülettel megházasítsák. Isten aztán ráadná áldását és kegyelmét, mi pedig örvendoznánk és gyönyörködnénk benne.

218

219–221: A hitvestárs szeretete és megbecsülése

²¹⁹ Mindebből emeljük ki még befejezésül azt is, hogy ez a parancsolat nemcsak azt követeli, hogy tisztán cselekedjék, beszéljen, gondolkodjék és éljen mindenki a maga rendjében, vagyis többnyire a házasság rendjében, hanem szeresse és becsülje is hitvestársát, akit Isten

adott. Mert a házaselet tisztaságát csak úgy lehet megőrizni, ha férj és feleség mindenekelőtt szeretetben és egyetértésben él egymással, ha őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást. Ez ugyanis a legfontosabb dolgok egyike: megszeretteti és megkedvelteti a tisztaságot. Ahol ez a szeretet érvényesül, ott ebből minden parancs nélkül magától következik a tisztaság is. ²²⁰ Ezért inti Szent Pál is a házastársakat, hogy egymást szeressék és becsüljék.⁷² ²²¹ Itt van megint egy kitűnő, sőt sok és nagy jócselekedet, amelyet boldogan dicsérhetsz Isten igéje és parancsa nélkül választott bármiféle egyházi renddel szemben.

A HETEDIK PARANCSOLAT

222 Ne lopj!

223–224: Mindennemű haszonszerzés mások kárára

223 Személyed és hitvestársad után következnek a mulandó javak. Isten ezeket is meg akarja oltalmazni, és ezért megparancsolja, hogy senki a felebarátját el ne tulajdonítsa, meg se károsítsa. ²²⁴ A lopás ugyanis másvalaki <1008> javának jogtalan megszerzése. Ebbe pedig beleértendő röviden mindennemű haszonszerzés felebarátunk kárára, bármiféle viszonylatban. Nagyon általános, elterjedt bűn ez, de alig figyelnek rá, és alig törődnek vele, s ezért olyan mértéktelenül történik, hogy ha mindenkit felakasztanának, aki tolvaj, de nem vállalja ezt a nevet, akkor hamar pusztává lenne a világ, és kevés volna a hóhér és az akasztófa. Mert – ahogyan most mondtam – nemcsak azt nevezzük lopásnak, ha valaki szekrényt vagy zsebet fosztogat, hanem elterjedt ez a bűn a piacon, minden boltban, mézsárszékben, borozóban és sörözőben, műhelyben, és röviden mindenütt, ahol dolgozunk, pénzt kapunk és adunk áruért vagy munkáért.

219

⁷² Vö. Ef 5,22.25; Kol 3,18–19.

225–226: Hűtlenség és hanyag munka

225 Magyarázzuk ezt az egyszerű népnek kissé kézzelfoghatóbban, hogy lássuk, milyen tisztességesek vagyunk. Ha például egy szolga vagy szolgáló a ház körül nem szolgál hűségesen, és kárt tesz, vagy elnézi, pedig elháríthatná, vagy gondatlanul kezeli és elhanyagolja gazdája javait tunyaságból, lustaságból vagy rosszakaratból, gazdája és gazdaasszonya bosszúságára és szomorúságára, és ezt szándékosan teszi – mert nem arról beszélek, ami véletlenül és akaratlanul történik –, akkor egy év alatt harminc, negyven aranyat, sőt többet is eltulajdoníthatsz, amit ha másvalaki titokban vesz el vagy emel el, kötelet kapna a nyakára, de így még ellenkezhetsz és lármázhatsz: senki sem mer tolvajnak nevezni.

226 Hasonlót mondok a mesteremberekről, munkásokról, nap-számosokról is, akik önkényeskednek, és azt sem tudják, hogyan szedjék rá az embereket, de azért hanyagul és gondatlanul dolgoznak. Sokkal rosszabbak ezek a besurranó tolvajoknál, mert azok ellen zárral és retesszel lehet védekezni, vagy ha elcsípi, úgy megtáncoltatják őket, hogy elmegy a kedvük tőle. Ezek ellen azonban senki sem tud védekezni, görbén sem nézhetünk rájuk, lopással sem vádolhatjuk őket, úgyhogy tízszerre szívesebben veszítenénk el azt a zsebünkől. <1010> Hiszen ezek szomszédaim, jó barátaim, saját házam népe, akiktől jót várok: ezek csálnak meg leghamarabb.

227–229: Cégéres tolvajok a kereskedelemben

220 227 Továbbá: így folyik ez teljes erővel és igyekezettel a piacon és az általános kereskedelemben is, ahol egyik a másikat nyíltan csalja hamis áruval, mértékkel, súllyal, pénzzel, rászedi ravaszkodással és szokatlan csellel vagy gyors ötlettel, és megterheli, nyúzza és gyötri kénye-kedve szerint. De ki tudná mindezt elmondani vagy végiggon-dolni? 228 Egyszóval: ez a legelterjedtebb mesterség és a legnagyobb szövetkezet a földön. Nézzük meg most a világot, és benne valamen-nyi rendű és rangú embert: olyan az, mint egy hatalmas és terjedelmes istálló tele cégéres tolvajokkal. 229 Azért nevezik őket „székes rablók-

nak”,⁷³ országrablóknak és útonállóknak, nem pedig kasszafúróknak és besurranó tolvajoknak, akik a készpénzt dézsmálják, mert ők székekben ülnek, nagy és nemes úrnak, tisztességes, becsületes polgároknak hívják őket, és a jogosság látszatával rabolnak és lopnak.

230–231: Köztiszteltben álló országrablók

230 Bizony hallgatnunk kellene a jelentéktelen kis tolvajokról, ha meg akarnánk támadni a nagy hatalmas főtolvajokat (akikkel urak és fedelmek társalkodnak),⁷⁴ akik nem egy vagy két várost, hanem egész Németországot naponta kirabolják. Meg hol maradna a tolvajok feje és legfőbb védnöke: a Szentszék Rómában egész uszályával, amely összelopkodta a világ minden kincsét, sőt bitorolja is mind a mai napig? 231 Röviden: az a valóság, hogy aki nyíltan lothat és rabolhat, az bizony, szabadon és büntetlenül jár-ke, sőt azt is elvárja, hogy tiszteljék. Ellenben a kis besurranó tolvajok, akik egyszer megtévedtek, viselik a szégyent és a büntetést, sőt növelik amazok becsületét és tiszteletét. De tudják meg, hogy Isten előtt ők a legnagyobb tolvajok, meg is bünteti majd őket, ahogyan érdemlik és megszolgálták.

232–233: Nem hagyhatjuk szó nélkül mások megkárosítását

232 Mivel <1012> tehát ez a parancsolat olyan széles körre érvényes, ahogyan azt most jeleztem, el kell mondanunk a népnek, és jól meg kell magyaráznunk. Nem engedhetjük őket felelőtlenül és elbizakodottan élni, hanem mindig figyelmeztessük és emlékeztessük őket Isten haragjára. Ezt ugyanis nem keresztyéneknek, hanem többnyire gazembereknek és szélhámosoknak kell prédikálnunk, akiknek bizony

⁷³ Az eredetiben: *stulrauber*, a tőkéjét kamatra kiadó uzsorás; a *stul* ebben az összetételben az eredetileg alnémet *stol* szó, amelynek jelentése: kamatra kiadott tőke. Luther azonban a *stul* szót a főurak (hivatali) székére (*Stuhl*) érti, amint az összefüggésből is kitűnik.

⁷⁴ A zárójelbe foglalt szavakat az 1529. évi első kiadás nyomása közben egyesek szerint maga Luther (KK 1957, 2: 132; PRÖHLE 1983, 170. jegyz.), mások szerint egy korrektor (BSLK 618) vagy a nyomdász (BC 417) törölte, úgyhogy a példányok egy részéből hiányzik; nincs benne a későbbi kiadásokban sem, de a *Konkordia*könyvben (BSLK, BSELK) megtalálható.

inkább a bíró, a porkoláb vagy a hóhér prédikálhatna. ²³³ Tudja meg hát mindenki, hogy Isten haragja nemcsak akkor sújtja, ha felebarátját károsítja, vagy hasznától elüti, vagy hűtlenséget, csalást követ el a kereskedelemben vagy bármiféle ügyben, hanem akkor is, ha nem őrzi hűségesen felebarátja javait, nem keresi és nem növeli hasznát, különösen, ha ezért még pénzt, bért és eltartást is kap.

234–242: Isten haragja elől nincs menekvés

²³⁴ Aki ezt könnyelműen megveti, az mehet a maga útjára, és megszökhet a hóhér elől, de Isten haragját és büntetését nem kerüli el: ha sokáig kérkedik és gőgösködik, akkor is földönfutó és koldus marad, ráadásul sok nyomorúság és szerencsétlenség lesz az osztályrésze. ²³⁵ Éppen akkor megy el a magad útjára, amikor vigyáznod kellene gazdád vagy gazdaasszonyod javaira; pedig ezért töltöd begyedet és hasadat, bért veszel fel tolvaj létedre, sőt főúrként ünnepeleted magadat. Sokan vannak, akik még ellenkeznek is gazdájukkal és gazdaasszonyukkal, és nem szívesen teszik meg kedvükért azt a szolgálatot, hogy valamilyen kárt elhárítsanak. ²³⁶ De figyeld csak meg, hogy mit nyersz azzal, ha tulajdont szerzel, és saját házában ülsz, amihez Isten a te szerencsétlenségedre hozzásegített: aztán minden megfordul, és ha elvettél egy fillért, vagy fillérnyi kárt tettél, harmincszorosát kell megfizetned.

²³⁷ Így járnak majd a mesteremberek és a napszámosok is, akikről most olyan tűrhetetlen önkényeskedést kell tudomásul vennünk és elviselnünk, mintha urak volnának mások javain, és mintha mindenki köteles volna nekik annyit fizetni, amennyit ők akarnak. ²³⁸ Hadd az ilyeneket, hogy bátran nyúzzanak, ameddig tehetik, de Isten nem feledkezik meg parancsolatáról, és meg is fizet nekik úgy, ahogyan megszolgálták, <1014> és nem zöld, hanem száraz bitófára juttatja őket,⁷⁵ hogy soha életükben ne boldoguljanak, és semmit ne szerez-

⁷⁵ A zöld bitófa, amikor a vétkest az elfogatása helyén rendkívüli (rögtönítelő vagy statáriális) eljárással (vagy éppen anélkül) a legközelebbi (élő) fára felhúzzák, a száraz pedig a rendes bírói eljárást követő kivégzés. A szöveg összefüggésében ez a nehezen érthető mondat arra utal, hogy bár Isten nem azonnal büntet, szigorú büntetése mégsem marad el.

hessenek maguknak. ²³⁹ Viszont ha igazi rendezett vezetés volna az országban, hamar meg lehetne gátolni és meg lehetne törni ezt az önkényeskedést. Így történt egykor a rómaiaknál is: nyomban üstökön ragadták az ilyeneket, másoknak is elrettentő példaul.

²⁴⁰ Így járnak majd mindazok is, akik a nyilvános és szabad piacot nyúzótérré és rablóbarlanggá teszik, ahol naponta uzsorázzák a szegényt, fokozzák a terheket és a drágaságot, és mindenki kénye-kedve szerint használja ki a piacot, ráadásul úgy kérkedik és gőgösködik, mintha joga és hatalma volna áruját olyan drágán adni, ahogyan neki tetszik, és mintha ebbe senkinek se volna beleszólása. ²⁴¹ Bizony, csak szemléljük ezeket, hagyjuk őket nyúzni, zsarolni és zsugorgatni, ²⁴² de bízunk Istenben, aki úgyis azt teszi, hogy ha eleget nyúztál és harácsolnál, olyan áldást mond, hogy elpusztul búzád a padláson, söröd a pincében, marhád az istállóban. Sőt ha valakit csak egy arannyal is megkárosítasz, ettől az egész halomra gyűjtött pénzedbe belekap a rozsda, megemészti,⁷⁶ és soha nem lesz benne örömd.

243–245: Isten egyik tolvajjal bünteti a másikat

²⁴³ Bizony naponként azt látjuk és azt tapasztaljuk, hogy lopott és hamisan szerzett javakon nincsen áldás. Hányan vannak, akik éjjel-nappal kuporgatnak és harácsolnak, de nem lesznek egy fillérrel sem gazdagabbak! Ha pedig sokat gyűjtenek, annyi bajjal és szerencsétlenséggel kell kínlódniuk, hogy mégsem tudják azt boldogan élvezni és gyermekeikre örökölni hagyni. ²⁴⁴ Mivel azonban senki sem törődik ezzel, és úgy viselkedik, mintha nem ránk tartoznék, Isten kénytelen minket másképp meglátogatni és becsültre tanítani. Egyik országos csapást a másik után küldi ránk, vagy egy sereg zsoldost szállásoltat be hozzánk, akik egy óra alatt kifosztják szekrényünket és zsebünket, és nem nyugosznak, míg egy fillérünk van, sőt hálából felperzselik és feldűlják házunkat és gazdaságunkat, meggyalázzák és meggyilkolják feleségünket és gyermekeinket.

²⁴⁵ Egyszóval: <1016> ha sokat lopsz, nagyon vigyázz, hogy kétszer

⁷⁶ Vö. Mt 6,19–20; Lk 12,33.

annyt ne lopjanak tőled, és aki erőszakkal és jogtalanul rabol és szerez, annak el kell tűrnie azt is, hogy más ugyanúgy bánik vele. Mert Isten mesterien ért ahhoz, hogy mivel mindenki rabolja és lopja egymást, egyik tolvajjal bünteti a másikat. Honnan vennénk különben elég akasztófát és kötelet?

246–247: A szegény nép panasza az égbe kiált

246 Aki tehát hallgat a szóra, az tudja meg, hogy Isten parancsolata ez, és nem tűr tréfát. Hiszen ha megvetsz minket, csalsz, lopsz és rabolsz, mi ezt még elviseljük, gőgödet is eltűrjük és elszenvedjük, megbocsátunk a Miatyánk szerint, és sajnálunk téged, mert az igazak mégsem fognak hiányt szenvedni, és magadnak többet ártasz, mint másnak. 247 De akkor légy óvatos, amikor a derék szegény ember jön – sok van most belőle! –, akinek mindennapi garasából kell vásárolnia és tengődnie, te pedig úgy mész neki, mintha mindenki a te kegyelmedből élne, megnyúzod és csontig kaparod, aztán büszkén és fölényesen elutasítod, pedig adnod és ajándékoznod kellene neki: az aztán nyomorultan és megszorodottan távozik, és mert senkinek sem panaszkodhatja, az ég felé kiáltja és sírja. Ismét mondom: óvakodjál ettől, mint magától az ördögtől, mert az a sóhajtás és kiáltás nem tréfa, hanem olyan hatása lesz, hogy nem bírod el sem te, sem a világ. Felhat ahhoz, aki könyörül a szegény megszorodott szívűeken, és bosszút áll értük. Ha pedig megveted ezt, és ellenkezel, meglásd, kit hívtál ki magad ellen. Ha mégis boldogulsz, és jól megy dolgod, bélyegezd hazugnak Istent és engem az egész világ előtt!

248–249: Az igehirdető és a felsőbbség felelőssége

224 248 Mi eleget intettünk, óvtunk és figyelmeztettünk: aki nem figyel rá, és nem hiszi, azt útjára bocsátjuk, majd meglátja magát is. De a fiataloknak szívébe kell ezt vésnünk, hogy óvakodjanak, és ne kövessék a felnőttek zabolátlan tömegét, hanem figyeljenek Isten parancsolatára, hogy ne érje őket Isten haragja és büntetése. 249 Nekünk csak az a kötelességünk, hogy szóljunk és dorgáljunk Isten igéjével, de az ilyen nyilvános önkényeskedés korlátok közé szorításához olyan

fejedelem és felsőbbtség kell, amelynek van szeme és bátorsága ahhoz, hogy rendet teremtsen és tartson mindennemű foglalkozásban és kereskedelemben, hogy ne lehessen megterhelni és nyomorgatni a szegény népet, és viszont ilyesmiben maguk se legyenek mások bűntársai. <1018>

250–251: Summázás

250 Legyen ez elég arról, hogy mi a lopás, vagyis, hogy ne szűkítsük meg értelmét, hanem terjesszük ki mindarra, amiben felebarátunkkal dolgunk van. Röviden össze is foglaljuk, mint az előző parancsolatoknál: Isten először is tiltja ebben a parancsolatban azt, hogy felebarátunkat megkárosítsuk, és igazságtalanságot kövessünk el rajta – ennek különféle módja is beleértendő: hogy javait és tulajdonát el ne vegyük, ne károsítsuk, és adjuk vissza neki, tiltja továbbá azt, hogy ilyesmit jóváhagyjunk és megengedjünk, sőt inkább el kell hárítanunk, és meg kell előznünk –; 251 viszont parancsolja, hogy javait gyarapítsuk, javítsuk, ha pedig szűkölködik, segítsünk, adjunk és kölcsönözzünk barátunk, ellenségnek egyaránt.

252–253: Bőséges lehetőség jócselekedetre

252 Aki tehát jócselekedeteket keres és kíván, talál itt többet, mint elegendő: olyant, amelyet Isten szíve szerint kedvel és szeret, sőt gazdag áldásával ajándékoz meg és áraszt el, hogy bőségesen megtérüljön az, amit felebarátunk javára és kedvéért teszünk. Így tanítja Salamon király is Példabeszédek 19-ben: „Aki könyörül a szegényen, az Úrnak ad kölcsön, mert ő megtéríti jótéteményét” (Péld 19,17). 253 Gazdag Urad van, aki biztosan megelégit téged, és nem engedi, hogy szűkölködjél vagy hiányt szenvedj bármiben, így aztán boldog lelkiismerettel élvezed annak százszorosát, amit hűtlenséggel és jogtalanul harácsolhatnál össze. Akinek pedig nem kell az áldás, annak része harag és nyomorúság.

A NYOLCADIK PARANCSOLAT

254 Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot!

255–257: Nagy érték a becsület

255 Saját testünkön, hitvestársunkon és földi javainkon kívül van még egy kincsünk: becsületünk és jó hírünk. Ezt sem nélkülözhetjük. Mert fontos az, hogy az emberek között ne éljünk nyilvános gyalázatban, mindenkitől megvetetten. 256 Isten ezért azt akarja, hogy felebarátunk hírnevét, becsületét és tisztességét ugyanúgy ne vegyük el és ne csorbítsuk, mint pénzét vagy javait, hogy becsülete legyen mindenkinek felesége, gyermeke, háza népe és szomszédja előtt. 257 Először is: e parancsolat betű szerint (úgy, ahogyan az szól: „Ne tégy hamis tanúbizonyságot!”) arra az esetre értendő, ha egy szegény ártatlan embert a nyilvános bíróság előtt vádolnak, és <1020> hamis tanúkkal sarokba szorítanak, hogy fej-, jószág- vagy becsületvesztésre ítéljék.

258–259: A szegény ember igazsága

258 Ezek szerint úgy látszik, mintha kevés közünk volna ehhez, a zsidóknál azonban nagyon elterjedt dolog volt. A népet ugyanis kitűnő, rendezett vezetés fogta össze; ahol pedig hasonló vezetés van, ott még ma sem kerülhető el ez a bűn. Oka pedig ez: ahol bíró, polgármester, fejedelem vagy más felsőbbség székel, ott mindig csak a világ módjára mehetnek a dolgok. Senki sem akar mást megsérteni, ezért úgy képmutatóskodnak és beszélnek, ahogyan az érvényesülés, a pénz, a remélt jövő vagy a barátság követeli: így aztán a szegény ember alulmarad, nem lehet igaza, és kénytelen eltérni a büntetést.

226 Az pedig általános csapás a világon, hogy ritkán akad becsületes ember a bíróságban. 259 Bírónak ugyanis mindenekelőtt becsületes ember való, sőt nemcsak becsületes, hanem bölcs, okos, sőt bátor és merész ember. Ugyanígy tanúnak is merész, főként pedig becsületes ember való. Mert aki minden ügyben igazán ítél, és ítéletét érvényesíti, az gyakran megharagítja jó barátját, rokonságát, szomszédját, gazdagokat és hatalmasokat, akik használhatnak vagy árthatnak ne-

ki. Ezért egészen vaknak kell lennie, szemét be kell hunynia, fülét be kell dugnia, ne lásson, ne halljon semmit, csak azt, ami eléje kerül, és döntsön a szerint.

260–261: Az igazságnak elkötelezett bírák és tanúk

260 Elsősorban tehát azt célozza ez a parancsolat, hogy mindenki védje meg felebarátja igazát, ne engedje korlátozni vagy elferdíteni, hanem pártolja, és őrködjék rajta rendíthetetlenül, akár bíró, akár tanú szerepét tölti be, és bármiféle ügyről van szó. 261 Ezzel különösen jogász uraimék elé tűzi azt a célt, hogy igyekezzenek az ügyeket igazságosan és becsületesen intézni, ami igaz, azt fogadják el igaznak, ne ferdítsenek el, ne szépítsenek és ne hallgassanak el semmit pénzre, vagyonra, tekintélyre vagy hatalomra való tekintettel. Ez ennek a parancsolatnak egyik része és betű szerinti értelme arról, ami a bíróság előtt történik.

262: Hamis ítélezés egyházon belül

262 Másodszor: Sokkal tágabb körre érvényes, ha az egyházi bíróságra vagy kormányzatra vonatkoztatjuk. Itt az a helyzet, hogy mindenki hamis tanúbizonyságot tesz felebarátja ellen. Mert ha akadnak valahol tisztességes prédikátorok és keresztyének, akkor azt az ítéletet mondják ki rájuk ország-világ előtt, hogy eretnekek, szakadárok, sőt lázadó és <1022> megrögzött gonosztevők. Még Isten ígétjét is gyalázatosan és dühösen üldözik, káromolják, cáfolják, elferdítik, hamisan alkalmazzák és magyarázzák. De hát csak menjen ez a maga útján. Mert az az elvakult világ természete, hogy elítéli és üldözi az igazságot és Isten gyermekeit, és még bűnnek sem tekinti ezt.

263–264: A nyelv bűnei

263 Harmadszor, és ez mindnyájunkra érvényes: Isten tiltja e parancsolatban a nyelv minden olyan bűnét, amellyel felebarátunkat megkárosíthatjuk vagy megbánthatjuk. A hamis tanúbizonyságtétel ugyanis a nyelv cselekedete. Isten tehát gátat akar vetni annak, hogy az ember nyelvével vétkezzék felebarátja ellen, akár hamis prédiká-

torok követik el azt tanítással és istenkáromlással, akár hamis bírák és tanúk törvénykezésnél, akár törvénykezésen kívül bárki más, hazugsággal és gonosz beszéddel. 264 Ezek közé tartozik különösen az a csúnya, gyalázatos bűn, amellyel megnyergel minket az ördög: a megszólás vagy rágalmazás. Sokat lehetne erről beszélni, mert nagyon elterjedt és ártalmas baj az, hogy felebarátjáról mindenki szívesebben hallja a rosszat, mint a jót. Sőt annyira gonoszak vagyunk, hogy noha mi magunk nem tűrjük, hogy bármi rosszat mondjon is rólunk valaki, és azt szeretnénk, ha az egész világ gyönyörűt beszélne rólunk, mégsem tudjuk elviselni, hogy másról mondják a legjobbat.

265–266: Ítékezés felhatalmazás nélkül

265 Ezt a bűnt csak úgy kerülhetjük el, ha megjegyezzük, hogy senkinek sem feladata, hogy nyilvánosan ítélje és ostorozza felebarátját, (még ha látja is őt vétkezni), hacsak nincs felhatalmazása ítélkezésre és büntetésre. 266 Mert nagy különbség van e kettő között: ha bűnt megítélsz, és ha bűnről tudsz. Tudhatsz róla, de nem ítélheted. Láthatom és hallhatom, hogy vétkezik a felebarátom, de nincsen parancsom arra, hogy mások előtt kiteregessem. Ha tehát nekimegyek, ítélkezem és elmarasztalom, akkor az övénel nagyobb bűnbe esem. Ha pedig tudsz róla, csakis ezt tedd: sír legyen füled, és temesd be, amíg parancsot nem kapsz arra, hogy bírāja légy, és hivatalból büntesd.

267–268: A megszólás bűne

228 267 Gonosz nyelvűeknek nevezik azokat, akik nem állapodnak meg annál, hogy tudnak valamit, hanem tovább mennek, a bíróság dolgába avatkoznak, és ha megtudnak valakiről valami kis esetet, elviszik hírét minden zugba, csiklandozzák vele egymást, és kéjelegnek abban, hogy embertársuk piszkában vájkálhatnak, mint a disznó, amely fetreng, <1024> és orrával turkál a sárban. 268 Ez beleszólás Isten ítéltebe és hatáskörébe, ítélkezés és büntetés a legkeményebb ítélettel. Hiszen a bíró sem ítéltet súlyosabban, és nem tehet többet annál, mint hogy ezt mondja: Ez tolvaj, gyilkos, áruló stb. Aki tehát ilyesmit mer mondani felebarátjáról, az bitorolja a császár és minden felsőbb-

ség jogát. Nincs ugyan kard a kezében, de mérgezett nyelveddel mégis meggyalázod és megkárosítod felebarátodat.

269–273: Mondd szembe, vagy hallgass!

269 Isten tehát azt akarja, hogy senki meg ne szólja felebarátját a háta mögött, még ha vétkes is, és ezt róla biztosan tudja; még kevésbé akkor, ha nem tudja, és csak mendemondából vette. 270 Erre azt mondod: „Miért ne mondjam, ha igaz?” Felelet: „Miért nem viszed hivatalos bírák elé?” – „Igen ám, de nem tudom nyilvánosan bizonyítani, még talán szájon vágnának, és csúnyán kiutasítanának.” No, barátom, érzed már a pecsenyeszagot? Ha nem mersz hivatalos személyek elé állni és felelősséget vállalni, akkor csak fogd be a szádát. Ha pedig tudod, magadnak tudd, ne másnak. Ha ugyanis elmondod – még ha igaz is –, hazugnak számítasz, mert nem tudod bizonyítani. Azonkívül gonosztevé módjára viselkedel. Mert senkitől sem szabad elvennünk becsületét és hírnevét, hacsak előbb nyilvánosan meg nem fosztották attól.

271 Mindaz hamis tanúbizonyság tehát, amit nem tudunk kellően bizonyítani. 272 Ami tehát nyilvánosság előtt kellően nem bizonyítható, azt senki ne hozza nyilvánosságra, ne is mondja igaznak. Főként pedig ami titok, az maradjon titok, vagy feddjük meg egészen titkon, ahogyan azt hallani fogjuk. 273 Ha tehát gonosz nyelvű emberrel találkozol, aki másvalakit megszól és rágalmaz, mondd meg ezt neki rögtön a szemébe, hogy belepiruljon. Akkor majd nem egy ember befogja a száját, aki egyébként úgy hírbe kever más szegény embert, hogy alig tud belőle kivergődni. Mert könnyű elvenni a becsületet és a jó hírnevet, de nehéz azt visszaadni.

274–275: Kivétel a felsőbbtség

274 Látod, egyáltalában nem szabad felebarátunkról rosszat mondani, de kivétel a világi felsőbbtség, a prédikátor, az apa és az anya, mert e parancsolat mégis úgy értendő, hogy a gonoszság ne maradjon büntetlenül. <1026> Ahogyan az ötödik parancsolat szerint senki testében nem szabad kárt tennünk, de kivétel a hóhér, aki hivatása szerint nem

jót, hanem csak rosszat és kárt tesz felebarátjában, de mégsem vétkezik Isten parancsolata ellen, mert Isten rendelte ezt a hivatást önmaga helyettesítésére (hiszen saját jogának jelenti ki a büntetést az első parancsolathoz fűzött fenyegetésében), ugyanígy van itt is; mert a maga személyéért senki sem szolgáltatathat igazságot, és nem ítélkezhet, viszont ha elmulasztja valaki, akinek ez a kötelessége, akkor éppen úgy vétkezik, mint az, aki ezt hivatás nélkül a maga szakállára teszi. Az ő esetükben ugyanis a szükség parancsolja azt, hogy a bűnről beszéljenek, vádat emeljenek, valljanak, kérdezzenek és tanúskodjanak. ²⁷⁵ Ez is csak úgy van, mint az orvosnál, aki a gyógyítás érdekében néha kénytelen eltakart testrészeket is látni és tapintani. Felsőbbség, apa és anya, sőt testvérek és jó barátok is kötelesek egymást bűnökért feddeni, ha az szükséges és hasznos.

276: Megintés négyszemközt

²⁷⁶ Az volna azonban a helyes eljárás, ha megtartanánk az evangéliumban leírt rendet. Krisztus ezt mondja Máté 18 szerint: „Ha vétkezik ellened a te testvéred, menj el hozzá, fedd meg négyszemközt.” (Mt 18,15) Kitűnő, szép tanítást kapsz itt arról, hogy hogyan kell uralkodnunk a nyelvünkön. Nagyon meg kell ezt szívlelnünk a veszedelmes visszaélések miatt. Tartsd meg tehát ezt a rendet: felebarátodat ne szapulj mindjárt mások előtt, és ne szöld meg háta mögött, hanem intsd meg titkon, hogy megjavuljon. Ha pedig másvalaki füledbe súgja, hogy ez vagy az ezt tette, tanítsd meg őt is arra, hogy menjen, és intse meg négyszemközt, ha látta a dolgot; ha pedig nem, akkor fogja be a száját.

230 277–278: Talán megnyerheted testvéredet

²⁷⁷ Megtanulhatod ezt a háznép mindennapi vezetéséből is. Mert ezt teszi a ház ura, ha látja, hogy a szolgája nem azt teszi, amit kellene, maga szól rá. Ha azonban olyan bolond, hogy hagyja a szolgáját ott-hon tétlenkedni, maga pedig kimegy az utcára, hogy szomszédainak panaszolja, akkor jól odamondanak neki: „Te bolond, mi közünk ehhez? Miért nem mondd ezt meg neki magának?” ²⁷⁸ Ez igazi test-

véri eljárás volna, segítene a bajon is, meg felebarátod becsülete is érintetlen maradna. Ezt mondja Krisztus is ugyanott: „Ha hallgat rád, megnyerted a testvéredet.” Ezzel nagyon jó cselekedetet tettél. Azt hiszed talán, hogy könnyű a testvért megnyerni? Sorakoztasd fel valamennyi szerzetest és szent rendet minden cselekedetükkel együtt: előhozakodhatnak-e azzal a dicsőséggel, hogy csak egyetlenegy testvért is megnyertek?

279–283: Végső lehetőség a bíróság

279 Krisztus <1028> ezt tanítja továbbá: „Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egy vagy két embert, hogy két vagy három tanú szava erősítsen meg minden vallomást” (Mt 18,16). Mindig azzal kell tehát tárgyalnunk, akire tartozik, és nem szabad tudtán kívül, háta mögött megszólalnunk. 280 Ha pedig ez nem segít, vidd a gyülekezet nyilvánossága, világi vagy egyházi bíróság elé.⁷⁷ Ott ugyanis már nem állsz egyedül, hanem veled vannak azok a tanúk, akikkel rábizonyíthatsz a vétkekre; ennek alapján a bíró is ítélni és büntethet. Így lehet jó és rendes úton elérni azt, hogy a gonosz embert megfékezzük vagy megjavítsuk. 281 Ha azonban valaki elviszi felebarátja hírét minden zugba, és kavarja a szennyet, senki sem javul meg tőle. Ha pedig azután helyt kell állni és tanúskodni, nem vállalja a maga szavát. 282 Bizony megérdemelné az ilyen rossz nyelvű, hogy példásan megbüntessék, hogy mások is meghökkenjenek. 283 Mert ha ezt felebarátod javáért vagy igazságszeretetből tennéd, nem bujkálnál titokban, és nem félnél a napvilágtól.

284: Nyilvánvaló bűnről lehet nyíltan beszélni

284 Mindezt a rejtett bűnökről mondtuk. Ha azonban a bűn nyilvánvaló, hogy bíró és mindenki jól tudja, nem vétkezel, ha kerülöd és mellőzöd, sőt nyilvánosan is beszélhetsz róla, mert maga okozta gyátlázatát. Ha ugyanis arról beszélünk, ami napnál világosabb, akkor az már nem mondható megszólásnak, ítékezésnek vagy hamis tanúbi-

⁷⁷ Vö. Mt 18,17.

zonyságnak. Mi például most a pápát olyan tanításaért ostorozzuk, amelyet nyíltan megírtak könyvekben, és világgá kürtöltek. Ha ugyan-
is nyilvánvaló a bűn, méltán következik a nyilvános büntetés is, hogy
mindenki tudjon tőle óvakodni.

285–286: A legjobbat mindenkiről!

285 Ennek a parancsolatnak a veleje és egyszerű értelme tehát az, hogy
senki ne ártson nyelvével felebarátjának, akár barátja, akár ellensége
az, ne mondjon róla rosszat, akár igaz, akár koholt az, hacsak nem
parancsra vagy javítás céljából történik, hanem használja és forgassa
nyelvét úgy, hogy a legjobbat mondja mindenkiről, bűnét és gyenge-
ségét mentse, becsületével szépítse és takarja. 286 Főként az indítson
erre, amit Krisztus jelent ki <1030> az evangéliumban, és amiben
össze akarja foglalni a felebarátunkra vonatkozó valamennyi paran-
csolatot: „Amit csak szeretnétek, hogy az emberek tegyenek veletek,
mindenben ugyanúgy tegyetek ti is velük.” (Mt 7,12)

287–289: Védjük egymás becsületét!

287 A természet is megtanít erre testünk példáján, ahogyan Szent Pál
mondja 1Kor 12-ben: „A test gyengébbnek látszó tagjai nagyon is
szükségesek, és amelyeket a test kevésbé nemes tagjainak tartunk,
azokat nagyobb tisztességgel vesszük körül, és amelyek csúnyák raj-
tunk, azokat ékesítjük leginkább.” (1Kor 12,22–23) Arcát, szemét,
orrát és száját senki sem fedi el, nincs is erre szükség, mert ezek a
legelőkelőbb tagjaink. De a leggyengébbeket, amelyeket szégyenlünk,
gondosan takargatjuk: kezünk, szemünk egész testünkkel együtt segít
fedezni és leplezni. 288 Ugyanígy kell elfedeznünk egymás között fe-
lebarátunk szégyenét és gyalúságát, védenünk, mentenünk és növel-
nünk kell becsületét minden erőnkkel, és el kell hárítanunk azt, ami
szégyenére lenne. 289 Az pedig különösen szép, nemes erény, ha vala-
ki mindazt, amit felebarátjáról mondanak – hacsak nem nyilvánvaló-
an rossz az – helyesen értelmezi, jóra magyarázza vagy egyáltalában
jónak tekinti, és szembeszáll a gonosz nyelvűekkel, akik ha kinyomoz-
hatnak és elkaphatnak valami szapulnivalót felebarátjukon, akkor

minden erejüket latba vetik, hogy azt kegyetlenül kivesézzék és kiforgassák. Ez történik most főként Isten igéjével és prédikátoraival.

290–291: Jócselekedetekre itt is sok a lehetőség

290 Ebben a parancsolatban tehát igen sok olyan jócselekedet rejlik, amely nagyon tetszik Istennek, és bőséges jót és áldást is teremne, ha az elvakult világ és az álszentek serege hajlandó lenne azt elismerni.

291 Hiszen az egész emberen és emberben nincsen semmi, ami egyházi és világi ügyekben többet és szélesebb körben használhat vagy árthat, mint a nyelv, pedig ez a legkisebb és leggyengébb tagja.⁷⁸

A KILENCEDIK ÉS A TIZEDIK PARANC SOLAT

292 Ne kívánd felebarátod házát!

Ne kívánd felebarátod feleségét, szolgálját, szolgálóleányát, barmát vagy bármiféle tulajdonát!

293–295: A megkívánás bűne

293 Ez a két parancsolat főként a zsidóknak szól, bár részben ránk is vonatkozik. A zsidók pedig ezeket nem a paráznaságra <1032> és a lopásra értik, mert ezeket eléggé tiltják az előzők. Azt is gondolták, hogy azokat mind megtartották, ha a cselekedeteket külsőképpen megtették, illetőleg nem követték el. Isten tehát azért fűzte a többihez ezt a kettőt, hogy bűnnek és tiltottnak tartsák azt is, hogy megkívánják és bármi módon megkörnyékezzék felebarátjuk feleségét vagy javait. 294 Különösen is azért volt szükség erre, mert a zsidóságnál a szolgálknak és szolgálóleányoknak nem volt meg az a szabadságuk, mint ma, hogy bérért és addig szolgálhatnak, ameddig akarnak, hanem gazdájuk tulajdona voltak testestől és mindenestől, ugyanúgy, mint a barom és más jószág. 295 Ezenkívül mindenkinek joga volt

⁷⁸ Vö. Jak 3,5.

ahhoz, hogy feleségét válólevéllel nyilvánosan elbocsássa,⁷⁹ és mást vegyen el. Számolniuk kellett tehát egymás között azzal a veszéllyel, hogy ha valaki megkívánta másnak a feleségét, akkor valami okot keres arra, hogy saját feleségét eltávolítsa magától, a másikat meg elidegenítse urától, hogy jogosan szerezhesse meg. Ezt ők nem tekintették bűnnek vagy gyalázatoságnak, éppen úgy, mint ha ma a ház ura elbocsátja a cselédségből szolgáját vagy szolgáját, vagy ha egy mástól elcsalogatják őket.

296–299: Az igazság látszata

296 Ezért magyarázták tehát ezeket a parancsolatokat úgy, ahogyan helyes is, jöllehet valamivel tágabb és mélyebb értelme is van, hogy senki ne szándékozzék és ne törekedjék megszerezni más tulajdonát, például feleségét, háza népét, házát és gazdaságát, szántóját, rétjét, marháját, még akkor sem, ha a tisztesség látszata és leple alatt történik is, pedig valóságban a felebarát kárával jár. Fentebb ugyanis a hetedik parancsolat tiltja azt a bűnt, hogy megkaparintsuk mások javait, vagy a felebarátunkból visszatartsuk azt, amire semmi jogunk sincs. Ez azonban gátat vet annak is, hogy bárkit is elcsalogassunk felebarátunktól, még ha a világ szerint becsülettel tehetnénk is, és senki sem merne téged hibáztatni vagy vádolni azzal, hogy jogtalanul szerezted. 297 Mert olyan a mi természetünk, hogy senki sem javall másnak annyit, mint magának: mindenki annyit szerez, amennyit csak tud, a másik meg boldoguljon úgy, ahogyan tud. 298 Ráadásul még tisztességesnek is szeretnénk látszani. Kitűnően tudjuk magunkat szépíteni, és a gonosztevőt rejtegetni magunkban. Olyan ravasz ötleteket és szélhámos fogásokat keresünk és találunk ki – manapság 234 ebben különösen találékonyak vagyunk –, mintha a jogból merítettük volna: szemtelenül merünk érvelni és cáfolni, és ezt még nem is gázoságnak, hanem ügyességnek és előrelátásnak nevezzük. <1034> 299 Jogászok és jogi szakértők is segédkeznek ebben, amikor úgy forgatják és tágitják a jogot, ahogyan az érdekek kívánják, facsarják és kibúvóul

⁷⁹ Vö. 5Móz 24,1–4; Mt 5,27–32.

használják a szavakat, és nem törődnek méltányossággal és a felebarát javával. Egyszóval: aki ilyesmiben a legügyesebb és legtalálékosabb, azt pártfogolja a jog legjobban. Ezt maguk is kimondják: *Vigilantibus iura subveniunt!* („Szemes embert segíti a jog!”)

300–302: A jómódú réteg bűne

300 Ez az utolsó parancsolat tehát nem azoknak szól, akik a világ szemében is gazemberek, hanem éppen a legjobb embereknek, akik elvárják a dicséretet, és azt akarják, hogy tisztességes és becsületes emberként emlegessék őket, mintha egyáltalában nem vétkeznének az előző parancsolatok ellen. Főként a zsidók akartak ilyenek lenni, de ilyen akar lenni még ma is sok nemes, úr és fejedelem. A többi, az egyszerű nép jóval alább, a hetedik parancsolat alá tartozik, mert nem sokat törődik azzal, hogy joggal és becsülettel szerzi-e a magáét.

301 Ilyesmi tehát főként olyan ügyeknél fordul elő, amelyeket perre visznek azzal a szándékkal, hogy valamit megszerezzenek és kicsikarjanak felebarátjuktól. Mondjuk például, amikor nagy örökségen, ingatlanokon stb. civakodnak és egyezkednek, akkor előhoznak és felhasználnak mindent, ami a jogosság látszatát kelti, és úgy ékesítik és cifrázzák azt, hogy a jog feltétlenül arra hajlik, és olyan címen kapják meg a birtokot, hogy senki panaszt nem tehet ellene, igénye sem lehet rá. 302 Ugyanígy: ha valaki szeretne egy kastélyt, várat, grófságot vagy valami más nagy dolgot, addig mesterkedik megvesztegetéssel, barátok útján és amivel csak lehet, míg azt elveszik birtokosától, és neki ítélik, sőt írásban és pecséttel is tanúsítják, hogy fejedelmi joron és becsületesen szerezte.

303–304: Mindenki nézze a maga hasznát?

303 Hasonló a helyzet az általános kereskedelmi életben is, ha például valaki olyan ravaszul kap ki valamit másnak a kezéből, hogy az csak nézhet utána; vagy rajtaüt, és szorongatja felebarátját olyan ügyben, amelyből jövedelmet és hasznót remél, az pedig talán kényszerhelyzete vagy adóssága miatt nem tudja azt tartani vagy kár nélkül kiváltani: végül úgy kapja meg azt, mintha felerészt, sőt na-

gyobbrészt találta volna; de azért nem szabad ezt jogtalan szerzeménynek vagy lopásnak tekinteni, hanem becsületes vételnek! <1036> Ez a szólás járja: szemesé a világ, és mindenki nézze a maga hasznát, a másik boldoguljon, ahogyan tud. 304 De ki tudná azt végiggondolni, hogy mi mindent lehet szerezni ilyen szép látszattal? A világ ezt nem is tartja jogtalanságnak. Azt sem akarják meglátni, hogy ezzel megkárosítják felebarátjukat, s az kénytelen lemondani olyasmiről, amit nem nélkülözhet károsodás nélkül. Pedig senki sincs, aki szeretné, ha így bánnának vele: ebből is kitűnik az, hogy hamis a mentés és hamis a látszat.

305–306: Hütlenségre csábítás

305 Így bántak régen az asszonyokkal is. Jól ismerték azt a fogást, hogy ha valakinek más tetszett meg, akkor maga vagy mások útján – hiszen sokféle utat-módot lehet kieszelni! – úgy intézte, hogy a férj megharagudjék az asszonyra, vagy az asszony ellenkezzék vele, és úgy viselkedjék, hogy kénytelen legyen elbocsátani, és neki átengedni. Kétségtelenül nagyon gyakori volt ez az ótestamentumi törvény alatt, ahogyan ez az evangéliumban is olvasható Heródes királyról: testvérének feleségét még annak életében nőül vette, pedig tisztességes, becsületes ember akart lenni. Ezt Szent Márk is tanúsítja róla.⁸⁰ 306 Ilyen példák azonban, remélem, nem találunk követőkre, mert az Újtestamentum szerint tilos a házások elválása.⁸¹ Legfeljebb az az eset történik meg, hogy valaki csellel elüti más kezéről gazdag menyasszonyát. Ellenben nem ritka eset nálunk az, hogy valaki más szolgáját vagy szolgálóját rábeszéléssel csalogatja és elidegeníti, vagy hízelt szavakkal elvonja tőle.

236 307–308: Játék a suba alatt

307 Akárhogyan történik az ilyesmi, tudnunk kell: Isten nem tűri, hogy elvégy felebarátodtól bármit, ami az övé, hogy nélkülözze, te pedig kielégítsd vele kapzsiságodat, még ha a világ előtt becsülettel

⁸⁰ Mt 14,3–4; Mk 6,17–20.

⁸¹ Mt 5,31–32; 19,3–9; Mk 10,2–12; Lk 16,18; 1Kor 7,10–11.

tarthatnád is magadénak. Lappangó és orvul támadó gazság ez, és játék a suba alatt, ahogyan mondani szokás, hogy észre ne vegyék. Mert ha úgy viselkedel is, mintha senkinek nem vétettél volna, mégis megsértetted felebarátodat. Ha nem is mondják lopásnak vagy csalásnak, mégis arról van szó, hogy megkívántad felebarátod tulajdonát, vagyis törekedtél azt megszerezni, elidegenítetted tőle akarta ellenére, és irigyletelt azt, amit Isten neki ajándékozott. ³⁰⁸ Ha pedig a bíró és mindenki kénytelen rád hagyni, Isten nem hagyja rád, mert jól látja a szív gonoszságát <1038> és a világ álnokságát: ha csak ujjnyit engednek neki, rőfnyire terjeszkedik, és nyilvánvaló jogtalanság és erőszak a vége.

309–310: Tiszta szív – tiszta élet

³⁰⁹ Tartsuk meg tehát ennek a parancsolatnak ezt az általános értelmét: Isten először is azt parancsolja, hogy ne kívánjuk felebarátunk kárát, ilyesmihez ne nyújtsunk segítséget, okot se szolgáltatassunk rá, hanem adjuk és hagyjuk meg neki azt, amije van, sőt segítsük és támogatassuk abban, ami hasznára és javára lehet: úgy, ahogyan szeretnénk, hogy velünk cselekedjenek.⁸² ³¹⁰ Ez főként az irigység és az utálatos kapzsiság ellen szól: Isten ki akarja irtani annak okát és gyökerét, amiből mindaz származik, amivel felebarátunkat megkárosítjuk. Ezt jelenti ki világosan ezekkel a szavakkal: Ne kívánd stb. Mert kíváltképpen azt akarja, hogy szívünk tiszta legyen, jóllehet amíg itt élünk, nem érjük el azt. Ez tehát ugyanolyan parancsolat marad, mint a többi mind: szüntelenül vádol, és leleplezi, hogy mennyire igazak vagyunk mi Isten előtt.

⁸² Vö. Mt 7,12.

A TÍZPARANCSOLAT BEFEJEZÉSE

311–314: Minden jócselekedet forrása és csatornája

311 Ez hát a Tízparancsolat: az isteni tanítás mintadarabja arról, hogy mit kell cselekednünk, hogy Istennek tetsző legyen egész életünk. Igazi forrás és csatorna: belőle kell fakadnia és benne kell folynia mindannak, ami jócselekedet szeretne lenni. A Tízparancsolaton kívül tehát sem cselekedet, sem életmód nem lehet jó és Istennek tetsző, bármilyen nagyszerűnek és gyönyörűnek tartja is a világ. 312 Lássuk csak, hogyan dicsekedhetnek a mi nagy szentjeink egyházi rendjeikkel és nagy, nehéz cselekedeteikkel, amelyeket kitaláltak és elrendeltek, ezeket pedig elhanyagolták, mintha nagyon is könnyűek volnának, vagy régen elvégezték volna! 313 Én bizony azt hiszem, hogy két kezünkre volna bőven tennivalónk, ha gyakorolnánk a szelidséget, a türelmet és az ellenség szeretetét, a tisztaságot, a jótékonytságot stb. és mindazt, ami ezekből következik. A világ szeme azonban nem becsüli és észre sem veszi az ilyen cselekedeteket, mert nem rendkívüliek és nem hivalkodók, nincsenek különleges időhöz és helyhez, szokásokhoz és <1040> cselekményekhez kötve, hanem a közönséges hétköznapi élet dolgai ezek, amelyeket megtehet egyik szomszéd a másikkal is. Ezért nincs tekintélyük. 314 Amazoktól azonban eláll az ember szeme-szája, sőt fokozzák ezt nagy pompával, költséggel és gyönyörű építkezéssel, és úgy kicsinosítják, hogy minden ragyog és tündököl: itt füstölnek, ott énekelnek és csengetnek, amott gyertyákat és tüzeket gyújtanak, hogy ezektől semmi mást ne lehessen hallani és látni. Mert ha a pap kiáll aranyos miseruhában, vagy egy laikus egész nap térden csúszik a templomban, azt olyan gyönyörű cselekedetnek mondják, hogy senki sem győzi eléggé dicsérni. Ha azonban egy szegény leányka kisgyermeket gondoz, és hűségesen megteszi azt, amit parancsoltak neki, az semmit sem számít. Mit keresnének egyébként kolostor-
raikban a szerzetesek és az apácák?

315–316: Ennél magasabb rendű élet nincsen

315 Lásd, hát nem átkozott elbizakodottság-e az, ha ezek a nekikese-redett szentek arra vetemednek, hogy magasabb rendű, jobb életet és rendeket találjanak ki, mint amilyent a Tízparancsolat tanít, és ahogyan mondtuk, azt állítják, hogy ez csak a közönséges embereknek való egyszerű élet, az övék azonban a szenteknek és a tökéleteseknek való!⁸³ 316 Azt pedig nem látják ezek a nyomorult vakok, hogy egy ember sem érheti el azt, hogy a Tízparancsolatból csak egyet is megtartsa úgy, ahogyan azt meg kell tartanunk. Hiszen majd hallani fogjuk, hogy a Hitvallásnak és a Miatyánknek is segítségünkre kell jönnie, hogy erőt keressünk, kérjünk és kapjunk szüntelenül. Dicsekedésük tehát annyit ér, mintha így dicsekednék és azt mondanám: Bizony egy garasom sincs, de tíz aranyat könnyen kifizetek.

317–318: A legmagasabb értékmérő

317 Ezt azért mondom és hangsúlyozom, hogy végre megszabaduljunk ettől a szegyenletes visszaéléstől, amely mély gyökeret vert, és még mindig hozzátapad mindenkihez, és hogy hozzászokjék a föld minden rendű és rangú embere ahhoz, hogy csak a Tízparancsolatra figyeljen, és azzal törődjék. Hiszen sohasem fognak olyan tanítást és életrendet kitalálni, amely felér a Tízparancsolattal. Mert ez olyan magas mértéket állít, hogy emberi erővel senki meg nem üti, aki pedig megüti, az mennyei, angyali ember, és messze meghaladja a világ minden szentségét. 318 Vedd csak elő, és vizsgáld meg magadat jól, vesd bele minden erődöt és képességedet: majd annyi tennivalót ad, hogy nem keresel és nem becsülsz más cselekedetet vagy szentséget.

319–320: Ismételjük Isten szavát!

319 Tanításul és intésül elég ennyi <1042> az általános keresztyén tanítás első részéről. Befejezésül azonban ismételnünk kell azt a hozzá tartozó szöveget, amelyet fentebb az első parancsolatnál is fejteget-

⁸³ Lásd fentebb a 197. szakasz jegyzetét, 215. o.

tünk, hogy lássuk, milyen fontosnak tartja Isten azt, hogy megtanuljuk a Tízparancsolat helyes cselekvését és gyakorlását.

320 „Én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok! Megbüntetem az atyák bűnéért a fiakat is három, sőt négy nemzedéken át, ha gyűlölnek engem. De irgalmasan bánok ezer nemzedéken át azokkal, akik szeretnek engem, és megtartják parancsolataimat.” (2Móz 20,5–6)

321–323: Minden parancsolatra külön is érvényes

321 Jóllehet ez a kiegészítés elsősorban az első parancsolathoz csatlakozik – ahogyan azt fentebb mondtuk –, mégis valamennyi parancsolatért adatott, hogy valamennyi erre utaljon és erre vonatkozzék. Ezért mondtam, hogy ezt az ifjúság elé kell tárnunk, és szívébe kell vésnünk, hogy megtanulja, megjegyezze és lássa, hogy mi sarkalljon és kényszerítsen minket a Tízparancsolat megtartására. Úgy kell tehát erre tekintenünk, mintha ez a mondat minden parancsolathoz külön csatlakoznék, hogy mindegyiknél és mindegyikben érvényesüljön.

322 Ezek az igék pedig – ahogyan mondtuk – haragos fenyegetést és kedves ígéretet foglalnak egybe: ijesztenek és intenek, sőt biztatnak és ösztönöznek arra, hogy igéjét isteni komolysága szerint fogadjuk, és nagyra becsüljük. Hiszen ő maga jelenti ki, hogy mennyire fontos ez neki, és milyen szigorúan fog őröködni felette. Szörnyen és rettenetesen megbüntet mindenkit, aki megveti és megszegi parancsolatait.

323 Viszont gazdagon megjutalmazza, áldással és minden jóval megajándékozva azokat, akik nagyra becsülik, szívesen cselekszenek és élnek azok szerint. Ezzel azt követeli tőlünk, hogy mindez olyan szívből fakadjon, amely Istent féli, és Istenre figyel, e félelemből pedig
240 kerüli mindazt, ami ellenkezik akaratával, hogy meg ne haragítsa őt; viszont egyedül benne bízik, és kedvéért megteszi azt, amit kíván; hiszen olyan kedvesen szól, mint egy apa, és felkínálja nekünk minden kegyelmét és javát.

324–325: Isten félelme és szeretete

324 Éppen ez az első és legfőbb parancsolat értelme és helyes magyarázata. Ebből kell fakadnia és erednie a többinek is. Vagyis ez az ige: „Ne legyen más Istened!” a legegyszerűbb módon <1044> csupán azt akarja mondani, amit ezzel követel: „Félj és szeress engem, és bízzál bennem, mert én vagyok a te egyetlen igaz Istened!” Ha ugyanis a szív ilyen viszonyban van Istennel, akkor betöltötte ezt és a többit is mind. Viszont aki bármi mást fél és szeret mennyen és földön, az sem ezt, sem a többit nem fogja megtartani. 325 Így prédikálta és ismételte az egész Írás mindenütt ezt a parancsolatot, mindent erre a kettőre: Isten félelmére és az Isten iránti bizalomra vonatkoztatott. Főként pedig Dávid próféta ismétli ezt a Zsoltárokból mindenütt. Amikor például ezt mondja: „Az istenfélőkben gyönyörködik az Úr, azokban, akik az ő szeretetében bíznak” (Zsolt 147,11), mintha az egész parancsolatot egyetlen verssel magyarázná, és ezt mondaná: Gyönyörködik az Úr azokban, akiknek nincs más Istenük.

326: Az első három parancsolat alapja

326 Így kell tehát az első parancsolatnak világítania, és fényével valamennyi többibe hatolnia. Ezért bele is kell fonnod valamennyi parancsolatba ezt a részt, mint a koszorúba a záró csokrot és a tartóabróncsot, hogy elejét és végét összefogja, és az egészet összetartsa, úgyhogy mindig ismétljük, és el ne felejtjük. Például a második parancsolatban az, hogy Istent féljük, és nevét ne használjuk átkozódásra, hazudozásra, csalásra és másféle megtévesztésre vagy alávalóságra, hanem használjuk helyesen és jól, segítségül hívásra, imádkozásra, magasztalásra és hálaadásra: szintén az első parancsolatban megkívánt szeretetből és bizalomból ered. Hasonlóképpen kell ennek a félelemnek, szeretetnek és bizalomnak arra ösztönöznie és kényszerítenie minket, hogy meg ne vessük ígését, hanem tanuljuk, örömmel hallgassuk, szentnek tartsuk, és megbecsüljük.

327–329: A többi hét parancsolat alapja

327 A felebarátunkról szóló parancsolatoknál is az első parancsolat erejéből következik az, hogy tiszteljük apánkat és anyánkat, előjáróinkat és minden felsőbbiséget, szót fogadjunk és engedelmeskedjünk nekik, nem önmagunkért, hanem Istenért. Mert nem apádra és anyádra kell nézned, nem őket kell félned, kedvükért valamit megtenned vagy el nem követned, hanem arra nézz, amit Isten vár tőled, sőt teljes határozottsággal számon is kér majd. Ha elmulasztod, haragos bírád, ha viszont megteszed, kegyelmes atyád.

328 Hasonlóképpen függ össze az első parancsolattal az is, hogy ne bántsod és ne károsítsd meg felebarátodat, ne erőszakoskodjál vele, semmiképpen meg ne sértsd, akár testéről, akár hitvestársáról, akár javairól, akár becsületéről, akár <1046> igazáról van szó – így következnek a tilalmak egymás után –, még ha lehetőség és okod volna is rá, és senki meg nem szólta érte; ellenben tégy jót mindenkiel, segíts és támogass mindenkit, ahol és ahogyan teheted, egyedül Isten kedvéért és tetszésére, és bízzál abban, hogy mind ezért bőségesen megfizet néked. 329 Láthatod tehát, hogy az első parancsolat a fő és a forrás; ez érvényesül valamennyi többiben, azok viszont visszatérnek hozzá, és belekapaszkodnak, úgyhogy kezdete és vége teljesen egybekapcsolódik és összefonódik.

330–332: Egész életünk a Tízparancsolat gyakorlása

242 330 Ilyesmit – mondom – hasznos és szükséges mindig az ifjúság elé tárni, inteni és emlékeztetni arra, hogy ne úgy nevelkedjék, mint az állat, veréssel és kényszerítéssel, hanem Isten félelmében és tiszteletében. Ha ugyanis meggondoljuk és megszívleljük, hogy nem emberi elmejáték az, hanem a magasságos Felség parancsolatai, aki komolyan öröködik felettünk, haragjával és büntetéssel sújtja azokat, akik megvetik, viszont áradó bőséggel fizet meg azoknak, akik megtartják ezeket: akkor ez magától arra ösztönöz és indít minket, hogy örömezt cselekedjünk Isten akaratát.

331 Nemhiába parancsolja az Ótestamentumban, hogy fel kell

írni a Tízparancsolatot minden ajtóra, falra és sarokra, sőt a ruhákra is,⁸⁴ nem azért, hogy csak fel legyen írva és mutogassák, ahogyan a zsidók tették,⁸⁵ hanem azért, hogy szüntelenül előttünk legyen, állandóan gondoljunk rá, és kövessük minden cselekedetünkben és egész életünkben, sőt ezt gyakorolja mindenki napról napra, minden eseménynél, vállalkozásnál és foglalkozásnál, mint ha mindenütt ez volna felírva, ahova néz, ahol megáll és jár. 332 Így bő alkalmat találnánk otthon, saját házunkban és szomszédaink között is a Tízparancsolat gyakorlására: senkinek sem kellene érte messzire mennie.

333: A legdrágább ajándéka Istennek

333 Ebből megint csak azt látjuk, hogy mennyivel nagyobbra kell tartanunk és becsülnünk ezt a Tízparancsolatot minden más rendnél, parancsolatnál és cselekedetnél, amelyet ezen kívül tanítanak és gyakorolnak. Mert ezzel így kérkedhetünk, és ezt mondhatjuk: Sorakozzék fel valamennyi bölcs és szent, hadd lássuk, tudnak-e csak egyetlen olyan cselekedetet is bemutatni, amely a parancsolatok cselekedeteihez fogható. Hiszen Isten komolyan követeli és parancsolja ezeket fenséges haragjának és büntetésének terhe mellett, és azt a gyönyörű ígéretet fűzi hozzá, hogy <1048> elhalmoz minket minden jóval és áldással. Ezeket tehát minden más tanításnál nagyobbra kell becsülnünk és értékelnünk, mert az a legdrágább kincs azok között, amelyeket Istentől kaptunk.

⁸⁴ Vö. 5Móz 6,8–9; 11,20; 2Móz 13,9.

⁸⁵ Vö. Mt 23,5.

Második rész: A hitvallás

1–4: Tanítás alapján Isten ismeretére jutni

1 A keresztyén tanítás első részét hallottuk eddig, és megismerkedtünk benne mindazzal, amit Isten akarata szerint cselekednünk vagy kerülnünk kell. Helyesen következik most a Hitvallás, amely élénk tárja mindazt, amit Istentől kell várnunk és kapnunk, és röviden szólva megtanít Isten teljes ismeretére. 2 Ez pedig éppen arra jó, hogy tudjuk cselekedni azt, amit a Tízparancsolat szerint cselekednünk kell. Mert az – mint fentebb mondtuk – olyan magas mértéket állít, hogy minden ember ereje együttvéve is csekély és gyenge arra, hogy megfeleljen annak. Ezt a részt tehát éppen úgy meg kell tanulnunk, mint amazt, hogy tudjuk, hogyan szerezzük meg, miből és mivel merítsük ezt az erőt. 3 Hiszen ha a Tízparancsolatot a magunk erejéből is teljesíthetnénk úgy, ahogyan azt teljesíteni kell, akkor semmi másra nem szorulnánk: sem a Hitvallásra, sem a Miatyánkra. 4 Mielőtt azonban kifejtjük a Hitvallásnak ezt a hasznát és szükségességét, elegendő egyelőre az egészen egyszerű híveknek, hogy magát a Hitvallást felfogják és megértssék.

244 5–8: Tizenkét cikk helyett három hitágazat

5 Először: A Hitvallást eddig tizenkét cikkre osztották,⁸⁶ jöllehet ha egyenként fogalmaznánk meg minden olyan tételt, amely az Írásban található és a Hitvalláshoz tartozik, sokkal több cikk volna, sőt nem

⁸⁶ A 4. századtól ismert hagyomány szerint az Apostoli hitvallás tizenkét mondatát egy-egy apostol írta.

is lehetne mindegyiket ilyen kevés szóval világosan kifejezni. 6 De hogy könnyen és egyszerűen felfogható legyen – hiszen gyermekeknek kell tanítanunk! –, az egész Hitvallást röviden három fő cikkbe, ágazatba foglaljuk az Istenség három személye⁸⁷ szerint, mert rájuk vonatkozik mindaz, amit hiszünk; úgyhogy az Atyaistenről szóló első hitágazat magyarázza a teremtetést, a Fiúról szóló második a megváltást, a Szentlélekről szóló harmadik a megszentelést. 7 Mintha ebbe a néhány szóba sűríténénk a hitvallást: „Hiszek az Atyaistenben, aki teremtett engem, hiszek a Fiúistenben, aki megváltott engem, hiszek a Szentlélekben, aki megszentel engem.” <1050> Egy Isten és egy hit, de három személy, ezért három hitágazat vagy hittétel. 8 Most tehát röviden végigfutunk a hitvallás szövegén.

AZ ELSŐ HITÁGAZAT

9 Hiszek egy Istenben,⁸⁸ mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében.

10–11: Válasz az első parancsolatra

10 Ez egészen röviden ábrázolja és jellemzi az Atyaisten valóságát, akarátát, munkáját és cselekvését. Miután ugyanis a Tízparancsolat arra intett, hogy ne legyen több Istenünk az egynél, most azt kérdezzük: „Kicsoda az Isten, mit cselekszik, hogyan lehet dicsérni vagy jellemezni és leírni, hogy megismerjük?” Éppen erre tanít meg ez és a következő két hitágazat. A hitvallás tehát nem más, mint a keresztyének válasza és vallástétele az első parancsolatra. Ha például megkérdeznénk egy kisgyermeket: 11 „Kedvesem, milyen Istened van, mit tudsz róla?”, ezt felelhetné: „Az én Istenem először is az Atya, aki megteremtette a mennyet és a földet. Ezen az egyen kívül semmit

245

⁸⁷ Az ógyeházi teológiai nyelvben a személy nem különálló létezőt jelentett, hanem az isteni lényeg három sajátosságát, hasonlóan ahhoz, amikor egy fának három ága van.

⁸⁸ Luthernél: „Hiszek az Istenben”.

sem tekintek Istennek, mert nincs senki más, aki mennyet és földet tudna teremteni.”

12–18: Tőle és javunkra van minden

12 A tanult embereknek és a dolgokban kissé jártasaknak azonban mind a három hitágazatot részletesen fejtegethetjük, és annyi részre oszthatjuk, ahány szó van benne. De a kis iskolásoknál elég rámutatni a legszükségesebbre, tehát ahogyan mondtuk, arra, hogy ez a hitágazat a teremtésről szól, vagyis, hogy ragaszkodjunk ehhez a szóhoz: „mennynek és földnek Teremtője”. 13 Mármost mit jelent ez, és hogyan érted ezt a mondatot: „Hiszek Istenben, a mindenható Atyában, a Teremtőben” stb.? Felelet: Azt gondolom és hiszem, hogy Isten teremtménye vagyok, vagyis, hogy ő adta és szüntelenül fenntartja testemet, lelkemet és életemet, kis és nagy tagjaimat, minden érzékemet, eszemet és értelmemet, és így tovább; ételt és italt, ruházatot, megélhetést, feleséget és gyermeket, háznépet, házat és gazdaságot stb.; 14 sőt javam és életszükségleteim szolgálatára rendelte minden teremtményét: a Napot, a Holdat és az égi csillagokat, a nappalt és az éjszakát, levegőt, tüzet, vizet, földet és mindazt, amit az hordoz és terem, madarat, halat és egyéb állatokat, gabonát és mindenféle növényt, 15 továbbá minden más testi és mulandó jót: jó kormányzatot, békét, biztonságot. 16 Azt tanuljuk tehát ebből a hitágazatból, hogy egyikünk sem kapta önmagától, nem is tarthatja fenn önmagában sem <1052> életét, sem semmit abból, amit most felsoroltunk és még felsorolhatnánk, bármilyen kicsiny és jelentéktelen az. Mindez pedig benne van ebben a szóban: „Teremtő”.

246 17 Ezenkívül valljuk azt is, hogy az Atyaisten nemcsak nekünk adta mindazt, amink van, és amit szemünkkel látunk, hanem napról napra meg is védi és meg is őrzi minden gonosztól és szerencsétlenségtől, elhárít minden veszedelmet és balesetet. Mindezt pedig csupa meg nem érdemelt szeretetből és jóságból teszi, olyan szerető atyaként, aki úgy gondoskodik rólunk, hogy semmi baj ne érjen minket. 18 Ennek részletes kifejtése azonban a hitágazat másik két részébe tartozik, amelyben ezt mondjuk: „mindenható Atya”.

19–22: Visszaélés Isten jó adományaival

19 Ebből önként adódik és következik az, hogy mivel Isten adja, tartja fenn és őrzi meg napról napra mindazt, amink van, sőt azt is, ami a mennyben és a földön van: bizony tartozunk neki azzal, hogy ezért szüntelenül szeressük, dicsérjük és áldjuk, röviden: mindenestől szolgáljuk őt úgy, ahogyan ezt a Tízparancsolatban követeli és parancsolja. 20 Sokat kellene beszélnünk, ha részleteznénk, hogy milyen kevesen hiszik ezt a hitágazatot. Bizony mindnyájan elsiklunk fölötte, halljuk és mondjuk, de nem látjuk, és nem gondoljuk meg, hogy mit adnak elénk ezek a szavak. 21 Ha ugyanis szívünkben hinnénk ezt, akkor aszerint cselekednénk is, és nem viselkednénk olyan gőgösen, nem kérkednénk, és nem dülleszténénk mellünket úgy, mintha magunknak köszönhetnénk életünket, gazdagságunkat, hatalmunkat és becsületünket stb., és mintha megilletne minket a félelem és a szolgálat. Így viselkedik a fonákjára fordult és vakságba merült szerencsétlen világ is: visszaél Isten minden jó adományával, úgyhogy csak is nagyravágyását, kapzsiságát, szenvedélyét és élvezetvágyát elégíti ki vele, Istent pedig arra sem méltatja, hogy hálát adjon neki, vagy Urának és Teremtőjének tekintse.

22 Mindnyájunkat megalázna és megrémítene ez a hitágazat, ha hinnénk. Hiszen napról napra vétkezünk szemünkkel, fülünkkel, kezünkkel, testünkkel és lelkünkkel, pénzünkkel és javainkkal, és mindazzal, amink van; hát még azok, akik ráadásul Isten ígéje ellen is hadakoznak! A keresztyéneknek azonban az az előnyük, hogy tudják, hogy szolgálattal és engedelmisséggel tartoznak neki mindezt.

23–24: Mindent Isten dicsőségére!

23 Gyakoroljuk <1054> hát ezt a hitágazatot mindennap: vessük szívünkbe, emlékeztessen rá mindaz, amit látunk, mindaz a jó, amiben részesülünk, és az is, ha bajból vagy veszedelemből kimenekedünk. Hiszen Isten azért adja és cselekszi velünk mindezt, hogy megérezzük és meglássuk benne atyai szívét és felénk áradó szeretetét. Ettől felhevülne és felgerjedne szívünk arra, hogy hálások legyünk, és Isten dicsőségére és magasztalására használjuk mindezt a jót. 24 Ez hát

röviden ennek a hitágazatnak az értelme. Ennyire az egyszerű hívőnek is szüksége van elsősorban azért, hogy megtanulja, mit kaptunk és kapunk Istentől, és mivel tartozunk ezért. Igen nagyszerű ismeret ez, de még nagyobb kincs. Hiszen így látjuk meg, hogy az Atya önmagát adta nekünk minden teremtményeivel együtt, és gazdagon ellát minket ebben az életben, nem is szólván arról, hogy ráadásul eláraszt kimondhatatlan értékű örök javakkal Fia és a Szentlélek által, ahogyan ezt hallani fogjuk.

A MÁSODIK HITÁGAZAT

25 És a Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, a mi Urunkban, aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától, szenvedett Poncius Pilátus alatt, megfeszítettet, meghalt és eltemetettet, alászállt a poklokra, harmadnapon feltámadott halottak közül, fölment a mennybe, ott ül Istennek, a mindenható Atyának jobbján, onnan jön el ítélni élőket és holtakat.

26–27: Jézus Urammá lett

248 26 Itt az Istenség második személyét ismerjük meg, hogy lássuk, mit kaptunk Istentől az előbbi mulandó javakon kívül, vagyis azt, hogy önmagát maradéktalanul megüresítette, és nem tartott vissza semmit, amit nem adott volna nekünk. Ez a hitágazat nagyon gazdag tartalmú és széles körű, de hogy ezt is röviden és gyermekien fejteggessük, kiemelünk belőle egy szót, és abba sűrítjük egész tartalmát, hogy – ahogyan mondtuk – megtanuljuk belőle, hogyan váltattunk meg. Ezekre a szavakra támaszkodunk tehát: „Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.”

27 Ha azt kérdezi valaki: Mit hiszel Jézus Krisztusról a második hitágazat szerint? – feleld röviden: Hiszem, hogy Jézus Krisztus, Isten valóságos Fia, <1056> urammá lett. Mit jelent az, hogy urammá lett? Azt, hogy megváltott engem bűntől, ördögtől, haláltól és minden nyomorúságtól. Azelőtt ugyanis nem volt sem uram, sem királyom,

hanem a bűn és a vakság bilincseibe vert, halálra ítélt fogoly voltam az ördög hatalmában.

28–30: Jézus a Szabadító

28 Miután ugyanis az Atyaisten megteremtett, és mindenféle jóval megáldott minket, eljött az ördög, és engedetlenségbe, bűnbe, halálba és mindenféle bajba sodort, úgyhogy örök kárhozatra ítélve éltünk Isten haragja és átká alatt; de rá is szolgáltunk, és meg is érdemeltük. 29 Nem volt itt tanács, segítség vagy vigasztalás, míg Istennek ez az egyetlen és örök Fia mérhetetlen jóságával meg nem könyörült szenvedésünkön és nyomorúságunkon, és el nem jött a mennyből, hogy segítsen rajtunk. 30 Elűzte ezeket a zsarnokokat és hóhérokat mind, és helyükbe lépett ő, Jézus Krisztus, az élet, az igazság, minden jó és üdvösség Ura, kiragadott minket, szegény elveszett embereket a pokol torkából, megszerzett magának, szabaddá tett, visszavitt az Atya irgalmába és kegyelmébe, és sajátjaként védelmébe és oltalmába vett, hogy kormányozzon minket igazságával, bölcsességével, hatalmával, életével és boldogságával.

31–33: Jézus mindent értünk tett

31 Ennek a hitágazatnak tehát az a veleje, hogy az Úr szócska egyszerűen azt jelenti: Megváltó, vagyis olyan valaki, aki az ördögtől Istenhez, halálból életre, bűnből igazságra vitt minket, és megtart ezekben. A hitágazat egymást követő mondatai nem is tesznek mást, mint hogy kijelentik és kifejtik, hogyan és mivel történt ez a megváltás: mit fizetett, mennyit fáradt és vállalt ő azért, hogy megnyerjen és uralma alá vonjon minket, vagyis, hogy emberré lett, a Szentlélektől és Szűztől minden bűn nélkül fogantatott és született, hogy Úrrá legyen a bűnön; továbbá szenvedett, meghalt és eltemettetett, hogy eleget tegyen értem, és megfizessen azért, ami vétkem volt, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem tulajdon drága vérével.⁸⁹ Mindezt pedig azért, hogy Urammá legyen. Hiszen ebből semmit sem tett önmagáért, rá

⁸⁹ Vö. 1Pt 1,18–19.

sem szorult volna. Azután pedig feltámadt, elnyelte és legyűrte a halált,⁹⁰ végül pedig mennybe ment, és átvette az uralmat az Atya jobbján, hogy az ördög és minden hatalmasság neki engedelmeskedjen, és lába elé boruljon, míg végül <1058> az ítélet napján egészen elválaszt és elkülönít minket a gonosz világtól, az ördögtől, a haláltól, a bűntől stb.

32 De ezeknek az egyes részeknek külön-külön kifejtése nem a rövid gyermekprédikációba való, hanem nagy prédikációkba egész éven át, különösen azokban az időszakokban, amelyek arra rendeltettek, hogy részletesen tárgyaljuk az egyes hittételeket Krisztus születéséről, szenvedéséről, feltámadásáról, mennybemeneteléről stb.

33 De az egész evangélium is, amelyet prédikálunk, azt célozza, hogy jól értsük ezt a hitágazatot, mert egész üdvösségünknek és boldogságunknak ez az alapja: olyan gazdag tartalmú és széles körű, hogy mindig akad rajta elég tanulnivalónk.

A HARMADIK HITÁGAZAT

34 Hiszek a Szentlélekben, a szent keresztyén egyházat, a szentek közösségét, a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök életet. Ámen.

35–37: A Szentlélek megszentel

35 Ezt a hitágazatot nem tudom találóbb cím alá foglalni, mint – ahogyan mondtam – hogy a megszentelésről szól; mert a Szentleket jellemzi és ábrázolja azzal a szolgálataival együtt, hogy megszentel.

A Szentlélek szóra kell tehát támaszkodnunk, mert olyan tömör ez, hogy nem találhatnánk ennél jobbat. 36 Az Írás szerint ugyanis többféle lélek van, például emberi lélek,⁹¹ mennyei lélek⁹² és gonosz lélek.⁹³

⁹⁰ Vö. Ézs 25,8; 1Kor 15,54–55.

⁹¹ Vö. például 1Kor 2,11.

⁹² Luther ezeken a jó angyalokat értette, vö. 2Makk 11,6; 15,23.

⁹³ Vö. például 1Sám 16,14.23; Tób 3,8; ApCsel 19,12.15.

De csak Isten lelkét nevezi Szentléleknek, mert ő az, aki minket megszentelt, és még mindig megszentel. Ahogyan tehát az Atyát Teremtőnek, a Fiút Megváltónak nevezzük, úgy kell a Szentlelket is cselekvéséről Szentnek vagy Megszentelőnek neveznünk. ³⁷ De hogyan történik ez a megszentelés? Felelet: Ahogyan a Fiú születésével, halálával, feltámadásával stb. szerezte meg azt az uralmat, amellyel magáévá tett minket, úgy végzi a Szentlélek a megszentelést a következőkkel: a szentek gyülekezetével vagy a keresztyén egyházal, a bűnök bocsánatával, a test feltámadásával és az örök élettel, vagyis azzal, hogy először is szent gyülekezetébe visz, és az egyház ölébe tesz minket, rajtuk keresztül prédikál nekünk, és elvezet Krisztushoz.

38–39: A Szentlélek elvezet Krisztushoz

³⁸ Mert sem te, sem én soha semmit nem tudhatnánk Krisztusról, nem is hihetnénk benne, Urunkká sem lehetne, ha a Szentlélek az evangélium hirdetésével fel nem kínálná, és szívünkbe nem adná. A cselekedet megtörtént és elvégeztetett, mert Krisztus megvette és megszerezte számunkra a kincset szenvedésével, halálával, <1060> feltámadásával stb. De ha ez a cselekedet rejtve maradna, úgyhogy senki sem tud róla, akkor hiába volna és kárba veszne. Hogy azonban ez a kincs ne maradjon elásva, hanem kamatozzék, és hasznát vegyék, Isten kibocsátotta és hirdetteti az ígét, és a Szentlelket adja benne, hogy helybe hozza és ránk ruházza ezt a kincset, a megváltást. ³⁹ A megszentelés tehát az Úr Krisztushoz vezetés, mégpedig azért, hogy olyan kincset kapjunk ajándéku, amelyet magunk nem tudnánk megszerezni.

40–42: A Szentlélek eszköze az egyház

⁴⁰ Igyekezzél hát ezt a hitágazatot minél jobban megérteni. Ha ezt kérdezik: „Hogyan érted ezeket a szavakat: Hiszek a Szentlélekben”? –, tudd rá felelni: „Hiszem, hogy a Szentlélek megszentel engem, ahogyan neve mutatja.” ⁴¹ De hogyan végzi ezt, vagy mi a módja és eszköze? Felelet: „A keresztyén egyház, a bűnök bocsánata, a test feltámadása és az örök élet.” ⁴² Mert először is külön gyülekezete van a

világban. Ez az az anya,⁹⁴ aki minden egyes keresztyént fogam és hordoz Isten ígéje által, amelyet a Szentlélek jelent ki és terjeszt, amelyel megvilágosítja és lángra gyújtja a szíveket, hogy megértsék és befogadják az ígét, csüngjenek rajta, és ragaszkodjanak hozzá.

43–46: A Szentlélek életre kelti az ígét szívünkben

43 Ha pedig a Szentlélek nem hirdetteti, és nem kelti életre az ígét a szívben, hogy megragadja azt, akkor kárba vész. Így történt a pápaság alatt is: pad alá rejtették a hitet, úgyhogy senki sem tekinthette Krisztust Úrnak és a Szentlelket Megszentelőnek. Vagyis senki sem hitte, hogy Krisztus olyan Urunk, aki cselekedetünk és érdemünk nélkül ekkora kincset szerzett nekünk, és kedvessé tett minket az Atya előtt.

44 Mi volt hát a hiba? Az, hogy nem volt ott a Szentlélek, aki ezt kijelentette és hirdethette volna. Sőt olyan emberek és gonosz lelkek működtek, akik azt tanították nekünk, hogy cselekedeteinkért üdvözlünk és kapunk kegyelmet. 45 Ezért nem is keresztyén egyház az. Mert ahol nem prédikálják a Krisztust, ott nincs Szentlélek sem, aki alkotja, elhívja és egybegyűjti a keresztyén egyházat, amely nélkül senki sem juthat az Úr Krisztushoz. 46 Legyen ennyi elég a hitágazat velejéről. Mivel azonban a benne felsorolt részek nem elég világosak az egyszerű hívek számára, röviden ezeket is megbeszéljük.

47–48: Az „ecclesia” jelentése

47 A Hitvallás a szent keresztyén egyházat *communio sanctorum*nak, a szentek közösségének nevezi. Mindkét kifejezés: egyház és szentek közössége, ugyanazt <1062> jelenti, de régen ez az utóbbi nem volt a szövegben.⁹⁵ Rosszul és értelmetlenül is fordították németre így: eine

⁹⁴ A gondolat, hogy az egyház a keresztyének anyja, ősi hagyomány. Cyprianus egyházatyja (†258) írta: „Isten nem lehet (már) az Atyja annak, akinek az egyház nem anyja.” (*A katolikus Egyház egységéről*, 6; Ladocsi Gáspár ford., in: ÓI 15: 247; PL 4: 519.)

⁹⁵ Luther már 1519-ben ezt a nézetet képviselte. A „szentek közössége” (*communio sanctorum*) kifejezés valóban először csak 400 körül mutatható ki az *Apostoli hitvallás* szövegében (BSLK XI; DH 19). Lásd még az *Apostoli hitvallás* kísérő tanulmányában, KK 1.

Gemeinschaft der Heiligen, a szentek közössége. Ha világosan akar-nánk kifejezni értelmét, akkor német észjárás szerint egészen más-képp kellene mondanunk. Az *ecclesia* szó ugyanis németül igazában *Versammlung*ot, gyűlést jelent. ⁴⁸ Mi azonban megszoktuk a *Kirche* szócskát. Ezt az egyszerű hívek nem az egybegyűlt népre, hanem a felszentelt házra vagy épületre értik, pedig a házat csak azért volna szabad *Kirché*nek nevezni, mert egybegyülekezik benne a nép. Mert mi, akik összegyülekezünk, mi építünk és szerzünk magunknak kü-lön helyiséget, és a gyülekezetről nevezzük el a házat.

A *Kirche* szócska tehát igazában *eine gemeine Sammlung*ot, álta-lános gyűlést, közgyűlést jelent, nem is német eredetű, hanem görög, éppen úgy, mint az *ecclesia* szó; ezek ugyanis a maguk nyelvén *ky-ria*-nak nevezik azt, amit latinul *curiának* mondanak.⁹⁶ Jól németül, a mi anyanyelvünkön tehát a *Kirché*t *eine christliche Gemeinde*⁹⁷ oder *Sammlung*nak, keresztyén gyülekezetnek vagy gyűlésnek, vagy még helyesebben és világosabban *eine heilige Christenheit*nek, szent ke-resztyénségnek kellene neveznünk.⁹⁸

49–50: A „*communio sanctorum*” jelentése

49 A *communio* szó jelentése sem *Gemeinschaft* (közösség),⁹⁹ hanem *Gemeine* (gyülekezet). Ez pedig csak széljegyzet vagy magyarázat, amellyel valaki azt akarta megvilágítani, hogy mit jelent a keresztyén egyház. Ebből azután a mieink, akik sem latinul, sem németül nem

⁹⁶ A német *Kirche* szó nem a görög *kyria*, illetve a latin *curia* szóból ered, hanem a görög *kyriakon*, illetve a vulgáris görög *kyrikon* szóból, amelynek jelentése: az Úr háza (BSLK 656; PRÖHLE 1983, 268. 21. jegyz.; BSELK 1062).

⁹⁷ Bibliafordításaiban Luther a görög ekkleszia szót mindig a *Gemeine* szóval for-dította, vö. Mt 16,18; ApCsel 19,39–40; 1Kor 1,2; Gal 1,2. Lásd még LUTHER: *Nagy hitvallás az úrvacsoráról* (1528), in: LM 5: 430; WA 26: 506,30–507,6.

⁹⁸ Vö. LUTHER: *A zsinatokról és az egyházzól* (1539), in: LVM 2: 646–657; LM 6: 400–402; WA 50: 624,15–625,15. Itt is amellett kardoskodik, hogy a vak és homályos *Kirche* szó helyett a keresztyénség vagy keresztyén nép kifejezést használjuk.

⁹⁹ A német *Gemeinschaft* (közösség) szó Luther idejében még nem jelentette az emberek csoportját, mint manapság, hanem valaminek a közös voltát. A latin *com-munio* viszont jelenti a csoportot és a közös részesedést is valamiben.

tudtak, *Gemeinschaft der Heiligen*, szentek közösségét csináltak, pedig németül senki sem mondja, nem is érti ezt így. Németül helyesen *ein Gemeinde der Heiligen*nek, szentek gyülekezetének kellene neveznünk, vagyis olyan gyülekezetnek, amelyben csupa szent van; vagy még világosabban *ein heilige Gemein*ének, szent gyülekezetnek. 50 Ezt azért mondom el, hogy értsük ezeket a szavakat: a szentek közössége, mert ezt már úgy megszoktuk, hogy nehéz kiirtani, és mindjárt eretnokségnek számít, ha egy szót kicserélünk.

51–53: A Szentlélek beilleszt a hívők közösségébe

51 E betoldás értelme és veleje tehát ez: Hiszem, hogy él a földön egy szent nép és gyülekezet: csupa szent, egy fő, Krisztus alatt, a Szentlélek hívta egybe, egy <1064> a hite, a szándéka és a gondolkodása, sokféle adománya van, de egységes a szeretetben, nincs benne szakadás és elkülönülés. 52 Én is egyik része és tagja vagyok, minden javainak élvezője és részesztársa.¹⁰⁰ A Szentlélek vitt oda, és illesztett testébe úgy, hogy meghallottam és hallgatom Isten igéjét; mert így kezdünk bejutni. Azelőtt ugyanis egészen az ördögé voltunk, sem Istenről, sem Krisztusról nem tudtunk semmit. 53 A Szentlélek pedig szent gyülekezetével, keresztyénségével marad az ítélet napjáig. Gyülekezete által ragad meg minket, és arra használja azt, hogy hirdesse és terjessze az ígét, amellyel a megszentelést végzi és növeli, hogy napról napra növekedjünk és erősödjünk a hitben és annak gyümölcseiben, amelyeket ő terem.

54–56: Bűnbocsánat az ige és szentségek által

254 54 Hisszük továbbá, hogy a keresztyén gyülekezetben kapjuk bűneink bocsánatát, mégpedig a szentségek és a feloldozás, valamint az egész evangélium mindennemű vigasztaló ígéje által. Ide tartozik tehát az, amit a szentségekről kell prédikálnunk: egyszóval az egész evangéli-

¹⁰⁰ Vö. 1Kor 1,9: „...az ő Fiával, Jézus Krisztussal, a mi Urunkkal való közösségre.” Szélgjegyzetében Luther: „Azaz: örököstársak és részesztársai vagytok Krisztus minden ajándékának”, in: WA.DB 7: 89.

um és a keresztyén gyülekezet minden szolgálata. Szükség is van arra, hogy szüntelenül végezzék az evangélium szolgálatát. Mert noha Krisztus megszerezte Isten kegyelmét, és a Szentlélek is elvégezte a megszentelést Isten igéjével a keresztyén egyház összességében, mégsem vagyunk soha bűn nélkül testünk miatt, amelyet még mindig magunkon cipelünk.

55 A keresztyénségben ezért minden arra rendeltetett, hogy napról napra csupa bűnbocsánatot szerezzünk az ige és szentségek¹⁰¹ által, lelkiismeretünk vizsgálatására és bátorítására, amíg itt élünk. Így gondoskodik a Szentlélek arról, hogy jóllehet vannak bűneink, mégsem árthatnak nekünk, mert a keresztyén gyülekezetben vagyunk, ahol csupa bűnbocsánat van, mert Isten is megbocsát, és mi is megbocsátunk egymásnak, hordozzuk és talpra állítjuk egymást. 56 De a keresztyénségen kívül, ahol nem hangzik evangélium, nincs bűnbocsánat sem, és nem lehetséges szent élet sem. Ezért önmaguk zárták ki és különítették el magukat a keresztyén gyülekezettől mindazok, akik nem az evangéliumban és a bűnbocsánatban keresik megszentelődésüket, hanem cselekedeteikkel szeretnék megérdemelni.

57–60: A megszentelés teljessége az örök életben

57 Amíg azonban most megkezdődött és napról napra növekszik megszentelődésünk, arra várunk, hogy testünk elpusztuljon, és elföldeljük minden szennyével együtt, de <1066> dicsőségesen jöjjön elő és támadjon fel teljes és tökéletes szentségben az új, örök életre. 58 Mert most csak félig-meddig lehetünk tiszták és szentek: szüntelenül dolgozik rajtunk a Szentlélek az igével, és napról napra bocsánatban részesít egészen addig az életig, amelyben nem lesz többé bocsánat, hanem csupa egészen tiszta és szent, teljesen kegyes és igaz ember, akik megmenekültek és megszabadultak bűntől, haláltól és minden nyomorúságtól, és új, halhatatlan, megdicsőült testben élnek.

59 Íme, mindez a Szentlélek szolgálata és cselekedete, vagyis az, hogy a megszentelést a földön elkezdji, és napról napra növeli a hitá-

¹⁰¹ A németben itt a *zeichen* szó olvasható.

gazat két tételébe foglaltak által, vagyis a keresztyén egyház és a bűnök bocsánata által. Ha pedig elporladunk, egy pillanat alatt teljessé teszi a megszentelést, és megtart benne örökké a két utolsó: vagyis a feltámadás és az örök élet által. ⁶⁰ De az itt található *Auferstehung des Fleisches*, a hús feltámadása németül szintén helytelen. Ha ugyanis a *Fleisch*, hús szót használjuk, csak a húsboltra gondolunk. Németül így mondanánk ezt helyesen: *Auferstehung des Leibes oder Leichnams*, a test vagy holttest feltámadása. Ez azonban nem jelentős, csak helyesen értsük a szavakat.

61–62: A Szentlélek szüntelenül végzi munkáját

⁶¹ Ez a hitágazat tehát olyasmiről szól, aminek állandóan történnie kell, és soha nem szűnhet meg. A teremtés ugyanis már mögöttünk van, a megváltás is elvégeztetett, de a Szentlélek szüntelenül végzi munkáját az ítélet napjáig, és arra rendeli a gyülekezetet a földön, hogy általa mondjon és cselekedjék mindent. ⁶² Hiszen keresztyén egyházát nem gyűjtötte még egybe, a bűnbocsánat osztását sem fejezte még be. Abban hiszünk tehát, aki napról napra vonz minket az igével, és hitünket adja, növeli és erősíti ugyanazzal az igével és bűnbocsánattal; ha pedig mindezt elvégezte, mi viszont ragaszkodunk hozzá, és meghalunk a világnak és minden nyomorúságnak: végül egészen és örökké megszentel minket. Ezt várjuk most hittel az ige szerint.

63–65: A három hitágazat egysége

⁶³ Íme, ez a nagyon kevés, de mégis gazdag tartalmú szó kitűnően eléd festi Isten egész valóságát, akaratát és cselekvését. Benne <1068> van minden bölcsességünk, amely meghalad minden emberi bölcsességet, szándékot és értelmet. Mert jóllehet az egész világ teljes igyekezettel kutatta, hogy kicsoda az Isten, mi a szándéka, és mit cselekszik: ebből soha semmit meg nem sejtett. Itt azonban mindezt bőségesen megtalálod. ⁶⁴ Mert itt, ebben a három hitágazatban ő maga jelentette ki és tárta fel atyai szívének és kimondhatatlan szeretetének legnagyobb mélységeit. Hiszen éppen azért teremtett minket, hogy megváltson és megszenteljen; és miután nekünk adott és ránk költött mindent, ami

mennyen és földön van: Fiát és Szentlelkét is nekünk adta, hogy velük magához vonjon minket. ⁶⁵ Mert ahogyan fentebb magyaráztuk: mi sohasem érնék el azt, hogy megismerjük az Atya jóságát és kegyelmét, ha nem ismertetné meg azt az Úr Krisztusban, aki atyai szívének tükre, akin kívül csupán haragos és félelmetes bírót látunk. Krisztusról pedig nem tudhatnánk, ha a Szentlélek ki nem jelentené.

66: A keresztyénség megkülönböztető jele

⁶⁶ Ezek a hitágazatok tehát elválasztanak és megkülönböztetnek minket, keresztyéneket minden más embertől a földön. Mert akik a keresztyén gyülekezeten kívül vannak, akár pogányok, törökök vagy zsidók, akár álkeresztyének és képmutatók, ha az egy igaz Istent hiszik és imádják is – mégsem tudják, milyen szívvel van irántunk, nem mernek tőle sem szeretetet, sem jót remélni, ezért örök harag és kárhozat alatt maradnak. Hiszen nem övék az Úr Krisztus, sőt a Szentlélek sem világosította és áldotta meg őket ajándékaival.

67–70: A Tízparancsolat és a hitvallás kapcsolata

⁶⁷ Ebből látod, hogy a Hitvallás egészen más tanítás, mint a Tízparancsolat. Mert az arra tanít, hogy mit kell cselekednünk, ez pedig azt mondja el, hogy Isten mit cselekszik értünk, és mit ad nekünk. A Tízparancsolat egyébként is minden ember szívébe van írva,¹⁰² a Hitvallást azonban semmiféle emberi bölcsesség meg nem érti, egyedül a Szentlélek taníthat meg rá. ⁶⁸ A Tízparancsolat tanítása tehát még nem tesz keresztyénné. Hiszen még rajtunk marad Isten haraga és ítélete, mivel nem tudjuk teljesíteni azt, amit Isten követel tőlünk. A Hitvallás azonban csupa kegyelmet nyújt felénk, igazzá és kedvessé tesz minket Isten előtt. ⁶⁹ Ha ezt tudjuk, megkedveljük és megszeretjük Isten minden parancsolatát, mert benne meglátjuk, hogy Isten egészen nekünk adja önmagát mindazzal együtt, amije van, és ami tőle telik, csak hogy segítsen és támogasson minket abban, hogy megtartsuk a Tízparancsolatot. Ezért adja nekünk az Atya min-

¹⁰² Vö. Róm 2,15.

den teremtményét, Krisztus minden cselekedetét és a Szentlélek minden ajándékát. <1070> 70 Alapvetésül legyen ez elég a Hitvallásról az egyszerű hívek számára, hogy túl ne terheljük őket, hanem inkább, ha megértették a velejét, maguktól kutassanak tovább, és ehhez kapcsolják azt, amit a Szentírásból tanulnak, és egyre gyarapodjanak és növekedjenek a hitvallás alaposabb megértésében. Mert amíg itt élünk, bizony mindennap találunk benne tanítani- és tanulnivalót.

Harmadik rész: A Miatyánk

1–3: Szükségünk van imádkozásra

1 Hallottuk már, hogy mit kell cselekednünk és hinnünk, vagyis mi a legjobb és legboldogabb élet. Most következik a harmadik rész, arról, hogy hogyan kell imádkoznunk. 2 Mivel olyan állapotban vagyunk, hogy senki sem tudja tökéletesen megtartani a Tízparancsolatot, még ha kezdett is hinni, és mivel ennek az ördög is a világgal és saját testünkkel szövetkezve körömszakadtáig ellene szegül, azért semmire sincs nagyobb szükségünk, mint arra, hogy szüntelenül ostromoljuk Isten fülét, kiáltunk hozzá, és könyörögjünk, hogy adja, éltesse és növelje bennünk a hitet és a Tízparancsolat megtartását, és hárítsa el mindazt, ami ebben akadályoz és gátol minket. 3 Hogy azonban tudjuk, mit és hogyan kell imádkoznunk, Krisztus Urunk maga tanított¹⁰³ minket az imádság módjára és szavaira, ahogyan azt látni fogjuk.

4–6: Isten parancsolata az imádság

4 Mielőtt azonban a Miatyánkot sorjában kifejtjük, nagy szükség van arra, hogy előbb intsük és buzdítsuk az embereket imádkozásra, ahogyan azt Krisztus és az apostolok is tették.¹⁰⁴ 5 Először is azt kell tudnunk, hogy Isten parancsa kötelez minket az imádkozásra.

¹⁰³ Vö. Mt 6,9–13; Lk 11,2–4.

¹⁰⁴ Például: Mt 7,7; Lk 18,1; 21,36; Róm 12,12; Kol 4,2; 1Thessz 5,17; 1Tim 2,1; Jak 1,6–7; 5,13; 1Pt 4,7; Júd 20.

Hallottuk a második parancsolatot: „Ne vedd hiába Isten nevét”,¹⁰⁵ amelyben azt követeli, hogy szent nevét dicsérjük és minden bajban segítségül hívjuk, vagyis hogy imádkozunk; mert a segítségül hívás imádkozás. ⁶ Erre tehát szigorú és komoly parancsunk van, ugyanolyan, mint az összes többi: ne legyen más Istened, ne ölj, ne lopj stb., hogy senki ne gondolja, hogy egyre megy, akár imádkozik, akár nem. Keményszívű emberek szoktak így <1072> vélekedni és gondolkodni: Minek imádkozzam? Ki tudja, törődik-e Isten az én imádságommal, vagy meg akarja-e hallgatni? Ha nem imádkozom, majd imádkozik más. Így megszokják, hogy soha nem imádkoznak, és erre azt hozzák fel segítségül, hogy elvetjük a hamis és képmutató imádkozást. Mintha azt tanítanánk, hogy nem szabad vagy nem kell imádkoznunk!

7–9: Isten nevének helyes használata az imádság

⁷ Az azonban igaz, hogy amit imádkozás címén eddig elkövettek, elüvöltöttek és elbömböltek a templomban és másutt, az bizony nem volt imádság. Az ilyen külső dolog, ha helyesen történik, jó gyakorlat lehet a kisgyermeknek, az iskolások és az egyszerű hívek számára; lehet éneklésnek vagy olvasásnak nevezni, de nem nevezhető igazán imádkozásnak. ⁸ Az imádkozás pedig az, amire a második parancsolat tanít: Istent hívd segítségül minden bajban! Ezt várja el tőlünk. Ez nem is függhet tetszésünktől, hanem kötelesek és kénytelenek vagyunk imádkozni, ha keresztyének akarunk lenni, ahogyan kötelesek és kénytelenek vagyunk engedelmeskedni apánknak, anyánknak és a felsőbbeknek. Segítségül hívással és könyörgéssel tiszteljük és használjuk helyesen Isten nevét. Jegyezd meg ezt mindennél jobban, mert ezzel hallgattatunk el és utasítunk vissza minden olyan gondolatot, amely visszatart és elrettent minket az imádkozástól. ⁹ Mert semmit sem érne az, ha a fiú ezt mondaná atyjának: Mi múlik az én engedelmességemen? Megyek, és megteszem, ami tőlem telik, az ugyanolyan jó? Hiszen szemben állna vele a parancs: <1074> köteles vagy ezt ten-

¹⁰⁵ 2Móz 20,7; 5Móz 5,11.

ni! Így ebben az esetben sincs tetszésemre bízva, hogy teszem-e vagy nem, hanem köteles vagyok imádkozni Isten¹⁰⁶ haragjának és ítéletének terhe mellett.

10–11: Parancsolata bátorít

10 Ezt mindennél jobban meg kell értenünk és meg kell jegyeznünk. Ezzel hallgattassuk el és utasítsuk vissza azokat a gondolatokat, amelyek visszatartanak és elrettentenek minket az imádkozástól, mintha nem volna fontos az, hogy imádkozunk-e, vagy mintha csak azoknak szólna ez a parancs, akik szentebbek, és jobb viszonyban vannak Istennel, mint mi. Az emberi szív ugyanis annyira reménytelen természetű, hogy mindig menekül Isten elől, és azt gondolja, hogy Isten nem akarja és nem szíveli imádságunkat, mert bűnösök vagyunk, és csak haragot érdemlünk. 11 Ilyen gondolatokkal szemben erre a parancsolatra kell figyelniünk, és Istenhez térnünk, hogy még jobban meg ne haragítsuk engedetlenségünkkel. Mert ezzel a parancsolattal eléggé értésünkre adja, hogy nem akar minket elvetni vagy elűzni magától, noha bűnösök vagyunk, sőt inkább magához akar vonni, hogy megalázkodjunk előtte, elpanaszoljuk nyomorúságunkat és ínségünket, könyörögjünk kegyelméért és segítségéért. Ezért olvassuk az Írásban, hogy külön haragszik azért, ha valaki bűnhődik bűnéért, és nem tér ismét hozzá, nem száll szembe haragjával imádságában, és nem keresi kegyelmét.

12–13: Ha parancsolta, biztosan tetszik Istennek

12 Ennek alapján így kell következtetned és gondolkodnod: Mivel Isten ilyen komolyan parancsolja az imádkozást, senki a világért se vesse meg imádságát, hanem becsülje nagyra és sokra. 13 Végy példát mindig a többi parancsolatról is. A gyermek a világért se vegye könnyen az engedelmességet apja és anyja iránt, hanem így

¹⁰⁶ Ettől a szótól kezdve a következő bekezdés végéig (11) Luther betoldása a *Nagy káté* 1529-es második, valamint 1530-as és 1538-as wittenbergi kiadásában, amely azonban a *Konkordiakönyv*be (1580) nem került bele.

gondolkodjék mindig: Ez a cselekedet az engedelmesség cselekedete. Amit tehát cselekszem, azt azzal a megfontolással cselekszem, hogy engedelmisségben és Isten parancsolata szerint élek: erre támaszkodhatom és hagyatkozhatom. Az ilyen cselekedetet nagyra tarthatom, de nem az én érdememért, hanem a parancsolatért. Így van itt is: Amit és amiért imádkozunk, azt úgy kell tekintenünk, hogy Isten követeli, és neki engedelmeskedve tesszük, vagyis így kell gondolkodnunk: Noha bűnösök vagyunk, imádságunk mégis biztosan tetszik Istennek, mert ő parancsolta. Bármilyen kényszerítője van tehát valakinek, mindig a parancsolatnak engedelmeskedve lépjen Isten elé.

14–16: De ha nem vagyok elég szent?

14 Fáradhatatlanul kérünk és intünk azért mindenkit, hogy szívlelje meg ezt, és semmi esetre se vesse meg imádságát. Mert eddig úgy tanítottak az ördög nevében, hogy senki sem törődött ilyesmivel, és azt hitték, hogy elég elvégezni az imádságot mint cselekedetet, akár meghallgatja Isten, akár nem. Szerencsejáték ez az imádsággal, és mormolás vaktában, és ezért kárba veszett az ilyen imádság. 15 Ilyen gondolatok tévesztenek meg és riasztanak vissza minket: „Nem vagyok elég szent és méltó. Ha olyan igaz és szent volnék, mint Szent Péter vagy Pál, akkor imádkoznék, és remélném a meghallgatást.”

De vesd magadtól nagyon messzire az ilyen gondolatokat, mert ugyanaz a parancsolat, amely Szent Pálnak szólt, szól neked is, és a második parancsolat ugyanúgy adatott értem, mint őerte. Nem dicsekedhet tehát sem jobb, sem szentebb parancsolattal, mint én.

16 Ezt kell tehát mondanod: „Az én imádságom éppen olyan értékes, szent és Istennek tetsző, mint Szent Pálé és a legszentebbeké.” Megokolás: „Szívesen elismerem, hogy személyére nézve szentebb, <1076> mint én, de a parancsolatra nézve nem, mert Isten az imádságot nem a személyért, hanem igéjéért és az engedelmisségért fogadja el. Imádságomat pedig ugyanarra a parancsolatra alapítom, amelyre az összes szentek is alapítják. Sőt ugyanazt kérem is, amiért ők imádkoztak és könyörögtek mindnyájan. Ezért hát igen nagyra tar-

tom imádságomat, sőt nagyobb szükségem van rá, mint azoknak a nagy szenteknek.”¹⁰⁷

17–18: Az imádság nem vész kárba

17 Az tehát az első és legfontosabb, hogy az Istennek való engedelmességre kell épülnie és támaszkodnia minden imádságunknak, és ne nézzünk a magunk személyére, hogy bűnösök vagy igazak, méltók vagy méltatlanok vagyunk-e. 18 Tudnunk kell azt is, hogy Isten nem tréfál, hanem haragszik és büntet, ha nem imádkozunk, ugyanúgy, ahogyan megbüntet minden más engedetlenséget. Sőt azt is tudnunk kell, hogy Isten nem akarja, hogy imádságaink kárba vesszenek, és hiába imádkozzunk. Mert ha nem akarná meghallgatni, nem szólítana fel imádkozásra, és nem adna rá ilyen szigorú parancsot.

19–21: A meghallgatás ígérete

19 Másodszor: még inkább sarkalljon és ösztönözzön minket az, hogy Isten ígéretet is adott és fűzött parancsolatához, hogy egészen bizonyos legyen az, amit kérünk Az 50. zsoltárban ezt mondja: „Hívj segítségül engem a nyomorúság idején! Én megszabadítlak.” (Zsolt 50,15) Krisztus is ezt mondja Máté evangéliuma 7-ben: „Kérjetelek, és adatik nektek” stb. „Mert aki kér, mind kap.” (Mt 7,7–8) 20 Szívünknek ettől föl kell ébrednie, és lángra kell lobbannia, hogy kedvvel és örömmel imádkozzunk. Hiszen azért tanúsítja igéjével, hogy szíve szerint gyönyörködik imádságunkban, sőt meghallgatja és teljesíti azt, hogy meg ne vessük, szélnek se eresszük imádságainkat, és ne kérjünk bizonytalanul. 21 Elébe viheted ezt, és mondhatod: „Színed elé lépek, édes Atyám, és könyörgök, de nem a magam jószántából, nem is méltó voltomért, hanem parancsolatodban és ígéretedben bízva, amely nem téveszthet meg engem, nem is hazudhat.” Aki pedig nem hisz ennek az ígéretnek, az tudja meg ismét, hogy megharagítja Istent, mert legnagyobb mértékben sérti, és hazugsággal vádolja őt.

¹⁰⁷ Ez az utolsó mondat az 1538-as wittenbergi kiadásban és a német *Konkordia-könyvben* (1580) olvasható.

22–23: Szánkba adja az imádság szavait

22 Az is biztasson és ösztönözzön minket, hogy Isten nemcsak parancsol és ígér, hanem segítségünkre is siet: megfogalmazza a szavakat és a szöveget, szánkba adja, hogy mit és hogyan imádkozzunk, és lássuk, mennyire könyörül nyomorúságunkon, és hogy semmit ne kételkedjünk abban, hogy tetszik neki ez az imádság, és biztosan meghallgatja. 23 Ez a Miatyánk nagy előnye minden olyan imádsághoz képest, amelyet magunk gondolunk ki. Lelkiismeretünk ugyanis mindig kételkednék, és ezt mondaná: „Imádkoztam, de nem tudom, tetszik-e neki, és eltaláltam-e a helyes mértéket és hangot.” Nincs tehát a földön jobb imádság a mindennapi <1078> Miatyánknál, mert az a kitűnő bizonyossága van, hogy Isten szívesen hallgatja. Nem is volna szabad ezt elcserélnünk a világ minden kincséért sem.

24–25: Kérés, nem érdemszerzés

24 Az imádság szövegét azért is szabja elénk, hogy lássuk és mérlegeljük azt a nyomorúságot, amelynek arra kell minket szorítania és kényszerítenie, hogy szüntelen imádkozzunk. Aki ugyanis kérni akar, annak valamit elő kell adnia, elő kell terjesztenie és megneveznie azt, amit kíván, különben nem nevezhető könyörgésnek. 25 Méltán vetettük el tehát a szerzetesek és a papok imádságait, mert éjjel-nappal pokolian bömbölnek és mormolnak, de esze ágába sem jut egyiküknek sem, hogy kérjen. Sőt ha minden templomot papostul összehordanánk, meg kellene vallaniuk, hogy soha egy csepp borért sem imádkoztak szívük szerint. Mert közülük soha senki sem azért szánta el magát imádkozásra, hogy engedelmeskedjék vele Istennek, és mert hitt az ígéletben, de semmiféle nyomorúságot sem vettek észre, hanem mindig csak arra gondoltak, hogy ha minden hibátlanul sikerül, akkor ezzel jócselekedetet végeznek, és megfizetnek vele Istennek, mintha nem kapni akarnának tőle, hanem csak adni öneki.

26–27: Kiáltás a nyomorúságból

26 Az igazi imádsághoz pedig az a komolyság kell, hogy érezzük nyomorúságunkat, mégpedig olyan nyomorúságot, amely szorongat és kényszerít minket arra, hogy kiáltsunk és sikoltunk segítségért. Akkor magától ömlik az imádság, úgy, ahogyan ömlenie kell, és nincs szükségünk tanításra arról, hogy hogyan készülődjünk hozzá, és miből merítsünk áhítatot. 27 Azt a nyomorúságot pedig, amellyel törődnünk kell: magunkét és másokét, elég bőven megmutatja neked a Miatyánk. Ez tehát arra is jó, hogy belőle észrevegyük, megfigyeljük és megszívleljük ezt a nyomorúságot, és meg ne lankadjunk az imádkozásban. Hiszen mindnyájan elég sok hiányt szenvedünk, de az a hiba, hogy nem érezzük és nem látjuk. Isten tehát nem is azért akarja, hogy nyomorúságodat és kívánságodat elpanaszold, mintha ő nem tudna róla, hanem azért, hogy szíved fölgerjedjen arra, hogy egyre buzgóbban és egyre többet kérj, és szélesre nyisd és tárd ki köpenyed, hogy sokat kapj.

28–29: Tanuljunk helyesen imádkozni

28 Gyermekekörunktől fogva kellene tehát megszoknunk, hogy mindennap imádkozzunk minden bajunkban, amit csak érzünk, és ami csak ér minket, de más emberekért is, akik között élünk, például igehirdetőkért, felsőbbségért, szomszédokért, házuk népéért. Eközben mindig emlékeztessük Istent parancsolatára és ígéretére, ahogyan mondtam, és tudjuk, hogy nem veti meg imádságunkat. 29 Ezt azért mondom, mert szeretném, ha ismét elterjesztenénk a nép között, hogy újra megtanuljanak helyesen <1080> imádkozni, és ne viselkedjenek olyan ridegen és közömbösen, mert ettől napról napra alkalmatlanabbak lesznek az imádkozásra. Hiszen az ördög is ezt akarja, és minden erejével támogatja, mert jól érzi, mennyi keserűséget és kárt okoz neki, ha az imádkozást buzgón gyakorolják.

30–32: Védőfal az igazak imádsága

30 Azt pedig tudnunk kell, hogy egyedül az imádság minden védelmünk és oltalmunk. Mert nagyon is gyengék vagyunk az ördöghöz, hatalmához és táborához képest: ha reánk tör, biztosan eltipor. Gondolnunk kell tehát erre, és meg kell ragadnunk azokat a fegyvereket, amelyekre szüksége van a keresztyén embernek, hogy helytálljon az ördöggel szemben. 31 Ugyan mit gondolsz: minek volt eddig olyan nagy hatása, mi gátolta és akadályozta ellenségeink tervét, vállalkozását, öldöklését és fölkelését, amellyel az ördög el akart nyomni minket az evangéliummal együtt, ha a mi oldalunkon vasfalként nem vonult volna fel néhány igaz ember imádsága? Különben nekik is egészen más játékot kellett volna végignézniük, mert az ördög egész Németországot saját vérebe fojtotta volna.¹⁰⁸ Hát csak ne vessenek és gúnyolódjanak rajta, mi pedig csupán az imádsággal megbirkózunk velük és az ördöggel, ha ugyan kitartunk, és nem lankadunk meg. 32 Mert ha valahol egy igaz keresztyén így imádkozik: Vidd már végbe, édes Atyám, a Te akaratodat! – akkor ő ezt mondja a magasságban: Igen, édes gyermekem, bizony meglesz, és végrehajtom, az ördög és az egész világ ellenére!

33–34: Locsogás helyett könyörgés

33 Mindezt intésül mondjuk, hogy megtanuljuk az imádságot mindennél nagyobbra és többre becsülni, és különbséget tudjunk tenni a locsogás és a valamiért való könyörgés között. Mert egyáltalában nem vetjük el az imádságot, de elvetjük az egészen haszontalan ordítást és mormolást, ahogyan maga Krisztus is elveti és tiltja a hosszadalmas fecsegést (Mt 6,7; 23,14). 34 Most pedig röviden és világosan megbeszéljük a Miatyánkot. Hét egymás után következő cikkbe vagy kérdésbe foglalja mindazt a nyomorúságot, amely szüntelenül reánk nehezedik, és mindegyik akkora, hogy könyörgésre indíthat, amíg élünk.

¹⁰⁸ Feltehetően utalás a német parasztháborúra (1524–1525).

AZ ELSŐ KÉRÉS

35 Szenteltessék meg a te neved!

36–38: Számunkra és közöttünk legyen szent

36 Ez <1082> kissé homályos és nem helyes beszéd, mert anyanyelvünkön így mondanánk: „Mennyei Atyánk, segíts, hogy egyedül a te neved legyen szent!” 37 De minek azért imádkozni, hogy neve szent legyen? Nem szent amúgy is? Felelet: Igen, lényege szerint mindig szent, de ahogyan mi használjuk, az nem szent. Mert Isten nevét kaptuk, amikor keresztyénné lettünk, és megkereszteltek minket, hogy Isten gyermekeinek neveztessünk, hogy élvezzük a szentségeket, amelyekkel testébe fogad minket, hogy így rendelkezésünkre álljon mindaz, ami Istené. 38 Ebből adódik mármost az égető szüksége annak, hogy fő gondunk legyen, hogy tiszteljük, szentnek és fenségesnek tartsuk az ő nevét, mert ez a mi legdrágább kincsünk és ereklényünk, és hogy igaz gyermekeiként imádkozzunk azért, hogy neve, amely a mennyben amúgy is szent, a földön is, nekünk és az egész világnak is szent legyen és maradjon.

39–44: Téves tanítás és szentségtelen élet

39 Hogyan lesz hát Isten neve közöttünk szent? Az erre adható legvilágosabb felelet ez: Ha tanításunk és életünk istenes és keresztyén. Mivel ugyanis ebben az imádságban Istent atyánknak nevezzük, tartozunk azzal, hogy tisztességes gyermekekhez illően mindenkor úgy éljünk és viselkedjünk, hogy miattunk ne gyalázzák, hanem dicsőítsék és magasztalják. 40 Mármost: vagy szavainkkal, vagy cselekedeteinkkel szentségtelenítjük meg az ő nevét. (Mert amit a földön teszünk, az mindig szó vagy cselekedet, beszéd vagy tevékenység.) 41 Először tehát: ha valaki Isten nevében olyasmit prédikál, tanít és mond, ami téves és megtévesztő, úgyhogy az ő neve kénytelen tetszetőssé és kelendővé tenni a hazugságot. Ez az isteni név legcsúnyább gyalázása és becstelentése. 42 De az is ez, ha valaki gyalázatosan a szent nevet használja takaróul esküdözésnél, átkozódásnál, igézésnél stb.